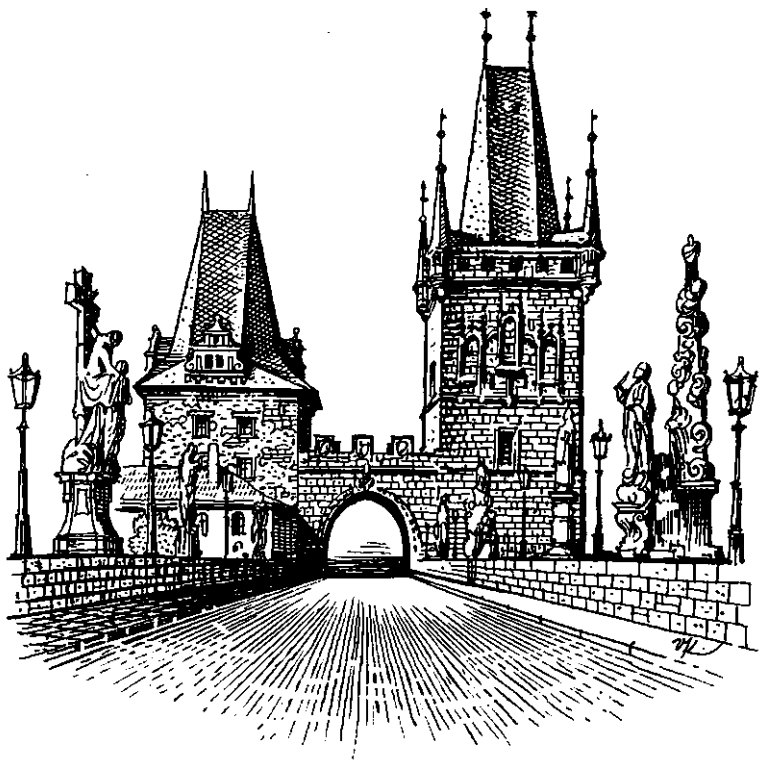

KLUB

ZA
STAROU
PRAHU

1982

KLUB ZA STAROU PRAHU
Praha 1 - Malá Strana, Mostecká 1

Zprávy

KLUBU
za
STAROU PRAHU

PRAHA 1982

Závrat jara

S kloboukem v ruce přešlapuji
v uličkách Prahy
a dotýkám se jejich kamenů.
Jsou drsné,
ale zulíbal je básník.

Prahu jsem celý život miloval,
jak ji milovali
všichni naši básníci.
Možná že ještě víc,
protože jsem býval nešťastný.

Často mi nedávala spát.
Bloudil jsem temnými kouty
a hladil hedvábnou tmou
vábivých nocí.
Voněly ženskými vlasy
a sladkým jasmínem.

Píše se rok tisíci devítistý
a osmdesátý první.
Jak mi ten život utekl!
K veršům o tomto městě,
které jsem tak rád psával,
ještě pár slok.

Ty však už neroztrhám,
jak jsem to někdy dělával,
abych jimi jen krmil
hladové chřtány chrličů
na římsách katedrály.
Můj čas se nachýlil.
Je pozdě!
Jsou už poslední.

Strážci odkazu

Člověk vstupuje do proudu času, ani neví jak. Vstupuje, vystupuje, zanechává po sobě neurovnanou stopu, povážlivě rozryté koryto, diluvium úspěchů, aluvium katastrof, vyvěřeliny krásy, oraniště slávy. Z vrstev, udusaných lidskou zapomnětlivostí, zachraňují pak zvědaví žijící kdejaký střep a opatrují všechno, co k nim promlouvá mateřskou řečí. Co k nim přirůstá, co je povzbuzuje a co se má pamatovat.

Říká se tomu památka.

Je nenahraditelná, nezastupitelná a patří všem. Proto má být střežena.

Ničí-li příroda, má k tomu své právo, od toho je příroda a navíc stvořitelka. Člověk do proudu vstupuje a z proudu vystupuje, ani neví jak, ale vztahu k původu si být vědom má, od toho je člověk, a navíc tvůrce.

Letecké pumy, vražedné asanace a sběratelé svatých z mostů ničí stejně dravě jako vítr, popílek a smog. Generál Koenigsmark byl stejně pilný jako kyselina siřičitá, milióny pražských holubů a vandalové, urážející prsty sochám na Karlově mostě. A co ten šílenec, který se pokoušel zavraždit Prachnerovu Terezku, požáry, povodně a stavební referát královského města? Mají podíl, stejně jako prznitelé olšanských hrobek, těžkotonážní trajlery, koroze, plíseň a rez. Jako vznešení zloději univerzitních insignií, necitliví architekti, popel, mráz, regulační komise. Ničí sveřepě, soustavně, vědomě i bezděčně, bohužel už dlouho, neboť stále je co ničit. Lidé tohoto města se odjakživa rádi obklopovali krásou.

Staletí vytříbila jejich vkus. Častá neštěstí je naučila opatrnosti. Vyznají se v hodnotách a mají úctu k včerejšku. A tak si tady družně žijeme – úhlavní přátelé vedle úhlavních nepřátel vzácností, s ženskou pečlivostí a chlapeckou námahou po staletí ukládaných do pražské doliny. Ctihodní strážci historického jádra – ale i mládenci chudí duchem, kácející za hluboké noci Dvořákovu Čtrnáctiletou. Těch prvních je naštěstí pořád ještě víc. Říkájí si památkáři a jsou tady odedávna. Koho jiného by napadlo uchovat na Vyšehradě Přemyslovské topánky a mošnu z lýčí – a kamže se ty věci poděly? Od pradávna byli i zloději a vandalové.

Historické jádro města je pořádně velké, měří více než osm set hektarů, a značně bohaté, přináleží mu dva tisíce kulturních památek nemovitých

a devět tisíc movitých. Není proto divu, že vláda rozprostřela nad takovým pokladem ochrannou ruku a prohlásila území za památkovou rezervaci. Jenže vláda sama na všechno nestačí. I když se položka Památkové péče objevuje v plánu a počet profesionálů stoupá, bez dobrovolníků by to nešlo.

Procházejí městem a všímají si. Mají vytrřbený cit na sotva postřehnutelné změny vytvářející ve svém souhrnu zlověstné samoznaky doby. Normální člověk snad už ty samoznaky ani nevnímá, ale jim neujde ani zanedbatelné, jimi však neodpustitelné přestřikání stylové fasády, otlučená rustika, vytrřšené oko vafek zírající z bezmocných secesních lupenů, poničené portály, garáž s gloriétou "modernizace" domovních dveří a všechny ty drobné, nicméně patologické zásahy do těla města. Vědí o všem co tady ještě včera bylo, co přes noc zmizelo – zábradlí, socha, klika, reliéf, mříž, řezba, co bylo vyměněno sotva jsme se ohlédli – místo modrobílých dlažebních kostiček šedý asfalt, místo kandelábru zářivka, místo květinářství skladiště zaječích kůží, pozorují a hlásí svému patronovi, kterým je Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, kde se co šustlo, co bylo ukradeno, znesvěceno, co třeba opravit, koho pokárat, koho pochválit.

Nebo se snaží odvrátit zkázu od toho, co ještě existuje. Odhánějí laminát od baroka a nedopustí, aby semafor visel na renesanci. Zpovídají pamětníky honem než odejdou, než s nimi zmizí písničky, vzpomínky na Slepíčárnu, košířský žargon a michelské názvy pomístné. Sbírají staré tisky, provádějí cizince, napůl z lítosti, napůl z radosti založí Pamětní knihu Jižního Města, blok G-16. Obdivovatelé funerální plastiky, ale i lidé méně výstřední, jen z pouhé úcty k nebožtíkům bloudí po Olšanech a narovávají povalené náhrobní kameny nebo upozorňují pozůstalé členy rodiny, případně pozůstalé město na smutný úděl slavného nebožtíka. Jiní, zas jinak nadaní, opisují jména, data a záhrobní říkanky, protože vědí, že řeč zaslých nápisů je rodopisem minulých generací.

A tak jako jsou specialisté na hroby a jiní zase na písničky, jsou pozorovatelé měděných krytin, nejenže tušící, ale důkazy dokládající své přesvědčení, že totiž světlá zeleň měděnek pražských věží a bání je umělecká hodnota, tak jako je hodnotou Svatý Mikuláš nebo Petřín a proto zasluhuje být chráněna. Sekta milovníků krámců má zas oči a srdce jenom pro dvě křídla vrat starých krámů. Jsou jim otlářem a dokážou hodiny stát v tichém vytrřzení nad portálem U lilium na Malém náměstí. Příslušníci sekty lampářů vysnívají možnosti návratu nad blednoucími fotografiemi Linsbauerových kandelábrů, které kdysi zdobily pražské bulváry, a pamětníci plakátových sloupů, nůší pod slunečníky, laviček s litinovými opěradly, kiosků se sodovkou, vysnívají tajně, přetajně /aby se jim nikdo nevysmál/ místa, kam by se ty artefakty minulého století mohly jednou vrátit. K takovému snění je třeba velké vášně – leč především je nutné odkaz bránit.

Dobrovolník může osadit – možná! – správnou kliku nebo narovnat po-

valený kámen, ale nemůže narovnat Emauzy nebo dosadit na Karlův most svatou Luitgardu. Naštěstí je památkářem taky stát, jemuž zvyšování kulturní úrovně dělá starost. Na nápravu hříchů má odborníky, a to jak historiky a plánovače, tak stavitele a štukatéry, architektky, malíře, kovolitce a cizeléry, zahradníky, keramiky, kameníky, tkalce, a tkadleny, má i pletačky goblénů, vyšívačky a krajkářky, řezbáře, zedníky, skláře a tesaře, ten dělá to a ten zas ono, jenže ne pro Rudolfa, ale pro nás.

Alle členové Klubu Za starou Prahu nebo strážci na volné noze, ať milovníci z ochoty nebo z profese, všichni jsou téhož rodu a říkají si hrdě památkáři. Nemají ani mezinárodní rok, ani svůj měsíc ba ani autogramiádu. Vděk je čeká až od příštích generací. Sluší se tedy jejich práci alespoň připomenout.

Miloš Pistorius

Sto let od narození Pavla Janáka

Pavel Janák se narodil 12. března 1882. Letos si tedy připomínáme již sté výročí narození tohoto velkého architekta.

To prvé, co nám při této příležitosti přichází na mysl, je snad skutečnost, jak mimořádné osobnosti se v Pavlu Janákovi Praze dostalo.

Z odborného pohledu se nám zdá, že jeho vklad do našeho novodobého architektonického vývoje i do úsilí o záchranu historických architektonických hodnot je neopomenutelný a každému zřejmý. V tomto přesvědčení nás jistě podporuje i neobvyklá popularita jeho jména v širší veřejnosti. Zdá se nám proto, že stačí pouze připomenout si zvláštní harmoničnost spojení Janákova smyslu pro osobitou a ušlechtilou tvůrčí práci v soudobé architektuře s jeho smyslem pro hodnoty starších období a s taktem, s jakým dovedl k obnově těchto památek přistupovat. K tomu pak připomenout obratnost, s jakou dovedl spojovat historické památky s novým projevem tam, kde to bylo nutné a zároveň možné.

Toto vědomí nutnosti harmonického a nejednostranného přístupu ke starým i novým hodnotám, přístupu nezátíženého staromilstvím ani povrchní moderností, je jistě základním odkazem Janákovy osobnosti. Bylo by však škoda, kdyby se náš vztah k Pavlu Janákovi zúžil jen na toto základní vědomí a na jakési globální uznání jeho osobního přínosu v tomto směru.

Přehlídíme-li totiž v duchu řadu jeho pražských architektonických rea-

lizací, uvědomíme si náhle, že mnohé z nich, každá jiným způsobem, unikají či mohou unikat širšímu povědomí Pražanů i návštěvníků města.

Tak hned jako první pražská stavba – společné dílo s Janem Kotěrou a Josefem Gočárem – jíž byl pavilon obchodu na výstavě Obchodní a živnostenské komory v Praze na výstavišti v roce 1908, zanikla jako dočasná stavba a známe ji nebo můžeme poznat jen z historických snímků či dokumentace.

Další Janákovu ranou významnou pražskou stavbu, Hlávkův most, známe dnes již ve změněných proporcích, daných jeho rozšířením a bez kubistických pylonů se Štursovými sousošími Práce a Humanity.

Libeňský most má své krásné architektonické detaily skryté těm, kdož jsou nahoře na mostě a odkrývá je jen těm, kdož je pozorují z řeky, či ze břehu pod vozovkou mostu.

Vily na Ořechovce, i když tvoří malou souvislou enklávu části bloku zahrad a vil mezi ulicemi Na Ořechovce, Klidnou a Cukrovarnickou a jsou zajímavé nejen svou architekturou, ale i jmény umělců, pro něž byly vytvořeny /Jaroslav Benda, Bohumil Kafka, Emil Filla, Iša Krejčí a Vincenc Beneš/, se svojí odlehlou polohou příliš nepřipomínají.

Dvojice administrativních paláců v Jungmannově ulici je ovšem dostatečně známá a nelze ji přehlédnout vzhledem k nárožní poloze obou paláců, měřítku i originalitě výrazu. Zato však jejich pozoruhodnost zakrývá hned několik momentů. Především je to stále se kupodivu trochu udržující tradování necitlivého předsudku ze strany dogmaticky chápaných představ o moderní architektuře a kritiky "dekorativismu". Také zboření Thunovského paláce vedle budovy pojišťovny Riunione Adriatica di Sicurtà /dnes Ústavu národního zdraví, Ústavu kosmetiky a Laterny magiky/ znamenalo pro tuto budovu odstranění architektonického sousedství, jemuž se Janák záměrně ve výrazu přizpůsobil. Palác Škodových závodů /dnes budova ministerstva/ na místě starého paláce Thunovského je bohužel ochuzen o Gutfreundovo plastické ztvárnění symbolu Škodovky, jež tvořilo budově zakončení.

Na svou dobu rozsáhlá, jednotně koncipovaná skupina obytných domů úřednického bytového družstva v Dejvicích /na dnešní třídě Jugoslávských partyzánů a Rooseveltově ulici/ je rovněž ve svém účinu oslabena oproti původnímu návrhu počítajícímu s rovným zakončením na rozdíl od dnes výrazně se uplatňujícího šikmého zastřešení, narušujícího původně zamýšlenou čistotu výrazu, a tím, že dnes již necítíme tehdejší novosti racionálního řešení, zvláště pokud si neuvědomujeme, že tento skupinový dům vznikl ještě ve dvacátých letech.

U vinohradského Husova sboru je třeba si uvědomit, že prostor kolumbaria byl řešen později a nikoliv Janákem.

Vilová kolonie Baba a její význam jsou známy dostatečně, i Janákovu autorství urbanistické koncepce, méně již jeho architektonická účast na některých jednotlivých vilách.

O Janákově práci teoretické i prakticky tvůrčí vstoupila snad do skutečně obecného povědomí zejména dvě základní fakta: Janákův významný podíl na vzniku tzv. české kubistické architektury a jeho postoj k rekonstrukci památek.

Bohatství tvarů Janákova kubistického nábytku zná veřejnost alespoň z výstav a publikací. Zato u jeho kubistických architektur se obecné povědomí soustřeďuje snad většinou na práci mimopražskou – na pelhřimovský dům na náměstí s krásným bočním portálem. To by však ochuzovalo naši tvaroslovnou představu o Janákově tvorbě české kubistické architektury o Hlávkův i Libeňský most, nerealizovaný návrh na Žižkův pomník pro Prahu, vytvářený společně se sochařem Gutfreundem, či z mimopražských staveb o jez v Předměřicích a tedy o vědomí bohatosti této tvorby na rozdílnost výrazu.

Janákův postoj k rekonstrukci památek lze vystihnout jako přístup tvůrčí pokory s akcentem na respektování autenticity původní památky.

V obecném povědomí tu je působení Janáka architekta spojeno s prací na rekonstrukci a oživení památkových objektů – Černínského paláce, Pražského hradu s míčovnou, jízdárnou a letohrádkem v královské zahradě i letohrádku Hvězda na Bílé hoře.

Méně se již zná podíl Janákův na úpravě radničních objektů.

Úpravy Černínského paláce a v areálu Pražského hradu získaly Janákovi opravdovou popularitu, i když s výjimkou jízdárny, exteriéru Černínského paláce a jeho předpolí – upraveného Loretánského náměstí, se s těmito jeho pracemi může veřejnost blíže seznámit jen zcela výjimečně. Přitom se kupodivu méně připomínají zadní moderní přístavby k Černínskému paláci, ačkoliv ty jsou pohledově přístupné, dokonce z mimořádně turisticky frekventované dopravní trasy. Jejich nevtíravost i noblesnost záměrně jednoduchého architektonického výrazu spojuje odvahu k samostatnému soudobému výrazu s maximální ohleduplností k historickému okolí. /Spojení výrazové odvahy s promyšlením návaznosti na historické hodnoty se ovšem u Janáka objevuje již v nerealizovaném – a tudíž opět známém jen z literatury či dokumentace – návrhu na dostavbu Staroměstského náměstí z roku 1910/.

Znalosti Janákovy vlastní práce teoretické, jak se projevila v jeho odborných článcích, nepřispívá skutečnost, že jeho teoretická práce nebyla nikdy souborně vydána a jednotlivé články zůstávají rozesety v různých časopisech, ne vždy snadno dostupných.

Další část toho, co Janák pro Prahu znamenal, tvoří jeho činnost pedagogická a odborně veřejná, ztrácející se dnes již ovšem ještě více v neznámu, ale svými důsledky a přínosy dodnes se projevující a působící i nepřímě.

Připomeňme si ještě význam Janákův pro Klub Za starou Prahu. Bylo jistě pro Klub historicky závažné, že se v něm brzy na počátku jeho existence objevují osobnosti jako Pavel Janák, s tak harmonickým vztahem k hod-

notám, vývoji města, k jeho minulosti, právě tak jako přítomnosti a budoucnosti, s vědomím nenahraditelnosti historických hodnot a odpovědnosti za ně i s vědomím potřeby dynamického, ale kultivovaného dalšího vývoje, na jehož kvality je nutno uplatňovat stejně přísná měřítká a to měřítká nikoliv jen užitková dle potřeb okamžiku.

Oldřich Hora

Budoucnost pro minulost

Evropský rok památkové péče 1975 kodifikoval ve svých závěrech základní zásady památkové péče, které byly stále uplatňovány v průběhu dalších let. Ve světě, ve kterém žijeme, se stalo pravidlem do nekonečna opakovat, zveřejňovat a zastávat usilovně to, co někdo nebo více lidí považuje za nutné, potřebné nebo nezbytné prosadit. A také uskutečnit. Praktických příkladů tohoto postupu a jeho reálných výsledků je kolem nás mnoho. Není tedy Klub Za starou Prahu osamocen ve způsobu svého počínání, kdy již 82 roků obezřetně sleduje vývoj událostí a záměrů, vztahujících se k památkové péči v hlavním městě našeho státu. Jedinečný charakter našeho historického města se mění, bohatství a rozmanitost naší památkové architektury se rychle zmenšují. To se ostatně vztahuje na všechna historická města a vesnice v našem státě. Příčiny toho jsou všeobecná nedbalost, zchátralost objektů a nedobré plánování novostaveb. Jsme tedy nuceni vytrvale upozorňovat a volat na poplach dříve, než bude pozdě. Na štěstí dobrá vůle rozhodujících míst v této souvislosti trvá a jest tedy také podle všech pravidel možné spojit zachování všech památek s hospodářským, sociálním a politickým pokrokem.

Dnes, v době, která má všechny technické možnosti v nejkratší lhůtě rozkutat do základu celé části i celá města, celé vesnice, celá kulturní území – např. pro vybudování rychlého dopravního systému, vytvoření nové obchodní a průmyslové čtvrti apod., neměly by se tyto nově vzniklé zástavby podstatně odlišovat ve svém působení na historicky vzniklý obraz města. Tento obraz byl pro katastrofy a změny v minulých stoletích pomalým, po etapách probíhajícím tvůrčím procesem, avšak dnes je procesem dynamickým, v němž se památková minulost nenávratně ztrácí.

Památková péče v současné době je zcela něco nového než v roce 1900, nebo po roce 1945. Ve dvacátých a třicátých letech našeho století se tato

péče uskutečňovala uměleckým pochopením vybavování starých kostelů, znovuzřízení klášterů a zámků, tedy všeobecně konzervovala historicky významné jednotlivé objekty. Po roce 1945 se stala rozhodujícím momentem potřeba nejen stavby nových bytů, ale i splnění všech požadavků sociálních, kulturních, dopravních a dalších, což přineslo automaticky ohrožení památkových měst a památkových objektů vůbec. Tato skutečnost vyvolává zřejmě otázku, zda se má nadále konzervovat to "nejzácnější" a méně vzácné obětovat pro dobré nové a přitom nepřehánět požadavky památkové péče, nebo má památková péče o každou historickou budovu, o každý doklad minulosti bojovat, aby byla zachována? Jedno je jisté, i když se tato péče přehání, že historický fond se stále z přirozených příčin a důvodů zmenšuje také tam, kde je ještě jakási rovnováha mezi starým a novým. Historické stavby v dnešní době tvoří zlomek existující stavební substance, zatímco před stoletím tvořily hlavní část našeho zastavěného prostředí. Stavební hříchy pak tzv. "gründerského" období se nenechají vůbec srovnat se stavebním ruchem po druhé světové válce.

A přece jenom se stalo, že po létech, kdy nejdůležitějším cílem byly novostavby bytů a památková péče v této době stála často na ztracené pozici, požaduje dnes veřejné mínění zachování historického stavebního fondu v jádrech měst a starých sídlišť a také novějších městských čtvrtích a vilových zástavbách z 19. století. Je to na jedné straně nostalgická představa, plynoucí z faktu jedinečnosti a neopakovatelnosti mizející architektury minulých dob spíše, než jakési přítomné, jisté přechodné omezování staveb na straně druhé.

Nejmarkantnější je především skutečnost, že naše životní prostředí bylo všeobecným zastavováním krajiny příliš zúženo novým deprimujícím stavebním stylem, který přináší nesnesitelnou uniformitu staveb. Zástavby kolem měst lze na první pohled velmi obtížně rozlišit jak na bulharských, jugoslávských, italských nebo našich příkladech. Není to však jenom otázka kvantity nýbrž také otázka kvality. Velký rozdíl přece jenom je mezi stavbou rukodílnou z přírodního materiálu a průmyslovou stavbou z prefabrikátů, k čemuž není zapotřebí vlastně ani architekta ani řemeslníků v starém slova smyslu. Se zřetelem k této zmíněné problematice nejde zde jednoduše o to, postavit proti sobě staré nebo nové, minulost nebo přítomnost. Památky vznikly v době a prostředí pro svou zvláštní funkci zcela neodvisle od problematiky dobré, průměrné nebo špatné, humánní nebo nehumánní, přítomné architektury. Přesto však musí každá památková činnost vycházet také z problematiky přítomné architektury. Neboť právě při jakémkoliv přizpůsobování se nové architektury historickému prostředí, mění se také historická stavební substance nejenom tam, kde padne za oběť bagru, nýbrž ztrácí na originalitě při obnovení každého detailu. A tak centra větších historických měst se mění na nefunkční "city", menší města podléhají tvrdému pro-

cesu změn a jsou podle představ moderního urbanistického plánování odsouzeny k smrtelné asanaci. Stejně tak vesnice kolem svých kostelů ztrácejí svou tvář, což se zdá samozřejmé, protože se podstatně změnila jejich hospodářská struktura. Není však samozřejmá skutečnost, že se odstraňuje to, co se nazývá venkovskou architekturou, jejímiž nositeli byli řemeslníci, mistři zedníci a tesaři a která tvořila charakteristickou regionální zástavbu a je nyní obětí procesu, v němž mimo jiné se ztrácí i stará polarita okolí měst.

Zatímco se přibližují staré vesnické zástavby špatným vzorům předměstských čtvrtí, ztrácejí města – největší starost památkové péče – svou individualitu. Právě skutečnost historicky vzniklé individuality zachovalého města však znamená, že se občan se svým městem, se svým domovem, identifikoval. Co to znamená být "doma" ve starém domě, být doma ve staré čtvrti, místo ztrácet se v beznadějně anonymitě moderních sídlišť? Přitom by byly dnes ještě mnohé ulice, ucpávané dopravním provozem, s jejich uzavřenou zástavbou, malými náměstíčky, zadními dvory, výklady, hostinci a dílnami, ideálním rámcem pro komunikaci uklidňujícího městského života, tedy urbanitu, která se zřejmě nedá navrhnout na rýsovacím prknu. Všechny ty ideály, jejichž nedostatek moderní plánovači měst starým zástavbám vytýkají – jako "prozelenění", "prosvětlení", odstranění špatného funkčního uspořádání apod. – se v nových obytných čtvrtích samozřejmě uskutečňují: volná soliterní zástavba z výškových domů, v rozích proti sobě postavené řadové domy, terasové domy – celá moderní architektura na nepřilíš osvětleném trávníku, avšak bez kontaktů k okolí, málo protějsků a málo společného v architektonické a tím také lidské sféře, velké nákupní centrum a mrtvé ulice. V těchto, na způsob ghetta vzniklých ubytovacích a pro přespávání určených zařízeních, která každý koncem týdne co nejrychleji v autu opouští, večer pak televize nahrazuje kontakt s vnějším světem. Jejich obyvatelé jsou odkázáni na hospodářským rozvojem a dopravou ohrožené a z části již téměř zničené staré městské čtvrti, které jim slouží svými již existujícími sociálními a kulturními zařízeními. Zachování historických částí města znamená tedy daleko více, než zachování historicky zajímavých a pro originalitu městského obrazu podstatných staveb – znamená totiž zachování městského života a městské kultury. Stejně totiž platí při záchraně zbytků jedinečné vesnické stavební kultury.

Zachování historických staveb se nespojuje náhodně s hesly jako "urbanita", "identita", "atmosféra", "prostředí", "lidské měřítko", protože staré město se vzorně zachovanou historickou substancí mohlo by se stát právě modelem v budoucnosti, jelikož požadované "humánní město" se nedá jednoduše na zeleném trávníku postavit. Není správné proto pomátkovou péči starého druhu – tedy čistě uměnohistorickou, pracující na jednotlivém objektu, prohlásit za mrtvou. Dnes je samozřejmě památková péče zainteresována na životním prostředí jednotlivých monumentů a především zaanga-

žována na nových velkých úkolech ochrany památkových souborů, na které nestačí již dřívější uměnohistorická klasická památková péče. Tato je dílčím aspektem všeobecného hnutí na ochranu životního prostředí a má v jistých částech co dělat se stejnými problémy – s plánováním dopravy, zničením krajiny, ohrožením kouřem, spadem, výpary a plyny nad městem, které neohrožují jenom člověka, ale také stavby z přírodního materiálu, bronzové i kamenné sochy atd. Samotná konzervace jednotlivých objektů je dnes podstatně obtížnější a často zoufalým bojem s rychlým rozpadem. V každém případě je ochrana památek s ochranou přírody nutně spojena, protože osídlování krajiny ohrožuje přírodu právě tak, jako historické sídlištní struktury.

Přesto se musí památková péče, v rámci úzké spolupráce se všemi institucemi ochraňujícími životní prostředí, věnovat přirozeně vždy především svým specifickým úkolům. Tím ovšem také končí polemika o muzeální památkové péči pro jednotlivé objekty, protože i soubory se z jednotlivých objektů skládají a existují stále také jen objekty soliterní.

Ochrana souborů – tedy areálů městských čtvrtí a celých měst, tedy ochrana historicky vystavěného prostředí, jest v každém případě nová vedoucí představa o památkové péči, aniž by byla překonána péče o jednotlivé památky ve starém smyslu. Současně to ovšem znamená samozřejmě vtažení jednoduché stavební substance do souborů a obrovské rozšíření objemu úkolů památkové péče. Neboť domy, které ze stanoviska čistě uměnohistorického jsou druhé nebo třetí kvality, nebo nemají vůbec žádný význam, vytvářejí právě půvab souboru a charakter města. K tomu přistupuje pak rozšíření pojmu památky na měšťanské domy, selské domy, průmyslové stavby, technické památky, atd. A časová hranice nekončí dnes u konce první světové války, protože památky pozdního 19. století – stavby historizující a secese – jsou dnes také památkami a rozhodující časová hranice končí tak až blízko v přítomnosti.

Vzhledem k tomuto rozšíření objemu úkolů potřebuje památková péče mnohem více než dříve četné odborné vědní obory – sociologii, ekologii, psychologii, právní a hospodářský obor atd., což znamená nejdříve vědeckou inventarizaci celé podstaty stavebních a historických památek. Tedy vědecké vykopání a inventarizace památek ukrytých v půdě, které nesmějí být ztraceny, vědecké prozkoumání historie každé stavby historického nálezu, jako podkladu pro každé restaurování, které nemůže být ponecháno osobnímu vkusu jednotlivého restaurátora. Dále pak zřízení dílen vybavených na vysoké technické úrovni, které by se staly výukovým centrem pro práci v památkové péči ve státě a dále výuka památkové péče na vysokých školách. V tomto smyslu je tedy pouze jedna památková péče, zastávaná uměnohistoriky a prehistoriky, architektky a restaurátory, která se nedá dělit.

Přitom nelze přehlédnout, že vědecké podklady především pro ochranu

souborů přesahují v rámci spolupráce památkářů, právníků, ekonomů, plánovačů dopravy, sociologů a psychologů daleko úzký uměnohistorický a architektonický rozsah, avšak že nejunosnější basí všech památkových snah zůstává "historická hodnota", která svá měřítka získala ze své minulosti.

Vědecká památková péče, která nemanipuluje minulostí v tom nebo onom směru, nýbrž ji chce zachovat pro budoucnost nefalšovanou, vychází tedy vždy především z "historických skutečností". Dostává se však sama do nebezpečí vědomé izolace, jestliže se uchýlí výlučně k vědeckým stanoviskům a neuzná v ostatním, že mnohé jasně objektivní "vědecké" stanovisko mohlo být svého času podrobena změně, tedy že např. jedna nebo jiná zásada památkové péče dnes platná by mohla stát v blízkosti již překonané architektonické zásady platné včera.

Dnešní vědecká památková péče musí usilovat především při všech otázkách restaurování, rekonstrukce a doplnění, aby historicky vzniklý dnešní stav byl jako "originální stav" zachován a udržen, tedy nutno respektovat pozdější změny i s "jizvami času", které například při středověké ruině právě by mohly patřit k duchu památkového objektu. Hranice zde k tomu stanoví možnost odstranit škody, před nimiž musí být památka chráněna, např. ničivý rostlinný porost ruiny, vůbec "patina", pokud musí být z čistě konzervačních důvodů odstraněna. Dříve oblíbené uvedení do původního stavu, i když je dobře vědecky zdůvodněno, nechá se dnes zdůvodnit jenom ve výjimečných případech, v žádném případě však nikoliv argumentem "čistoty stylu". Nebezpečí, že památka, ztělesňující živoucí historii, bude k "smrti" restaurována, jest příliš veliké. Konečně patří k zachované originalitě památky také její vybudované nebo přírodní prostředí. Přenesení na jiné stanoviště se nechá proto zdůvodnit jenom v nouzovém případě, jako poslední alternativa k totálnímu zničení a má ostatně vyhlídku na úspěch, když se při tom také skutečně zachová "originální substance", tedy např. zůstanou zachovány příhradová stěna nebo členitost domovních dveří apod.

Historická budova, kterou je nutno jednou nově očistit, na níž je třeba vyměnit některé části, nesmí být zaměňována s předměty uloženými v muzeu. Každá napohled vědecko-puristická památková péče, která odmítá každou rekonstrukci, každé doplnění mimo v moderní formě, prozrazuje v každém případě své čistě muzeální myšlení. Také obavy před pouhou "fasádou", před "bezfunkčním pláštěm", které jsou udánlivě nepřijatelné, mohou být dnes klidně opomenuty, jestliže je to jediná možnost, jak např. zachovat soubor staveb na náměstí. V jednotlivých případech mohou být dány možnosti kontrastu nebo přizpůsobení, moderního doplnění nebo doplnění a rekonstrukce v historických formách. Nejvyšším cílem však musí být přirozené zásadní zachování originálního stavu z jeho historického svědectví, neboť jednou zničený originál nelze žádnou rekonstrukcí plnohodnotně nahradit.

V případě však, kde se jedná o nahrazení zničeného nebo již nezachránitelné staré stavby novostavbou, nebo také provádění stavby v blízkosti historické budovy, pak to není jednoduše problém estetické kvality ve smyslu naivního názoru, že každá dobrá moderní architektura bude harmonovat s každou dobrou starou architekturou. Začlenění novostavby do historického prostředí – starý problém památkové péče – se zdá dnes obtížnějším než dříve právě proto, že moderní architektura jest především podřízena všeobecnému schématu prefabrikovaných řešení a módního trendu. Individuální výtvarné řešení historické stavby nebo souboru jest prakticky znemožněno.

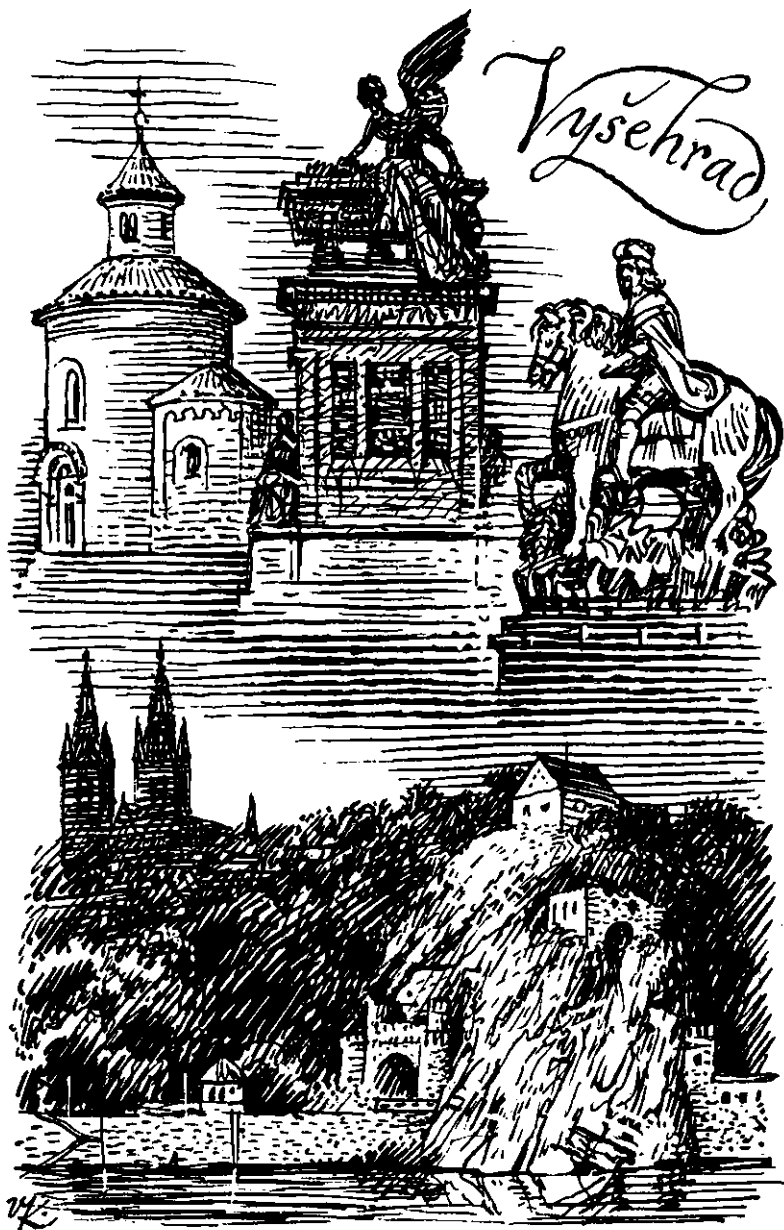
Stálý rozpor mezi starým a novým jest přirozeně neúprosným zákonem památkové péče. V zásadě může být zachováno jen to, co má skutečný účel, tedy to, co lze využívat v jeho původní nebo také v nové formě – neboť muzeum, na něž se snadno pomyslí, když nelze najít jiné skutečné využití, by mělo zůstat výjimkou. V tomto případě však musí památková péče postupovat pragmaticky, nikoliv jenom dogmaticky, s vědomím, že se zde nekonzervuje právě jenom pro muzeum, nýbrž že historické stavby jsou součástí života a také v budoucnosti mají být pro život zachovány. Jako se mnohotvárná kulturní minulost jeví ve formě různých využívání za sebou nebo vedle sebe, podávají se také dnes, jak ve velkém nebo malém rozsahu, rozmanité možnosti a šance zachování přes rychlou strukturální přeměnu, společenské, hospodářské a technické podmínky měnící a při tom obsahující všechny životní zájmy, jako bydlení, práci, volný čas.

Příklady destrukcí objektů z důvodů změny jejich využívání jsou ve všech obvodech města, od starého města počínaje, které má být změněno např. funkčně na obchodní čtvrť, až k obchodnímu domu, který náhle ovládá náměstí nebo hlavní třídu. Na druhé straně jest však neméně problematická možnost centra starého města, konzervovaného jenom zevně, které by oživovali jenom ještě turisté a jinak by bylo neobydlené. Při úpravě historického objektu na jeho nové využívání je nucena památková péče s přihlédnutím na co největší možnost záchrany historické stavební substance, přistoupit na moderní doplňky. Zde nutno vždy uvážit, zda zevní vzhled, např. fasáda v rámci městského souboru, nebo stejně tak celé vnitřní vybavení, jsou nepominutelné bytostné znaky budovy. Naděje na záchranu minulého pro naši budoucnost trvají především tam, kde se pod pojmem "revitalizace" podaří zachovat staré využívání, nebo se v obměněné formě znovu zavede. K tomu patří také obnovení starého města nejenom jako bydlisté, nýbrž také jako mnohostranného životního prostředí. Zde se pak osvědčují obzvláště pěší zóny a prostory zbavené zátěže dopravy, což památkáři vždy vyžadují.

Tam, kde se nejedná jenom o jednotlivé problémy využití, nýbrž jde o zachování při životě celých souborů s jejich různými společenskými a hospo-

dárskými funkcemi a jejich nové oživení, pak jde o úkoly, které by nemohly být řešeny jenom památkářem, nýbrž jen ve spolupráci se všemi interesenty, především politickými. Památková péče nemůže pak pracovat v klidu, jako vědecká disciplína, musí se zařadit do veřejného života, protože i osud památek leží v rukou politiků, poslanců, primátorů a funkcionářů. Dále musí být získán zájem veřejnosti usilovnou vědeckou propagandou, která dokáže i již na pohled ztracené a odsouzené památky spolu se společenskými orgány zachránit a obnovit. Tedy ochrana památek a péče o ně nikoliv jako jednotlivý zájem, nýbrž jako samozřejmý zájem celé veřejnosti a za její plné účasti. Potud zásady Evropského roku památkové péče.

Platné zákonné předpisy o památkové péči a ochraně přírody tento postup v našem státě v celém rozsahu umožňují a další zákonná ustanovení jsou příslušnými vládními institucemi připravována. Předpokládá se, že památkářům bude tak umožněno především v souborech sledovat celek, neboť se jedná o "všechno", jestliže se má podařit uchovat stará města i vesnice, obraz to naší kulturní krajiny, udržet na životě a vtisknout jim nový život, tedy skutečně sanovat, restaurovat a revitalizovat.

Minulost a perspektivy staroslavného Vyšehradu

Vyšehrad zaujímá v naší národní historii jedno z nejvýznačnějších míst. Vyšehradská skála byla odedávna přirozenou ochranou obyvatelům pražského území, zejména když byla postupně opevňována. V národních legendách vystupuje Vyšehrad jako první centrum formujícího se přemyslovského státu, což se obráží zejména v romantické literatuře obrozenecké.

Počátky bohatých dějin Vyšehradu nejsou ještě zcela jasné a historický i stavební vývoj byl velmi složitý. První slavné období Vyšehradu nadešlo v 11. století, kdy se stal hlavním sídelním místem českých panovníků a byl nově opevněn. V té době byla založena kapitula vyšehradská, která měla v církevní správě výsadní postavení a podléhala přímo papeži. Pro tuto kapitulou byly vybudovány nové církevní stavby, z nichž se doposud zachovala vcelku pouze rotunda sv. Martina. V polovině 12. století ustupuje Vyšehrad lépe položenému a nově opevněnému Pražskému hradu. Druhé slavné období přišlo za panování Lucemburků, zejména za císaře Karla IV., který zahrnul Vyšehrad jako významnou pevnost do nově budované fortifikace vznikajícího Nového Města, goticky přestavěl kapitulní chrám sv. Petra a Pavla a vedle nového královského paláce vybuďoval i další církevní stavby. Kapitula zřídila na vlastní náklad roku 1361 zděný vodovod z pramene Jezerky na Vyšehrad, což přesáhlo rámec církevních staveb.

Za husitských válek byl Vyšehrad obléhán a po dobytí byly devastovány budovy a ničen zejména hradební systém, aby tak nemohl v budoucnu sloužit jako pevnost proti Novému Městu. Život se na Vyšehrad vracel jen velmi zvolna a byl velmi omezený. Na počátku třicetileté války došlo k opravě opevnění, avšak válka zasadila Vyšehradu další rány, zvláště po zásazích švédských vojsk. Tyto události vedly k rozsáhlé přestavbě Vyšehradu na vojenskou pevnost a se stavbou citadely bylo započato v roce 1655. Stavební ruch se nesoustředil jen na hrady, ale i na kasárna, skladiště zbraní, potravin apod.

Pevnost se zdokonalovala ještě za Marie Terezie, kdy překonala různé válečné události, mimo jiné i obsazení francouzskou posádkou, která provedla na Vyšehradě některé změny ve smyslu soudobých zásad fortifikační techniky. Později však význam pevnosti upadá, i když ještě za napoleonských válek a naposledy ve 40. letech minulého století došlo k úpravám hradeb a bran. Pevnost byla definitivně zrušena po válce s Pruskem roku 1866, avšak teprve v roce 1911 předalo vojsko Vyšehrad civilní správě.

V 19. století přechází opět stavební iniciativa na vyšehradskou kapitulou, která již v předcházejícím století provedla barokní přestavbu kapitulního

chrámu. V roce 1885 byla architektem Mockerem zahájena novogotická přestavba chrámu sv. Petra a Pavla a vedle něj došlo k výstavbě hřbitova i rozsáhlým sadovým úpravám okolí. Hřbitov, upravený význačnými soudobými architekty Viktorem Barvitiem a Antonínem Wiehlem, se stal postupně pohřebišťem zaslužilých osobností českého národa.

Posledním velikým zásahem do vyšehradské hory byla stavba tunelu spojujícího nábrežní komunikaci, která proběhla v letech 1902 až 1905.

Vyšehradská hora byla a je symbolem vlastenectví našich kronikářů, spisovatelů, básníků, hudebních skladatelů a malířů, kteří ve svých dílech vzdali hold památníku české svébytnosti. V roce 1962 prohlásila vláda Československé socialistické republiky Vyšehrad národní kulturní památkou. Jen architekti a inženýři stále ještě Vyšehradu něco dluží.

Při tomto konstatování nelze pominout, že se již v nedávné době přikročilo k obnově některých objektů, například v novém děkanství byla zřízena svatební sň pro obvod Prahy 2 náhradou za rekonstruovanou Novoměstskou radnici. V roce 1975 byla zahájena systematická stavebně technická a architektonická rehabilitace hradebního systému. Bylo započato s doposud zachovaným nejstarším úsekem opevnění z doby Karlovy nad Lumírovou ulicí v Nuslích, který byl nebezpečně vykloněn pod vlivem mohutných násypů a opukové kvádríkové zdivo se nalézalo v rozkladu. Úsek hrozil zřícením a ohrožoval i bezpečnost návštěvníků přilehlých sadů a sportovních ploch. Násypy nad zdí byly odstraněny, okop zajištěn novou betonovou zdí a takto vzniklý prostor byl využit pro nové schodiště. Rozrušené zdivo bylo vyspraveno, zpevněno injektáží a hloubkovým spárováním a výklon byl po stabilizaci základů ponechán jako doklad toho, do jak extrémních poloh se v průběhu své dlouhé existence může historický objekt dostat, aniž by ještě došlo podle výpočtových předpokladů k jeho destrukci.

V současné době pokračuje obnova a statická konsolidace hradeb od dokončeného úseku směrem k Táborské bráně. Zub času zanechal svůj vliv téměř na všech objektech, opukové, pískovcové i cihelné zdivo podléhá větrání a rozpadu, zejména na místech nepříznivě vystavených koncentrované vlhkosti, což je zvláště citelné u tak vzácných reliktních nejstarší zástavby Vyšehradu, jako je například torzo románského mostu pod silnicí podél chrámu. Zde je vzácný vzorek klasové vazby zdiva z opuky – tzv. "opus spicatum" – bohužel v tak dezolátním stavu, že záchrana bude již velmi obtížná. Podobně velmi nepříznivě působí prosakující voda na kasematy, kde má přítok někdy charakter soustředěného deště.

Technická komise Klubu Za starou Prahu věnuje otázkám stavebně technické konsolidace a architektonické rehabilitace areálu Vyšehradu i přilehlého zájmového území značnou pozornost, zejména v souvislosti s nedávným předáním blízkého Paláce kultury široké veřejnosti a s problematikou řešení dopravy dotýkající se prostoru Vyšehradu.

Znepokojivé jsou doklady o postupně se snižující stabilitě vyšehradské skály, charakteristické přírodní dominanty vltavského údolí před vstupem do historického jádra. Je známo, že již v předválečné době byly nepříznivě ukloněné a navětralé lavice jílovitých břidlic, hlavní součásti tzv. letenských vrstev, v labilní poloze a byly zajištěny ocelovými tyčemi osazenými ve vrtech. Klub Za starou Prahu z vlastní iniciativy zajistil odborné posouzení u vedoucího katedry geotechniky stavební fakulty ČVUT prof. Ing. Jiřího Šimka, Dr.Sc., které potvrdilo, že dřívější technická opatření již dnes ztrácejí svoji účinnost, stabilita skalního ostrohu se zhoršuje a ohrožena je i doprava po nábrežní komunikaci kolem tunelu. Případné destrukce skalních lavic mohou navíc ohrozit existenci torza tzv. Libušiny lázně nad tunelem. Studie prof. Šimka konstatuje nutnost stabilizačních zásahů a to do větší hloubky skalního masivu, aby se předešlo jeho dalšímu rozkladu.

Složitá historie Vyšehradu určuje i složitost geologických poměrů, neboť zejména budování barokní pevnosti se neobešlo bez velkých zemních úprav, vyrovnávání terénu a navršení mohutných valů hradeb. Rovněž při rekonstrukci Josefova v minulém století došlo k dalšímu zavážení hradeb a k zarovnání povrchu Vyšehradu do úplné roviny. Studie stability území Vyšehradu upozorňuje na skutečnost, že zvětraliny letenských vrstev, tvořících podklad mohutných násypů, se hromadí jako svahové sutě na úpatí strmých svahů a v těchto vrstvách jsou zaznamenány dva plošné sesuvy v západním svahu nad Vltavou. Podrobná sondáž a zabezpečení těchto ohrožených lokalit je velmi aktuální zejména v souvislosti s nedávným sesuvem území v blízkosti Nikolajky na Smíchově, sanovaným velkým nákladem a složitou technologií.

Jaká je tedy budoucnost Vyšehradu? Odpovědí na celý soubor otázek se zabývá návrh územního plánu zóny NKP Vyšehrad, zpracovaný v Státním ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze v roce 1981 kolektivem Ing. arch. M. Švábové. Návrh spatřuje hlavní cíle řešení nejen v koncepci vlastního území Vyšehradu, ale i v širších vztazích v regeneraci území přilehlého k vyšehradskému ostrohu. Územní plán se ztotožnil s dřívější studií prof. Ing. arch. J. Sokola z let 1970-75 v základním názoru, že území vlastní citadely musí být očištěno od všech provizorních staveb a všech funkcí, které nesouvisejí s posláním národní kulturní památky, především sportovišť, aby tak byla odstraněna disproporce mezi vysokou ideovou náplní území a podprůměrnou estetickou úrovní prostředí. Nenavrhují se výrazné kompoziční změny, které by v zásadě přetvářely historicky vzniklé prostředí, nýbrž se vyzvedávají nedokončená a nevyhraněná kompoziční jádra, která tu jako torza zanechal historický vývoj, plný prudkých zvrátů. Jednotčím rámcem je dnes především přírodní prostředí, které představuje jednu z nejvyšších hodnot tohoto území pro současného člověka. Vážnost a slavnostní ráz místa i jeho přírodní hodnoty vyžadují maximální zklid-

nění, proto se předpokládá vyloučení průjezdné dopravy a upravení komunikací pro pěší provoz.

Hlavním vstupem pro většinu návštěvníků pro blízkost metra a Paláce kultury se stala Tábořská brána, za níž bude po uvažovaném zrušení Jedličkova ústavu zpřístupněna hradba v celém rozsahu, sadově upraveny zelené plochy a rekonstruována brána Špička. Na místě dnešního ústavu se uvažuje nízká zástavba vytvářející s protějším domkem jakousi drobnou náves. Před Leopoldovou bránou by měl být obnoven most a na místě dnešních tenisových kurtů by se zřídily přírodní scény. Novogotický areál nového probošství bude po očištění od drobných hospodářských přístaveb ponechán v zásadě svému účelu. Budova se zbytkem baziliky sv. Vavřince bude po rekonstrukci věnována archeologickým sbírkám, přístupným veřejnosti.

Budova starého purkrabství, kterou dnes využívá TJ Slavoj Vyšehrad, bude rekonstruována a v obnoveném jednodolním prostoru starého paláce bude upraven víceúčelový sál pro kulturní programy. Ke starému paláci se v suterénu připojí gotický sklep s možností zřízení vinárny.

Kulminačním místem vyšehradského areálu je chrám sv. Petra a Pavla a Slavín se hřbitovem, s jehož rozšířením se v územním plánu nepočítá. V domku č. 102 proti kostelu má být zřízeno občerstvení a služby návštěvníkům. Nové děkanství po přestavbě interiéru má být věnováno víceúčelovým sálům – převážně pro mládežnickou činnost.

Atraktivní zajímavostí pro návštěvníky jsou kasematy s monumentální "Gorlicí". Existují úvahy o využití tohoto prostoru pro divadelní sál nebo expozice, návrh územního plánu však správně upozorňuje na problematickost tohoto řešení, které by vyvolalo nepříznivé změny v mikroklimatu podzemního prostoru. Rovněž nákladnost této rekonstrukce včetně doplnění o technické a sociální zázemí vede k názoru na ponechání "Gorlice" jako součásti prohlídkového okruhu po nutných úpravách a doplnění dlažbou a osvětlením.

Značnou pozornost věnuje návrh územního plánu vztahu vyšehradské hory k nejbližšímu okolí v podhradí a k regeneraci celého území. Zabývá se i návrhy na nové komunikační stavby v těsné blízkosti Vyšehradu, převzaté ze ZÁKOSu /Základní komunikační systém/.

Vybudování druhého tunelu pod vyšehradskou skálou není přijatelné z geologických důvodů a další variantu dopravního řešení formou nového mostu v Podolí u vodárny, napojeného na tunel pod Vyšehradem do nuserského údolí nelze hodnotit pozitivně z mnoha hledisek. Nový most znamená po železničním mostu další oslabení působivosti vyšehradské skály nad řekou, zejména při pohledech od jihu, kde znehodnocuje tradiční dominantu při vstupu do pražské kotliny. Stavební práce mezi mostem a tunelem by vyvolaly drastické zásahy do staré zástavby v okolí kostela sv. Michala, která sleduje staré – ještě románské – komunikace někdejšího venkovského osíd-

lení, jehož zbytky pokládá územní plán vhodné zachovat po odstranění několika převýšených objektů. Nemalou roli tu hrají i otázky zhoršování životního prostředí a hluku v klidové zóně nedalekého podolského sanatoria. Je zajímavé si připomenout, že podobná varianta mostu přes Císařskou louku do Podolí byla předložena před několika lety Ideové radě pro rehabilitaci Vyšehradu, která ji odmítla s tím, že v zájmové oblasti tak významné kulturní památky nelze připustit podobné novostavby a doporučila přesunoutí směrem k Barrandovu, kde již výstavba probíhá.

Jinou nepříznivou variantou dopravního řešení, na kterou územní plán upozorňuje s negativním hodnocením, je nový silniční most rovnoběžný s mostem železničním na výtoňské straně s vyústěním na Slupi a do nusedlského údolí.

Návrh územního plánu se zabývá dalšími širšími vztahy v oblasti kolem Vyšehradu, které jsou velmi podnětné, zejména pokud se týče očištění od převýšených a dožitých objektů v podhradí a další nekvalitní, esteticky nevhodně působící zástavby.

V závěru je možno připomenout velice důležitou činnost, která podstatně ovlivní budoucí úpravy v areálu Vyšehradu a to rozsáhlý a vyčerpávající archeologický průzkum. Ten již řadu let úspěšně probíhá a zpřesňuje naše dosavadní vědomosti o výstavbě a historii středověkého Vyšehradu.

Z nastíněného programu vyplývá reálná naděje, že po schválení územního plánu příslušnými orgány hlavního města Prahy budou vytvořeny všechny podmínky pro náročné stavebně technické i rehabilitační procesy a že legendární Vyšehrad – svědek počátků českých dějin, svědek slávy i ponížení českého národa – se dočká období nového rozmachu.

Josef Hrubeš, Milan Patka

Petřín a otázka jeho regenerace

Ve zvládněném panoramatu Prahy se proti Pražskému hradu zdvihá mohutný masiv Petřína, který již od samých počátků Prahy jako města byl významným místem. Na něm byl postaven kostelík, stávalo zde též popraviště, vinice a lámal se zde kámen. Po vybudování Hladové zdi se Petřín stal strategickým bodem, ale přesto se tu dále rozvíjelo pěstování vinné révy. V pozdější době se toto návrší stalo oblíbeným místem vycházek, budovaly se tu zahrady s letohrádky, byla též zřízena křížová cesta a Boží hrob.

Důležitým mezníkem pro využití Petřína se stal rok 1891, kdy v Praze probíhá Jubilejní zemská výstava. Na vrcholu Petřína byla postavena zásluhou Klubu českých turistů rozhledna a jako dopravní prostředek k ní vybudována lanová dráha, která byla v provozu do roku 1914. V roce 1892 sem byl z výstaviště přenesen turistický pavilon, dnešní populární bludiště. V roce 1930 došlo na vrcholu Petřína k otevření moderní budovy hvězdárny. V roce 1932 byla lanová dráha po rekonstrukci a modernizaci znovu uvedena do provozu a její trať prodloužena až na vrchol Petřína. I z tohoto velmi stručného výčtu jasně vysvítá jaký význam měl Petřín v minulosti pro Prahu.

Jak byl významným pro Petřín rok 1891, tak osudným se ukázal rok 1965. Tehdy 7. června ve 13 hodin došlo při jízdě lanovky k nebezpečným výkyvům vozů, které způsobila deformace kolejnic a proto byl provoz okamžitě zastaven. Byl porušen základ drážního tělesa a tím došlo na několika místech k trhlinám na opěrných zdích a ve vyhybce. Tyto destrukce způsobil mohutný plíživý sesuv vodou prosáklé zeminy, odhadem 120 x 140 m, který vznikl těsně pod budovou restaurace na Nebozízku. Bylo zničeno těleso lanové dráhy a těžce poškozena budova Nebozízku. Příčinou této katastrofy bylo působení spodních vod, sycených dlouhotrvajícími dešti, jejichž účinek byl umocněn četnými štolami, pozůstatku to po dolování uhlí v polovině minulého století. Tyto agresivní spodní vody byly v letech 1968-70 při celkové sanaci svahu svedeny z nově vybudované jímací galerie potrubím do Čertovky. Náklad na celkovou sanaci zasaženého území dosáhl výše více jak 7 mil. Kčs. Od té doby bylo vypracováno několik studií na obnovu lanové dráhy a Nebozízku, k realizaci však dosud nedošlo.

Dnes je Petřín nezastupitelnou oázou zeleně v samém centru města. Návštěvníkům se při vycházkách otevírají ze svahů Petřína nezapomenutelné pohledy na panorama Prahy, které již odedávna zachycují mistři štětce i pera. Vítá je vzrostlé stromové, okrasné keře i volné plochy, kde je možno si odpočinout. Zelené svahy jsou protkány poměrně hustou sítí cest a cestiček, na kterých je možno se pohodlně procházet v příjemném prostředí. Žijí zde různé druhy zpěvného ptactva i dětmi zmlsané poloochočené veverky. V dnešní tolik uspěchané době, zasažené velkým stavebním ruchem, je Petřín se svou zelení ideálním místem krátkodobého odpočinku obyvatel z blízkého i dalekého okolí.

Mimo tyto jistě příjemné prožitky se dnes návštěvník setká s mnoha objekty, jejichž stav v něm vyvolá smutek. Především je zde nefungující lanová dráha, což nejtěživěji pociťují starší občané a všichni ti, kteří se chtějí rychle dostat do centra zeleně na vrcholu Petřína. Rovněž jsou zklamáni ti, co se chtějí pokochat pohledem z petřínské rozhledny. Nebudou spokojeni ani ti návštěvníci, kteří by si chtěli posedět v kdysi tak oblíbené vyhlídkové a taneční restauraci na Nebozízku, dnes najdou jen její žalostné trosky.

Jediná fungující zařízení na Petříně pro pobavení a poučení návštěvníků jsou bludiště s dioramatem boje proti Švédům na Karlově mostě za třicetileté války a Lidová hvězdárna před několika lety rozšířená a moderně vybavená.

K zlepšení životního prostředí v Praze by značnou měrou přispěla regenerace celého areálu Petřína. Je nutno zmodernizovat a uvést do provozu pozemní lanovou dráhu, která byla dopravní páteří celých rozlehlých sadů. Obnovená lanovka by byla též využívána pro cestu za zábavou do renovované vyhlídkové restaurace na Nebozízku, na rozhlednu, do bludiště a do Lidové hvězdárny. Funkce lanovky není zanedbatelná ani jako ryze dopravní prostředek pro obyvatele studentských kolejí, pro zaměstnance vojenských objektů a pracovníky udržující petřínské sady. Petřínská lanovka má i velký historicko-technický význam, protože po své modernizaci v roce 1932 se stala nejkapacitnější lanovou dráhou v Evropě a rovněž její bezpečnostní systém brzdných lan byl světovou novinkou. Při dnešní modernizaci by se mělo přihlédnout k historickému vývoji této lanovky a rozhodně by se měl zachovat její pozemní kolejový systém, pro nějž hovoří hlediska kapacitní, urbanistická i estetická. Za úvahu jistě stojí i zachování strojovny v horní stanici, která je ve velmi dobrém stavu.

S obnovou lanové dráhy na Petřín musí úzce souviset oprava a uvedení do provozu vyhlídkové restaurace na Nebozízku, kde by měla být opět zastávka lanovky. Posezení na terase této restaurace s neopakovatelným pohledem na město Pražané a cizí návštěvníci již léta postrádají. Domníváme se, že v každém případě by měl být zachován její lidový ráz, nikoliv vybudovat velkým nákladem exkluzivní zařízení, které by bylo přístupné pouze několika jednotlivcům.

Zpřístupnění petřínské rozhledny pro veřejnost je podmíněno výstavbou nového televizního vysílače, čímž se konstrukce věže uvolní od stávajícího anténního systému a bude možno přistoupit k její generální opravě. Provoz rozhledny by mohl být zpestřen obnovením původní restaurace v prvním patře věže a na vrcholu by měl být zajištěn pro návštěvníky moderní informační systém.

Je jistě chválihodné, že již dnes se přistupuje k postupné regeneraci petřínské zeleně. Jsou odstraňovány přestárlé a poškozené stromy, které se nahrazují novými. Domníváme se, že by též prořezáváním přebujelé zeleně měly být uvolňovány vyhlídkové body, kterých je v petřínském svahu mnoho, každý se svým osobitým kouzlem. Je třeba též náležitě docenit, že Petřín je galerií s mnoha pomníky a plastikami, která je citlivě začleněna do přírodního prostředí a měla by se dále cílevědomě rozvíjet.

Problematika petřínského areálu jako celku se musí řešit komplexně, protože jednotlivé akce na sebe úzce navazují a navzájem se podmiňují. Celý komplex Petřína je nutno řešit i s ohledem na návaznost k Újezdu a

Kampě, což je důležitý nástupní prostor k historické Malé Straně, který se bude též upravovat. Tak by vznikla velká vyhlídková cesta od Klárova přes Kampu na Újezd, odtud lanovkou na Petřín, dále přes Strahov na Hradčany a na Letnou, kterou by nám závidělo mnohé světové velkoměsto. Proto by celkovou obnovu Petřína měl v zájmu zkoordinování jednotlivých akcí řídit vyšší městský orgán. Pro obnovu petřínské zeleně s Nebozízkem, lanovou dráhou a rozhlednou hovoří i blížící se stoleté výročí Zemské jubilejní výstavy, pro kterou byl Petřín místem, kde naši předkové ukázali co dovedou české ruce.

Přínos Klubu Za starou Prahu k otázce připravované regenerace Čertovky

V urbanistické struktuře historické Prahy je jednou z nejcitlivějších lokalit ostrov Kampa, který z levého malostranského břehu vyděluje drobné rameno Vltavy – Čertovku. Kampu lze hodnotit z hlediska její polohy, kde tvoří jedinečnou podnož pražského horizontu s královským hradem, Petřínem a s malostranskými dominantami. Dále z hlediska poměrně zachované zeleně a dosud klidového prostředí, kterým nepronikla žádná doprava a konečně i pro mnoho unikátních památkových staveb s Karlovým mostem, které svou proměnlivostí vytváří jedinečné, mnohotvaré a rychle se střídající exteriérové situace plně změn a půvabu.

Tento stav je též důsledkem skutečnosti, že toto území bylo prakticky ušetřeno podnikatelské činnosti minulosti, která na jiných místech historické Praze tolik ublížila. Musíme zde docenovat, že Kampa má jediné dochované historické pobřeží, které nebylo pohlceno vysokými nábřežními navigačními zdmi, které dovedly dát Vltavě v některých částech Prahy charakter nepřijemné kanalizované stoky.

Ostrov Kampu vymodelovala Vltava svými povodněmi za spoluúčasti člověka, který sem od středověku vyvážel stavební odpad a reguloval vodní tok Čertovky, aby byl využitelný pro pohon mlýnů. Velký význam Kampa jistě sehrála za stavby Juditina i Karlova mostu, kdy jistě byla rozsáhlým kamenickým pracovištěm.

Územní stabilizace Kampy nastává v 16. století, kdy začíná i její urbanizace a počíná výstavba kamenných domů se zakládanými zahradami, z nichž mnohé dalším vývojem byly velmi náročně řešeny. Renesanční člověk proniklý humanismem tím docenil tuto jedinečnou polohu Kampy a z původní středověké funkce Kampy jako periferní pracovní plochy převzal pouze existenci mlýnů a jinak ji stále zhodnocoval pro náročnější obytnou funkci.

Je tedy vysokou morální zodpovědností dnešních žijících generací, aby tento stav byl udržen a pokud možno spíše zkvalitněn a z tohoto hlediska musí být zodpovědně vážen každý zamýšlený stavební zásah. Klub Za starou Prahu je si této skutečnosti vědom a snaží se i v tomto duchu o spolupráci s orgány a organizacemi, které by měly ovlivňovat budoucnost Kampy a její vzezření. Nejde jen o uchování památkových budov, zeleně, případně o obnovu původních kamenných dlažeb komunikací, ale jsou to četné drobné, silně individualizované nábřežní a říční zídky, podezdívky budov a drobná mola, který by měla být plně chráněna a zachována ve své autentičnosti.

Klub Za starou Prahu se začal nově zabývat problematikou Čertovky v roce 1980 v souvislosti s přípravou rozsáhlé rekonstrukce koryta, opěrných

zdi a základů stavebních objektů ohraničujících řečiště Čertovky. Akce byla vyvolána destrukcí několika opěrných zdí podél vodního toku a OPBH v Praze 1 zajistil zpracování projektového úkolu na sanaci řečiště rozvrženou na řadu let. Protože se objevily námitky, že řešení problémů je jednostranné a nevyvážené a že se plánovaná sanace ubírá z hlediska památkové ochrany významného areálu nežádoucím směrem, vypracovala technická komise Klubu podrobnou expertizu navrhovaného řešení. Skutečně zjistila, že uvažovaná technická opatření spočívají v stereotypním systému podchycení opěrných zdí a základů budov řadami mikropilot, v kotvení zdí ocelovými kotvami, chemické injektáží zemin na rubu zdí a v nastříkání ochranných torkretových plášťů na líci zdí.

Pilotový rošt měl být pod základy spojen železobetonovým pasem částečně zapuštěným do zdiva. Existence pilotového roštu nebyla z hlediska statického a geotechnického zdůvodnitelná, neboť navržená sestava by nezabránila výklonům zdí a jejich překocení kolem styčného bodu. Tento mechanismus by působil pouze v kombinaci s předpjatými kotvami upnutými v patřičné vzdálenosti od tělesa zdi. V povodí Čertovky se však podle vlastního zjištění technické komise Klubu nábržežní zdi narušené výklonem či podobnými destrukcemi nevyskytují, destrukce byly zapříčiněny rozkladem méně kvalitního a neudržovaného zdiva vodní erozí a větráním. Otázka chemické injektáže zemin za rubem zdí a s tím spojené vytváření vodotěsné clony by vyvolalo řadu nepříznivých hydrotechnických problémů v celém povodí s ohledem na horizont spodních vod stékajících z areálu Petřína. Rovněž uzavření líce zdí vyztuženým torkretem by vedlo ke koncentraci vlhkosti ve zdivu, k znemožnění přirozeného odpařování a rychlejšímu strukturálnímu rozpadu a to zejména u cihelného zdiva, které je na podobné vlivy velmi citlivé. Estetické účinky těchto torkretů jsou v historickém prostředí velice negativní, neboť by vyvolaly dojem betonového kanálu.

Technická komise Klubu Za starou Prahu zpracovala vlastní koncepční řešení statické konsolidace a památkové rehabilitace areálu Čertovky a vycházela z toho, že tento areál představuje jedinečný útvar – jakousi symbiózu vodního toku, historické domovní zástavby a přírodního prostředí – je muž je nutno podřídit veškeré sanační i rekonstrukční práce. Řešení by mělo vycházet z optimálního uplatnění zásad památkové ochrany, ochrany přírodního a životního prostředí, zásad hydrotechnických a stavebně technických, a to na podkladě podrobných průzkumů inženýrsko-geologických, hydrologických, stavebně technických a stavebně historických.

Sanace opěrných zdí by měla probíhat výhradně na základě využití klasických materiálů, tedy kamene a spojovací malty vyspárované na líci. Defektní a chybějící kameny je nutno nahradit novými stejného druhu a tvaru, vysunuté kvádry znovu osadit do líce, cihelné plomby odstranit a nahradit kameným zdivem. Zřícené zdi nutno odstranit a rekonstruovat na nových

důkladných základech a v potřebných dimenzích opět z kamene. Stejnou technikou by měly být prováděny vysrávky porušených partií, dozdvíky vypadlin a vyluhované či zvětralé maltové pojídlo doplněno hloubkovým spárováním. Deformované a silně rozrušené partie zdíva bude možno zpevnit injektáží aktivovanou cementovápennou maltou. Ve zvláštních případech vážného snížení únosnosti základů budov prokazaného hloubkovým průzkumem, by bylo možno aplikovat progresivní technologii podchycení malo-profilovou pilotáží, kombinovanou eventuálně s předpjatými kotvami se skrytými hlavicemi. Z důvodů zhuštěné historické zástavby by měly být použity typy pilot s nízkotlakou injektáží, aby se vysokými tlaky neohrozily chatrné základy starých domů.

Plochy cihelného zdíva by měly být omítnuty stříkanou vápenocementovou maltou, vyztuženou rabicovým pletivem a vyhlazeny dřevem, aby se přizpůsobily původním omítkám historických objektů.

Zvláštní řešení bude třeba zvolit v případech deformací opěrných zdí silnými stromy a to ve spolupráci s ochranou přírody. Velmi citlivou otázkou budou úpravy na březích se vzrostlou vegetací, jejichž přírodní charakter a malebnost dokreslují celé prostředí Čertovky. Kořeny stromů i když zcela odhalené, dokonale zpevňují břehy, které by pouze v místech silně rozrušených říční erozí měly být zpevněny kamennou dlažbou zcela nepravidelného ohraničení na rozdíl od namítaného projektového úkolu, v němž se navrhovalo rozsáhlé vydláždění šikmých břehů připomínající říční navigaci. Otázky úpravy dna náhonu, příčné odvodnění opěrných zdí, jímání spodních pramenů a další problémy musí být předmětem speciálních řešení hydrotechnické povahy. Podobně otázka déletrvajícího snížení hladiny spodní vody a jeho vliv na chování základů domovní zástavby v celém okolí Čertovky bude jistě hrát významnou roli při řešení celé problematiky rekonstrukce, doby výstavby, způsobu provádění, řešení vnitrostaveništní dopravy, nasazení mechanismů apod.

Expertiza Klubu Za starou Prahu s ohledem na závažnost akce doporučovala vysoko kvalifikované investorské, průzkumné, projektové a dodavatelské zajištění a zodpovědné orgány města všechny připomínky a návrhy přijaly a svěřily investorskou činnost podniku VHMP Výstavba účelových staveb a projekční činnost ústavu Interprojekt.

Technická komise i domácí rada Klubu Za starou Prahu sledují vývoj kolem přípravy složité akce i nadále a očekávají spolu s celou pražskou veřejností, že "pražské Benátky" si i po nutné stavební rehabilitaci zachovají svůj půvab a neopakovatelné kouzlo v samém středu pražské památkové rezervace.

K dočasné restituci prostoru Staroměstského náměstí

Ve dnech Pražského povstání 1945 bylo zničeno hlavní křídlo radničního bloku a jeho odstraněním se otevřela hluboká jizva na západní straně náměstí, jež tu byla v historii vždy pevně uzavřena /včetně Krenova domu, který ustoupil průlomů/. Náměstí je deformováno a kostel sv. Mikuláše ztratil jakékoliv zakotvení /ve svém původním předdvoří mimo náměstí/.

Národní výbor hlavního města Prahy vypsal několik soutěží, ale neutěšený stav se nezměnil; Pražané si na něj za 37 let uvykli a cizinci jej akceptují jako danost.

Po léta jsem se zabýval možností aspoň dočasné konsolidace tohoto jedinečného prostoru – ale vždy jsem předložení nějaké studie odkládal, abych snad nepůsobil rušivě na přípravné práce novostavby podle výsledků soutěží. Avšak situace není pro dostavbu příznivá – a ani projekt není v plánu nastávající pětiletky; to znamená, že soudobá situace se fixuje na nejméně dalších 15 až 20 let. A tu si myslím, že by se přece jen vyplatila realizace určitého dočasného opatření, které by dalo rozrušenému prostoru Staroměstského náměstí opět přijatelnou formu.

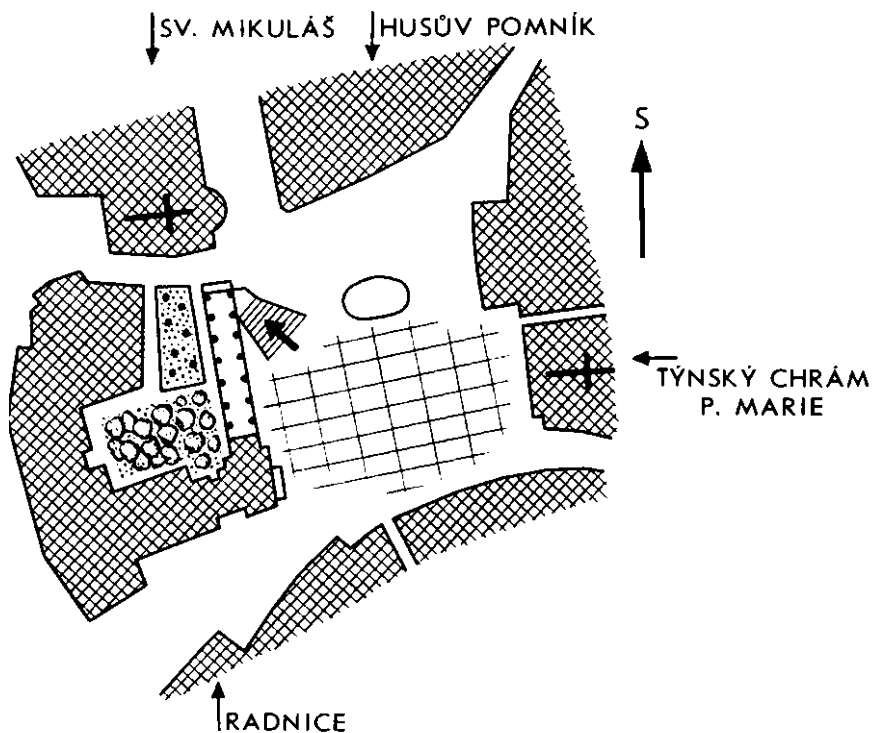
Vždyť Staroměstské náměstí je sběrným zrcadlem historie nejen Prahy, ale celého českého národa – vzpomeňme /a uvádím namátkou jen dvě, tři události/, že se na tomto prostoru dokládá nejen sjednocení románských dvorců a etnických sídel do nového útvaru – města, jehož se stalo těžištěm, že se na něm nejen uzavřelo drama české potupy a ztráty národní samostatnosti, ale že se právě na tomto náměstí opět manifestovalo za osvobození a v únorových událostech za převzetí moci dělnickou třídou v socialistickém státě.

Právě na tomto náměstí se koncentrují české dějiny; skýtá ideální prostředí pro permanentní masové divadlo, pro "son et lumiere" znovuožívající tisíciletou českou historii, jejímž bylo jevištěm. K tomu je ovšem třeba určité prostorové konsolidace ve znovuvybudování optické zábrany /ve frontě zničeného radničního křídla/, která opět navodí ztracený pevný tvar náměstí: tedy jakési arkády, která účinně poslouží pro umístění občanských a cizineckých služeb v přízemí a nad ní vyvinutí vyhlídkové terasy pro účastníky masového divadla hluboce politického významu. Na tuto terasu, probíhající přibližně v rozsahu zbouraného křídla, vede volné nástupní schodiště v poloze Krenova domu, naznačující současně oddělení průlomové trasy Pařížské třídy /včetně jejího optického uzavření/, od ryze pěšího prostoru Staroměstského náměstí – jak je vyznačeno v připojené skize.

Nejde o nějaké definitivní řešení: je to vědomé provizorium, které však

určitou architektonickou kultivovaností může nahradit každým rokem jednou až třikrát montovanou manifestační tribunu a může tak upevnit ztracenou formu náměstí. Konstrukce může být železná i dřevěná, demontabilní, kdy přízemní arkády využití službami, odděluje prostor masových návštěv náměstí od intimního zazeleněného dvora opticky vztaženého výhradně ku kostelu sv. Mikuláše. Nad těmito arkádami je rozvinuta terasa pro diváky na "jeviště" /vlastní náměstí/ – a střecha této terasy může být v případě masových manifestací politických, divadelních apod. přístupná. Touto jednoduchou stavbou, jejíž investiční náklady se během několika let odprodejem vstupenek na kulturní manifestace /son et lumiere/ i z nájemného /za prodejny/ snadno nahradí, by se zkonsolidoval nejen prostorový účín, ale i upevnila společenská a kulturně výchovná funkce prostoru. A kdykoliv může dojít k výstavbě nového radničního křídla.

Stejně naléhavým jeví se konsolidování protilehlé /východní/ fronty náměstí, jejíž realizace se neustále odkládá – snad až /Týnská škola/ po roce 2000.

Optický závěr mřížovím

Slavnostní řešení otevřenou arkádou se sochař. výzdobou a prapor. žerděmi

Nejstarší podoba zříceného klášterního kostela sv. Františka

V roce 1980 byla veřejnosti zpřístupněna klaustrální část někdejšího kláštera blah. Anežky v Praze 1, Na Františku. Rekonstrukce byla zahájena již dlouho před první světovou válkou a nyní dorekonstruované budovy převzala do správy k instalaci svých sbírek Národní galerie.

Vedle této části zbývá dokončit ještě skupinu pěti klášterních kostelů a torzo kvadratury františkánů. Kostely byly obnoveny a zajištěny již v šedesátých letech, včetně rekonstrukce krovů a střech mimo bývalého kostela sv. Františka, který byl zajištěn pouze v dochovaném obvodovém zdivu.

V této době byla již kladena alternativní otázka, zda by i tento prostor, zachovaný větším dílem pouze v obvodových zdech, neměl být v budoucnu zastřešen. Do této doby převládala koncepční idea prof. Stefana, dle kterého by měl být této části ponechán ruinosní charakter a prostor upraven jako nádvoří. Tato idea se jevila tehdejší památkové teorii jako přijatelná a vhodná, oponující původnímu návrhu architektů J. Kouly a A. Cechnera, který počítal s vybudováním novogotického kostela, který však měl s původní stavbou společně pouze půdorysné členění, ale charakterem gotických článků by této stavbě byl cizí.

V úvahách šedesátých let, kdy rekonstrukční práce na areálu značně pokročily a teoreticky a stavebně technicky byly po rozsáhlém a podrobném stavebně historickém a archeologickém průzkumu vyjasněny četné dosud otevřené a neznámé otázky, objevila se znovu otázka zastřešení tohoto prostoru při novelizaci koncepce konečného řešení památkové obnovy a využití tohoto areálu.

Z tohoto finálního hlediska mluvila pro zastřešení otázka budoucího provozu, kde někdejší prostor sv. Františka tvořil jakési spojovací centrum mezi kostely a budovami vlastního kláštera.

Dále pak to byl přístup památkově architektonicky doložený historickými vedutami, kde vysoké štíty a střechy kostela sv. Františka tvořily hlavní dominantu areálu a jeho okolí a nyní tato dominanta schází a místo ní je jakýsi propadlý prostor. Obnovená střecha by se stala urbanisticky vysoce působivým jevem, obzvláště při pohledech z nábřeží a Letenské pláně.

Podkladem pro novou koncepci zastřešení se staly získané výsledky podrobného sondážního průzkumu, ve kterém pokračoval autor této stati a vzhledem k bohatým nálezům ve zdivu stěny jižní kaple se podařilo provést ideovou rekonstrukci této unikátní stavby.

Ukázalo se, že původní uspořádání této nejstarší a výchozí stavby areálu

lze precizně rekonstruovat včetně mnohých autentických detailů. Kostel byl dvoulodní s vysokými štíty a sedlovou střechou na hlavní lodi. Prostor byl dělen dvěma vnitřními pilíři s arkádami a tři pole s křížovými klenbami v hlavní a vedlejší lodi. Vedlejší loď neměla obvyklou pultovou střechu, ale měla pilovitě zastřešení, kolmé na hlavní loď. V sedlech těchto střech byla zřejmě okrouhlá okna na osvětlení hlavní lodi.

V rámci této informativní statě nelze popsat unikátní zjištění této závažné stavby, kterou bylo u nás zahájeno období gotické architektury, bude však autorem příležitostně publikována v odborném tisku.

Zdeněk Dušek

Strahovský tunel

Uchrání Strahovský tunel opravdu Malou Stranu od průjezdní dopravy a pomůže zmírnit proud vozidel, která se tlačí soutěskou kolem Karlových lázní přes půvabné Křížovnické náměstí a Chotkovou serpentinou do Dejvic? Má reálnou naději stát se součástí vnitřního automobilového okruhu, vedeného po okraji pražské památkové rezervace pro majitele soukromých vozidel, kteří se snaží dostat co nejkratší cestou z vnitřního města do prostoru Bubeneč a Letné? Podřídí se opravdu ekonomika úspor pohonných hmot záměru projektanta, který jim nabízí objížďku tunelem za cenu dvojnásobku ujetých kilometrů?

Projektové řešení vypracované PUDISEM počítá se třemi souběžně raženými tunely /tedy šesti dopravními pruhy/, které umožní i průjezd těžké automobilové dopravě nejen místní, ale i dálkové, protože smíchovské vyústění bude napojeno čtyřproutdou mimoúrovňovou komunikací na dálniční spojku přes Barrandovský most. Tomuto záměru se plně podřídila celková koncepce Strahovského tunelu, jehož trasa byla posunuta téměř čtyři sta metrů západně od křižovatky U anděla do prostoru Mozartovy ulice. Přemostění Plzeňské třídy ve výšce několika metrů se sice projeví příznivě zmenšením stoupání v trase tunelů, ale vyžádá si změnu technologie stavby. Až k ulici Holečkové bude tunel stavěn v širokém otevřeném výkopu, kterému padne za oběť celý blok domů ohraničený ulicí Kobrovou a Kmochovou. Navíc bude nutno zbořit celou řadu kvalitních secesních architektur v ulici Švédské, kde ražba tunelu povede velmi mělce pod terénem. Další demolice si vyžádá spojka na Barrandovský most, vedená ve svahu nad Smíchovským

nádrazím, takže je nutno počítat se ztrátou půl tisíce bytů. Snad bez větších obětí se obejde severní vyústění tunelu v nezastavěném svahu pod Bělohorskou třídou za Pohořelcem i když i zde pravděpodobně budou demolice nových domů pro mimoúrovňové napojení třídy Pionýrů. Nepochybně složitou záležitostí bude odvětrávání přes kilometr dlouhých tunelů. Těžká nákladní vozidla zможou poměrně značné stoupání jen s nižším převodovým stupněm, což vyžaduje účinnou ventilaci. Za tím účelem vyrostou na ploše před jižní stranou Spartakiádního stadionu tři vysoké větrací komíny a jejich konfigurace se výrazně projeví v pohledovém obrazu města. Postačí opravdu jen tyto tři komíny a nebo bude třeba již při stavbě tunelů /nebo dokonce dodatečně/ budovat další průduchy v Kinského zahradě a za stadiony?

Jak se zdá v projektovém záměru ustoupil původní požadavek vnitroměstské dopravní spojky zájmům dálkové automobilové průjezdní trasy, která převede těžké kamiony z Barrandovského mostu tunelem do hustě zabydlené oblasti Břevnova a umožní napojení na karlovarskou a teplickou výpadovku /ačkoliv jak při prosazování Malostranského tak Petřínského a nyní Strahovského tunelu se především zdůrazňovala záchrana Malé Strany/. Situaci vnitřního automobilového okruhu již podstatně zkomplikovalo posunutí tunelu téměř až k Bertramce a jeho zaústění vysoko nad úroveň Plzeňské třídy: K napojení dopravních tahů směřujících přes Jiráskův most Kartouzskou ulicí a od křižovatky U anděla bude zapotřebí složitých nájezdových estakád, které zaberou většinu uvolněných ploch po zboření staré Ringhoferovky. Její kouř, obtěžující celá desetiletí smíchovské občany zmizí, ale přibude výfukových plynů, kouře diesellových motorů a zvířeného prachu, který již dnes zcela zamořil tuto část Smíchova nad únosnou míru. Arbesův tovární Smíchov se stane složitou dopravní křižovatkou na úkor klidného bydlení.

Výsledkem tak nákladné investice je posun průjezdní nákladní dopravy od Jiráskova mostu jen o půl kilometru západněji na úkor zdraví a životního prostředí obyvatel Smíchova a nejméně dvojnásobného zvýšení automobilového provozu po třídě Pionýrů převážně obytnou zástavbou. Je to opravdu uvážené řešení, vtáhnout průjezdní dopravu z Barrandovského mostu znovu do vnitřního města, když mnohem výhodněji by situaci řešilo napojení dálničního obchvatu na novou plzeňskou dálnici po jižním okraji Prahy v prostoru Stodůlek s návazností na ostatní výpadovky u Hostovic a za Libocí?

Dnešnímu provozu na Chotkově serpentíně odpovídá kapacitně dvouproutá vozovka v jediném tunelu /s odstavnými pruhy vzhledem k jeho značné délce/, ovšem výhodněji navazujícím na úroveň smíchovskou někde za Kartouzskou ulicí, nebo přímo z ulice Holečkovy a hlavně s vyloučením těžší nákladní dopravy.

Není účelem přeměnit vnitřní město na soustavu mimoúrovňových křižovatek a nájezdů a zvyšovat dopravní frekvenci na formuli motorového rodea,

kteří se nám v plné parádě předvádí každý pátek odpoledne, v sobotu ráno a v neděli večer na konci Václavského náměstí před Národním muzeem. Jistěže nechceme město umrtvit a vytvořit z ulic parky /Václavské náměstí?/, ale je třeba respektovat jeho historickou a dýchateľnou atmosféru a při nejmenším alespoň životní prostředí jeho obyvatel. Domnívám se oprávněně, že automobilismus překročil již svůj zenit /a to nejen u nás/ a již proto nemáme žádný důvod obětovat mu další část vnitřní Prahy, i když je to jen "tovární" Smíchov.

Josef Hyzler

Úsilí Klubu Za starou Prahu o úpravu hrobu Bernarda Bolzana

Mezi významná světová výročí UNESCO v roce 1981 byl při příležitosti dvoustého výročí narození zařazen i pražský myslitel, filosof a matematik Bernard Bolzano, syn italského obchodníka usedlého v Praze a matky, pocházející z pražské rodiny. Bolzanův životní zájem se dělil mezi humanitní a přírodní vědy a v obou odvětvích zanechal za sebou díky svému výjimečnému intelektu a pracovitosti velké záslužnosti pro rozvoj společnosti 19. a 20. století.

Bolzano byl za svého života pro své osvícené myšlení násilím umlčován a odsuzován k zapomnění. Vzpomenuté výročí proto spravedlivě oživilo jeho památku a současně dochází k publicitě jeho života a postupně i jeho myšlenkového díla u nás i v zahraničí.

Klub Za starou Prahu přispěl v mezích svých možností péčí o místo jeho posledního odpočinku na III. oddělení pražských Olšanských hřbitovů, kde byl 18. prosince 1848 pohřben do prostého hrobu při zdi. Po deseti letech 16. března 1858 byl do téhož hrobu pohřben jeho přítel a žák František Schneider a místa jejich odpočinku byla označena kamennými deskami. V roce 1860 dal Bolzanův ctitel stavitel Šebek zřídít nový hrob s náhrobkem, do něhož dal přenést pozůstatky obou vědců. Později byl 15. prosince 1917 pohřben do téhož hrobu Jan Šauer z Augenburku a v roce 1939 Jan Schneider.

V sedmdesátých letech našeho století byly však oba hroby velice sešlé a neudržované. Klub Za starou Prahu usiloval již od roku 1978 o důstojnou obnovu obou hrobů ve spolupráci s ČSAV, Památkem národního písemnictví a Jednotou čs. matematiků a fyziků.

15. května 1980 provedlo specializované pracoviště Národního muzea za vedení MUDr. Emanuela Vlčka, DrSc., exhumaci kosterních pozůstatků všech pohřbených a po identifikaci a konzervaci zpracovalo závěrečnou zprávu. Protože bylo rozhodnuto, že pozůstatky nebudou uloženy volně do země, zhotovili členové Klubu Za starou Prahu v hloubce 2 m z betonových panelů prostor pro příslušné čtyři schránky. K pozůstatkům Bernarda Bolzana byla vložena s dalšími dokumenty i pamětní listina Klubu Za starou Prahu a 8. prosince 1980 byly všechny čtyři schránky za přítomnosti zvláštní komise uloženy do vybudovaného prostoru v hloubce. Pak členové Klubu Za starou Prahu překryli prostor betonovou deskou, vrstvou země a nakonec původní deskou překrývající hrob. O aktu podepsali zástupci zúčastněných institucí protokol.

Stejně úsilí věnoval však Klub vizuálním částem obou hrobů. Původní hrob tvořil vlastně dvojhrob a v čele hrobů na hřbitovní zdi byla vytvořena drobná funerální architektura v klasické kompozici, známé již od římské antiky. Byla třídičná se střední arkádovou nikou pro plastický symbol a se dvěma postranními poli s kamennými deskami, kde antikisujícím reliefním písmem jsou uvedena data ke hrobu Bernarda Bolzana a Františka Schneidra.

V této době byla uvedená architektura již tak sešlá, že byla pouze čitelná z reliktní arkády, sloupků a spojovací římsy. Rovněž náhrobní kameny potřebovaly konzervaci, slepení rozpadlých dílů a hlavně nové vyvýšení, neboť terén zde postupně tak narostl, že spodní okraje desek byly kryty zemí.

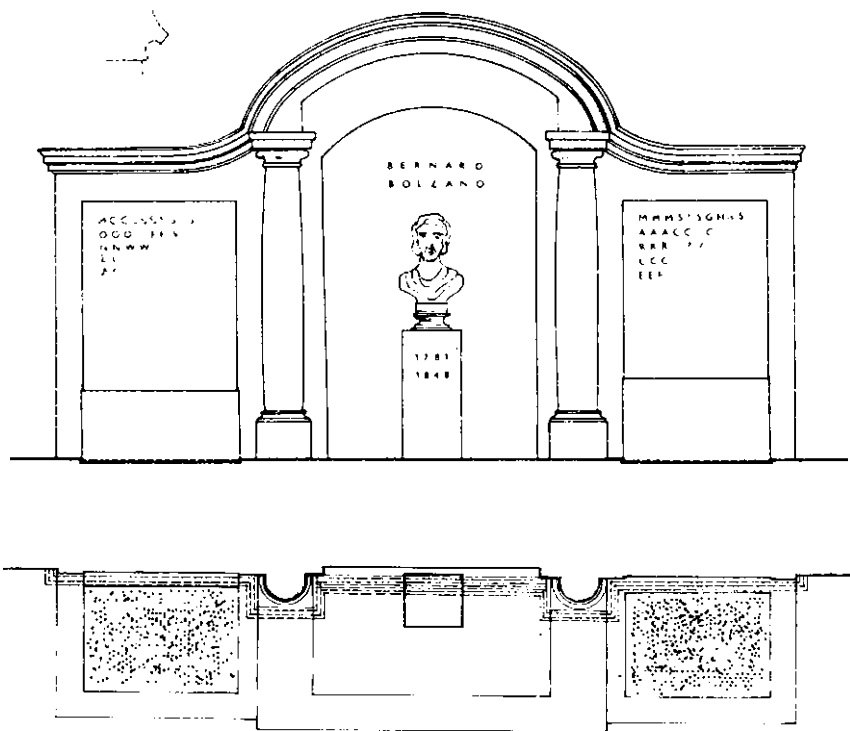
Druhou novější hrobku, zřízenou v těsném sousedství, tvoří gotizující pískovcový náhrobek s hrobovou deskou a ohrádkou. Samotná architektura je konvenční produkci své doby, bez vyšší výtvarné hodnoty.

Klub Za starou Prahu v úzké spolupráci s Jednotou čs. matematiků a fyziků při vědomí závažnosti oslav UNESCO navrhl zde k úvaze instalaci kopie busty, jejíž velmi zdařilý originál sochaře A. Poppa se nachází ve sbírkách Národní galerie. Kopii se díky ochotě a pochopení Národní galerie podařilo získat.

Vznikl společný záměr Klubu a Jednoty čs. matematiků a fyziků instalovat zmíněnou kopii Bolzanovy busty v rámci nových nezbytných úprav obou zanedbaných hrobů.

Slohový novogotický náhrobek s deskou na místě druhého pohřbení Bolzanova však tak závažný zásah z architektonických důvodů nepřipouští a proto technická komise Klubu Za starou Prahu věnovala pozornost reliktním původního hrobu a jeho výzdobě, kde již uvedená třídičná architektura náhrobku vytvořila optimální prostředí pro zamýšlené prostorové umístění busty. V tomto smyslu byl vypracován projektový náčrt, který počítal s obnovou některých klasicisujících článků reliefní architektury, což by bylo současně spojeno s konzervací a přeložením obou náhrobních desek do potřebné vyšší polohy. Uvedený záměr byl postoupen Klubem Za starou Prahu

ČSAV. I když návrh nebyl realizován, považuje Klub za účelné, aby se tomuto úsilí dostalo dokumentující publicity, která by mohla být podnětná pro eventuální budoucí úpravu hrobu, neboť kulturnímu významu díla Bernarda Bolzana v budoucnu bude jistě věnována zasloužená pozornost.

**NÁVRH ÚPRAVY PŮVODNÍHO HROBU
BERNARDA BOLZANA**

C.1 3913/VV-51/80

V Praze, dne 6. prosince 1980

P r o t o k e l

Dne 6. prosince 1980 byly za přítomnosti níže podepsaných uloženy do hřebky na Olšanských hřbitovech v Praze (III. hřbitov, 8. oddělení, č. 107) tělesné pozůstatky Bernarda Bolzana, Františka Schneidra, Josefa Šamera z Angenbarku a Jana Schneidra (a určité množství neidentifikovaných koaterních pozůstatků), jež byly komisionálně vyzdvíženy 15. května 1980 za účelem jejich antropologicko-medieinského výzkumu a konzervace.

Tělesné pozůstatky jmenovaných osob, obsažené ve čtyřech dřevěných, oplechovaných schránkách, byly uloženy do nové vyzděné hřebky, která byla ihned uzavřena betonovými překladky, zabetonována a zakryta původní pískovcovou deskou.

L. Vlček
.....
Karel Berka
.....
Josef David
.....
M. Hraška
.....
J. Felta
.....
Fr. Petroušek
.....
P. Křivský
.....
J. Loužil
.....

MUDr. Emanuel Vlček, DrSc., věd. pracovník
Národního muzea v Praze

Doc. PhDr. Karel Berka, CSc., předseda orga-
nizačního výboru oslav B. Bolzana, věd.
prac. Ústavu pro filoz. a sociol. ČSAV

Josef David, prom. hist., vedoucí Lit.
archivu Památníku národního písemnictví

JUDr. Oldřich Hra, místopředseda Klubu
za starou Prahu

PhDr. Jaroslav Felta, CSc., věd. pracovník
Ústavu čsl. a svět. dějin ČSAV

Ing. František Petroušek, jednatel Klubu
za starou Prahu

Prof. Dr. Ing. arch. Emanuel Hruška, DrSc., před-
seda Klubu za starou Prahu

PhDr. Pavel Křivský, pracovník
Památníku národního písemnictví

PhDr. Jaromír Loužil, CSc., pra-
covník Památníku nár. písemnictví

Praha a český barok

Výstava umění baroku v Čechách, která v prvním čtvrtletí roku 1982 až nečekaně úspěšně opakovala v Praze expozici uspořádanou předtím Národní galerií v Paříži, dala také novou aktuálnost starému tématu o vztahu baroku k Praze a o významu tohoto města v barokové tvorbě.

Je už sdostatek známo, a výstavy jako právě minulá to živě dotvrzují, že rozporné dramatické barokové období, plné politických a sociálních stínů, zanechalo přece v Čechách vysokou vrstvu výtvarných památek, mezi nimiž jsou díla zcela mimořádné kvality. Exaltovaná řeč, kterou barokové stavby, rozevláté sochy a expresivní malby hovořily kdysi k dobovému pozorovateli, ztratila dávno svou aktuálnost i obecnou srozumitelnost, ale umělecké hodnoty těchto děl si dodnes uchovaly svou spontánní výtvarnou působivost.

Vidíme-li dnes evropský barok jako mozaiku baroků jednotlivých oblastí, které vytvářejí sice zásadní slohovou jednotu, ale přece se vzájemně odlišují jistými charakteristickými rysy, pak determinující faktory české barokové varianty souvisejí bezmála všechny s Prahou. Ne docela neprávem se donedávna nejčastěji hovořilo o pražském baroku místo o českém. Dnes víme, že představa českého baroku je velmi konkrétní ve svém rozprostranění i ve svém historickém průběhu a navrstvení, ale Praze v ní patří od počátku do konce hlavní místo a hlavní slovo. Toto konstatování není ve své obecnosti nové, v nedávných syntézách našeho baroku se s důležitostí Prahy počítá dokonce jako s čímsi samozřejmým, ale přece nebude bez užitku podložit a doložit tuto tezi přehlídkou některých skutečností ze všech tří hlavních proudů umění, jakou jsme kdysi nastínili pro samotnou oblast plastiky. Vztah města a tvorby se ukáže jako proměnlivý, ale stále patrný, jednou těsnější a jindy volnější. Trvalý význam Prahy byl dán především tím, že byla střediskem jediným, bez vážné konkurence, jakou byl například na Moravě Brno Olomouc apod. Nevznikla sice ani tvořivá polarita, někde, například v oblastech sousedního Německa, velmi povzbudivá, ale tento jen relativní nedostatek byl dokonale vyvážen koncentrací podnětů a sil.

Počátky vyznačuje lombardská architektura, strohá a těžká zvenčí a zevnitř přetížena štukovou dekorací, která se rozvíjí z Prahy a šíří po cestách jezuitských zakázek. Její hlavní představitel Carlo Lurago přišel do Prahy už roku 1635 jako štukatér, v Praze se změnil v stavitele a odtud řídil také svou podnikatelskou firmu. Začal budovat rozsáhlý komplex Klementina poblíž Vltavy a zúčastnil se i nového opevnování pražského trojměstí. Francesco Caratti, projektant Černínského paláce, přinesl sem monumentální sloupové členění fasád veliké stavební masy a toto jeho pojetí bylo překonáno teprve

v 70. letech Burgundanem Matheym, který nejprve zase v Praze uplatnil svoji architekturu důmyslně členěnou a ve hmotách odstupněnou, při veškeré klasicistní přísnosti naznačující /v pražském kostele křížovníků/ také budoucí možnosti pohybového rozvinutí půdorysné i výškové dispozice. V plastice vystoupil v Praze – jen dva roky po Luragovi – mezi seversky orientovanými konzervativními řezbáři sochař Jan Jiří Bendl, v jehož díle se setkala řezbářská virtuozita se střízlivým realismem, odvozeným z římského raného baroku. Jezuitské kostelní průčelí oživilo řadami kamenných figur, na staroměstském rynku se zdvihl 1650 Bendlův Mariánský sloup, první z dlouhé řady svého typu. Z Prahy pracoval Bendl až do Tábora a do Děčína a v Praze i z Prahy působil svým osobitým projevem na své sochařské vrstevníky. V malbě přináší raný barok hned ve vyzrálé vyslovené podobě Karel Škréta, který se vrátil do Prahy z emigrace a pobytu v Itálii do roku 1638. Italské progresivní impulsy, zvláště poučení novobenátské školy, dovedl osobitě proměnit vlastním jadrným realistickým založením. Leopold Willmann ze Slezska uvedl do Prahy o málo později nizozemský barok zcela opačného expresivního pojetí, ale škrétovecký realismus odpovídal ještě dlouho pražskému naladění lépe. Celou tuto ranou fází charakterizuje tedy "stýkání a potýkání" cizího umění s novým prostředím; v Praze toto setkávání dospívá nejdříve k vzájemnému porozumění a srůstu.

Od sklonku 17. věku a zvláště na počátku 18. století vyhraňuje už v Praze politicky bezvýznamné, ale kulturně stále aktivnější, umělecky náročnější pojetí velkého baroku. Kryštof Dienzenhofer, stále ještě nedocenená osobnost české barokové architektury, přišel z Bavor, aby se v Praze vyučil stavitelství, v Praze se usadil a koncipoval své podivuhodné pronikové kostelní stavby jakoby hnětené z podajné hmoty, které zapůsobily v širokém středoevropském okruhu. V plastice se ještě zřetelněji všechno podstatné dalo v Praze. Od severu, z Drážďan, od jihu, ze Salcburku a odjinud přišli sem sochaři jako Jan Jiří Heermann nebo Oktavián Mosto, kteří přímo či nepřímo poznali Berniniho římské sochařství pohybu a výrazu. K nim se přidávali domácí mistři jako František Preiss a všichni společným, třeba mimoděčným úsilím vytvářeli prvou souvislou vrstvu pražské plastiky, propojenou podobným pohledem na skutečnost i blízkým modelačním pojetím. Velkou příležitostí k uplatnění a zároveň přehlídkou pražských sochařských schopností se stala nová figurální výzdoba gotického kamenného mostu, spojujícího staré čtvrti města. Zcela podobně v malířství přinášeli mladí mistři právě do Prahy syntézu nových slohových snah z evropského jihu i západu, Michael Václav Halbax například jakýsi severojižní italský tenebrismus, Jan Kryštof Liška své osobní spojení flámského baroku Willmannova s italskou, už pozděně barokovou malbou Říma a Benátek. Zde všude, a nejen tedy v plastice, docházelo už zároveň k asimilaci a přizpůsobení, které bývá právem označováno jako bohemizace baroku.

Roku 1709 vyšla z Prahy žádost o založení umělecké akademie; ve Vídni sice nebyla přijata, ale svědčí o iniciativě, o uměleckém sebevědomí a především o nahromaděných silách. Umělecká prestiž Prahy touto dobou vsutku rostla a šířila se; Jan František Nette, dvorní stavitel z Ludwigsburku, přišel do Prahy téhož roku 1709, aby zde získal umělce pro výzdobu tamní rezidence. – Kolem a po roce 1710 nastala ve všech hlavních proudech pravá exploze tvůrčích sil, které Prahu vysunuly mezi střediska pozdního baroku ve střední Evropě. Je příznačné, že k tomu nedošlo v žádné izolaci, ale naopak, v přívalu podnětů zvenčí, ale tím podivuhodnější, že tyto cizí slohové impulsy a vzory do Prahy docházející i přinášené – například Brokofem a Dienzenhoferem z Vídně – byly zde přetvářeny velmi volně, ale ve všech třech uměleckých proudech paralelně, že zde byly modifikovány tradičními momenty a místními zvyklostmi do nových charakteristických podob. Dosavadní barok v Čechách se tedy mění, a to především v Praze, v český barok, nadále sice nejednotný, pokud jde o národnost tvůrců, ale mnohonásobně spjatý s tímto prostředím. V architektuře Jana Santiniho, která barokově rekonstruovala gotické klášterní chrámy, v harmonicky vyvážených stavbách Kiliána Ignáce Dienzenhofera, v monumentální plastice Ferdinanda Brokofa a v dynamické expresi soch Matyáše Brauna, v Brandlových malbách zázraků i lidské reality, v Reinerových zjasněných epických freskách dosáhlo zároveň toto umění svých vrcholů. Zahmout všechnu tuto tvorbu úplnou společnou charakteristikou bude stěžejí možné už proto, že by byla někdy – jako třeba u Brauna a Brokofa – vymezována dokonce protiklady, ale jistě lze mluvit o jistých specifických rysech, které se vybavují v Praze v neustávajícím, nepřetržitým plynutím a řetězení tohoto díla. Patří k nim zvláštní plastický důraz, patrný i v architektuře a malbě, ve figurativních projevech pak od počátku nápadná realistická tendence, ale také výrazová opravdovost a nedostatek vnější divadelní patetičnosti.

Praha přitom nebyla jen dílnou nového umění, ale zároveň proměňuje velkoryse i svůj vlastní vzhled. V ulicích rostou řady paláců, měšťanské domy dostávají nová průčelí, kostely zdvihají své fasády. Přibývá plastiky, na náměstích se tyčí figurálně zdobené statue, sochařská alej kamenného mostu narůstá; roku 1710 se tam setkali v práci Brokof s Braunem. V palácích se zavěšují bohaté obrazárny, interiéry kostelů září oltářní výzdobou, jejich klenby se otvírají freskovými výjevy.

Teprve ve druhé třetině 18. věku ideové i tvořivé napětí této tvorby pokleslo a dramatický výraz baroku postupně nahradila rokoková ozdobnost. Také tato proměna, která se opět neodehrála bez zásahů zvenčí, se ohlásila nejprve zase v Praze, nejzřetelněji v plastice pražského raného rokoka a v malbě. Ale Praha v tuto chvíli ztrácí svou dosavadní monopolní pozici a rané rokoko, zdobné, zjemnělé a hravé, se brzy rozšířilo po celé rozloze země a vytvořilo dokonce na venkově svá drobná střediska. Přitom různě po-

změnilo tamní barokové představy, předtím ovšem rovněž převzaté z Prahy. Vzory architektury Diezenhoferovy, plastiky Braunovy a malby Brandlovy se pak objevily v charakteristických regionálních úpravách a ohlasech, jako by v překladu do oblastních nářečí.

Přece však i poslední etapa našeho barokového cyklu se začala kolem poloviny 18. věku odvíjet v Praze. Bylo to ve znamení barokového klasicismu, který k nám pronikal hlavně z císařské Vídně. Sjednocující přestavba Pražského hradu podle plánů vídeňského dvorního architekta Nicolý Pacassiho, ale také přestavba Arcibiskupského paláce od Jana Josefa Wircha ukazují za ostatní pražské stavby novou koncepcí oproštěné velikosti a nového zklidnění stavební hmoty, v níž se residua baroku hlásí stále nenápadněji. V sochařství hlavním poslem klasicismu, odvozeného na vídeňské Akademii z díla Donnerova, byl Ignác František Platzer, absolvent této školy, který se usadil v Praze už před polovinou 18. věku a odtud zvládal poslední velké zakázky palácových a kostelních výzdob. Počáteční klasicistní vzornost se přitom u něho příznačně vyrovnala s nedozrnlým řezbářským rokokem. Malířskou obdobou a protějškem této platzerovské dekorativní a někdy jen rozměry velké plastiky byly pak rozevláté, ale nedramatické fresky Františka Xavera Palka, ale příkladně také bezdějová, skoro žánrová obrovská freska vídeňského virtuóza Jana Lukáše Krackera na klenbě malostranského kostela sv. Mikuláše, jednoho z nejimposantnějších památníků pražského a českého baroku.

Josefinské období značí konečně závěr, náhlý v Praze a pozvolný na venkově, ale hlavní město, barokem zcela saturované, ještě dlouho neztrácí alespoň svou barokovou tvář. Serie dvacetišesti záběrů z pražských ulic a náměstí, které podle kreseb architektů Filipa a Františka Hegerů reprodukovali na samém konci 18. věku pražští rytci, ukazuje ještě tuto slohově celistvou podobu barokové Prahy, vymodelovanou za předchozího půldruha století.

Naše stručná přehlídka přirozeně neobsáhla všechny skutečnosti pro formaci a průběh českého baroku směrodatné, ale nepoložila si jiný cíl, než poukázat na místo a úlohu Prahy v této důležité etapě našich dějin umění. Lze tedy už shrnout, že byla Praha stále hlavním působištěm baroku, nejprve výchozí stanicí jeho podnětů a stimulů docházejících zvenčí, potom místem jejich koncentrace a zakořenění, také prvního scelení tvorby, na počátku 18. věku dějištěm jejího nejvyššího vypětí, před polovinou století jevištěm jejího obratu k rokoku a posléze ještě nástupištěm klasicismu v jeho souvislém náporu. Když barok odezněl v tzv. velkém umění, zůstala Praha ještě podivuhodným nakupením jeho uměleckých hodnot a je jím dodnes přes všechn nový život města, který zastíňuje jeho staré dominanty.

Co všechno je Letná

Když odříkávaly letenské děti městské čtvrti Prahy první republiky, tj. v tom dvacetiletí mezi dvěma světovými válkami, říkaly: Praha VII - Holešovice Bubna. A to znamenalo také jejich eldorádo – letenskou pláň, letenské sady a Stromovku a také rameno tzv. malé říčky až docela dole v Bubenci. Neboť oblast Letné v širším slova smyslu probíhala na západě po trase kaštanové aleje spojující letohrádek královny Anny s letohrádkem tzv. místodržitelským; dalším směrem vedla od konce Chotkovy silnice přes začínající čtvrt Dejvice až k dolnímu bubenečskému vstupu do Stromovky pod kostelem sv. Gotharda. Na východě se letenská pláň schylovala jako teď k velkému říčnímu oblouku území holešovického.

Tok řeky, původně neregulovaný, osazení pláně i zalesnění svahů i růst hmotové zástavby celého přírodního areálu lze dobře sledovat, a to průběhem celých staletí na pražských vedutách a panoramatech. Všude se objevuje plochý letenský ostroh v přírodním meandru Vltavy. V literatuře slovem i obrazem lze často nalézt zmínky o Letné i v nejrůznějších publikacích: v literatuře technické, zemědělské, pomologické, vojenské, sportovní, tělovýchovné, pedagogické. Všude obtojí Letná čestně a dosti zajímavě. Raná zobrazení Letné bývají nejčastěji součástí větších panoramatických grafických listů. Bez přílišných detailů ukazují výborně ve svojí celistvosti uzavřený zákrut řeky, který obtáčí letenskou pláň a tvoří tak specifický její přírodní charakter. Ostatně velmi názorné vyobrazení Vltavského meandru a Letné lze vidět v každém voze pražské podzemní dráhy. Jako výrazný pohled na letenský areál, zachycující už dokonale historické a urbanistické spojitosti v komplexnosti městského i historického vývoje, možno uvést dosti raný grafický list z r. 1685. Je to "Prospekt" od holandského rytce Folprechta van Oudena. Vyšel jako VIII. příloha publikace Ant. Novotného, dlouholetého ředitele Muzea hl. města Prahy. Kniha patřila do sledu publikací pražského nakladatelství Václava Poláčka, které bylo barbarsky zrušeno ku škodě dalších plánovaných Pragensí. Prospekt v ozdobné stuze nese název: "PRAGA CAPUT REGNI BOHEMIAE" a znaky města a znaky země – rakouské orlice a českého lva. Zajímavé je, že ještě na konci nešťastného válečného století sedmnáctého a po Míru westfálském jsou si zemské znaky rovnocenné a legenda propagační je psána v českém jazyce. Čte se v ní toto:

Krátký vyťah, neb popsanyj Počátku Wzrostu Královské residency města Prahy.

/Úvodní odstavec/ Laskavy čtenařy, tuto představeno sobe mass pravy Obraz Města Prahy sewsjem sobě obsahugicym stawenim, teš y sgeho Okrs-

kem, a na některau mily se wztahugicy krajinu, kterežto s takovou pilností wyznamenané a wyrítě shledass, že netoliko všechna wysoka staweni, kostely a wěže uzří alebrž také i jeden každý měšťan a obyvatel svůj dům a obydlí od druhého patrně rozoznati a na něj prstem ukázati moci bude.

Těž město jest netoliko Hlava českého království, ale i mezi největšíma a nejzdobnějšíma městy v Evropě, takže je Aeneas Sylvius onomu velmi krásnému městu Florenzy jakožto kvítku a ozdobě téhož velkého knížectví slušně přirovnal.

Aeneas Sylvius dovedl ve své známé knize Historia Bohemica mluvit o nás i dost neslušně. Leč vraťme se raději k prospektu van Oudenově. V období jeho vydání, tj. na konci 17. století bylo ještě máloco, na co by se dalo ukázat prstem na táhlém a ještě skoro prázdném letenském návrší. Snad až na výraznou řadu stromů, starou kaštanovou alej, která vedla od letohrádku královny Anny k jagelonskému letohrádku v královské oboře.

Až teprve v další rytině z dalšího Alba pražských prospektů z doby kolem r. 1740 od rytce Ringleho podle B. Wenera, lze vskutku ukázat prstem na význačnou monumentální budovu i na letenském ostrohu. Je v průhledu dnešní Revoluční třídy a v oblacích nad ní je označení "Belvedere". Byla to reprezentační stavba. Však také patřila dvorskému sudí a místodržícímu Františku Josefu Waldštejnovi a jeho ženě Markétě Černínové. Jako letní sídlo soupeřila s letohrádkem královny Anny, který prý se teprve potom začal nazývat "Belvedere". Tato stavba oddychu, a přece spojená s městem, waldštejnský Belvedere, byl postaven mezi rokem 1715 - 1717. Je velmi pravděpodobné, že jeho architektem byl František Maxmilián Kaňka, stavitel rodiny Waldštejnů, stejně jako architekt Černínský.

Byl to tentýž Kaňka, který právě počátkem století 18. v trendu vzrůstajícího zemského sebevědomí usiloval s dvěma dalšími pražskými výtvarníky o založení pražské výtvarné akademie. Bylo to dost včasné úsilí v soustavě nově zakládaných akademií v Evropě. A mělo na mysli žáky z českého království; aby nemusili cestovat do cizích středisek. Tytéž pohnutky byly znovu opakovány v žádosti o založení akademie v Praze ještě na konci století. Byla povolena vídeňskou vládou až v roce 1799 a umístěna tehdy v Klementinu na královské cestě, při řece. Teprve zase o století později se dočkala samostatné novostavby a to právě na Letné. Mezi rokem 1898 - 1902.

Nežli však se věnujeme Letné XIX. a XX. století, vraťme se ještě k prvnímu Belvederu v letenském areálu. Měl jen krátké trvání. V letech 1741 až 1743 se stal sídlem vrchního velitelství okupační francouzské armády, rozložené kolem něho na letenské pláni. Ostatně vojsko tam nebylo ani poprvé ani naposled. Z vojenské historie jest z nejstarších představa vojenského ležení Zikmundova na Letné před jeho porážkou vojskem Žižkovým. Jak často malá hmotná památka se dovede stát dokumentem události, ukazuje rukopisný zápis francouzského důstojníka. Cituje jej v češtině Ant. Novotný

v souvislosti s listem Wernerovým. Na prvním listu alba bylo napsáno: " Plán a hlavní budovy Prahy, hlavy českého království, dobyté od Francouzů a Sasů stečí 26. 2. 1741 o čtvrté hodině ranní, dobytého zpět uherskou královnou po kapitulaci Francouzů 2. 1. 1743.

Uherskou královnou byla tehdy Marie Terezie /1740 - 1780/, kterou nevolili všichni stavové čeští – neboť šlo pořád ještě o volitelné království – a která proto musela urputně bojovat o české království v dědictví rakouském. Nás bude dnes dále zajímat, co se dělo na Letné. Jaký osud byl určen waldštejnskému sídlu? Francouzi jej prostě po vyklizení vyhodili do povětří. Zároveň, jak praví kterýsi záznam, vykáceli většinu stromů v Oboře. A tehdy také vzala za své kaštanová alej, známá z rytiny van Oudena. Jen v topografii Letné se objevují názvy jako: Pod kaštiny nebo také Na Valech, které souvisí s tereziánskou ostrahou Prahy. Také jméno Belvedere bloudí po Letné. Mimo označení královského letohrádku dostala jej názvem zase o nějaké století později známá a oblíbená kavárna umělců. Vznikla na Letné až ve dvacátých letech dvacátého století. Tehdy, po první světové válce ozářil Letnou v místech nad Eliščiným a pak Štefanikovým mostem požár. Byl sanitárním opatřením. Hořely tehdy baráky vojenského lazaretu.

V osmnáctém století však po náhlé zkáze waldštejnskému Belvederu a po odchodu francouzských vojsk, se zdá, že už Letná nezaznamenala dalších násilných činů a překvapení. Naopak, ještě na rytině z r. 1831 od Vojtěcha Šembery, i když vlastní plán vypadá velice hole a poněkud bezúspěšně, má na okrajích prosperující venkovské usedlosti, staré statky, vkusné pavilony a letohrádky tak, jako byly k vidění i v ostatních okrajových čtvrtích Prahy. Podle mnoha rytin i kreseb a litografií se v této čtvrti žilo idylicky a snad opravdu, či zdánlivě klidně.

Hned počátkem století devatenáctého se na Letné projevil princip demokratizace typicky střeoevropsky osvícenského ražení. Roku 1804 dal hrabě Karel Chotek, známý pražský místodržící, zpřístupnit veřejnosti starou královskou oboru. Podobně jako to učinili Kinští se svým parkem - zahradou na úpatí Petřína. Při této příležitosti dal Chotek upravit bránu do dolní Stromovky a opatřil ji nápisem a povolal architekta, profesora na stavovské technice v Praze, Jiřího Fischera, k renovaci jagelonského letohrádku v Královské oboře. Arch. J. Fischer, tvůrce hlavního pražského empiru, jej upravil velmi časně ve stylu romantické novogotiky. V grafickém listě Ant. Pucherny z r. 1806 jej vidíme takřka na ještě holém návrší v pohledu od vltavského ramene.

Ve spodní části Stromovky nad rybníky o půl století později byl upraven další starý objekt, lovecký letohrádek Vratislava z Mitrovic /1785/. Tentokrát byl již opraven na náklad obce pražské a byla tu zřízena zahradní restaurace architektem Grueberem v roce 1855. Restaurace se stala oblíbeným místem pražského živnostnictva a měšťanstva. Pořádaly se zde proslulé

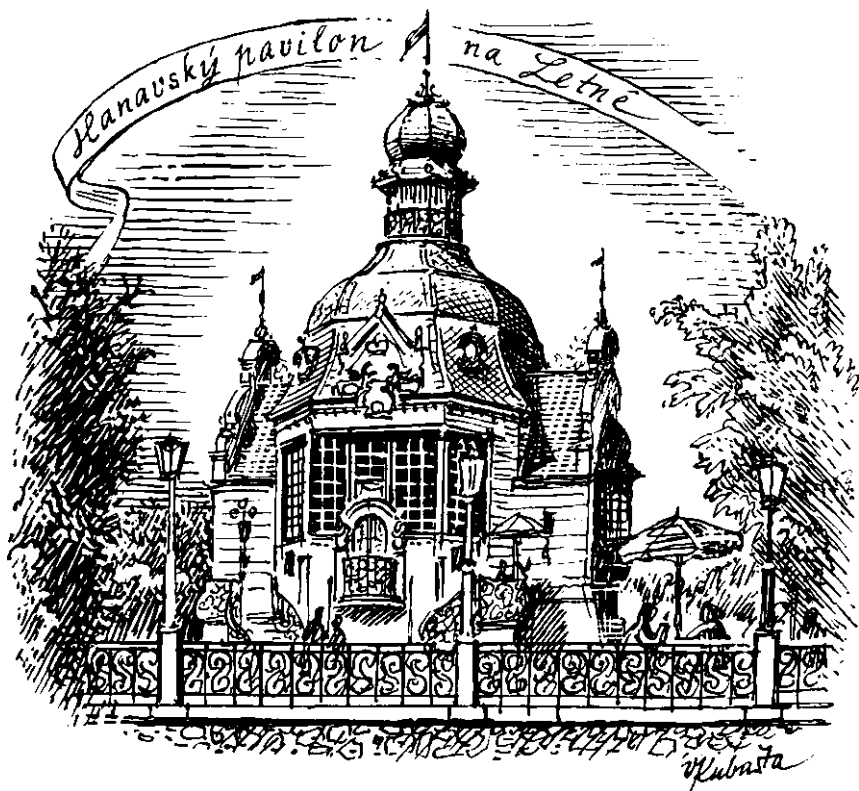
čtvrtky, které r. 1864 s velkým půvabem zpodobnil malíř Viktor Barvitiús. Je zřejmé, že po polovině století našli Pražané definitivně cestu na Letnou, a to nejen do Stromovky, nýbrž i do vzrůstajícího stromoví tehdy nově vysázených Letenských sadů. 1867 stoupali a jezdili malým protimeandrem známé Chotkovy silnice a chodili také už přímo svahem od mostu Františka Josefa, pak Eliščina, i cestami od nynějšího mostu Svatopluka Čecha, a to obojím směrem. Právě nad mostem Eliščiným, nepatrně doleva od místa bývalého barokního Belvedere vyrostla další nová zahradní restaurace s prostornou vyhlídkovou terasou. Tentokrát r. 1863 ji navrhl v novorenesančním slohu první architekt Národního divadla arch. Josef Ullmann.

Vidět z toho, že Letná pokračovala také v devatenáctém století ve svém určení jako místo rekreace i zábavy. Že na letenském rozsáhlém ostrohu byl odedávna příznivý prostor pro rekreační pobyt i zábavu od nezáludného dětského veselí, lidových zábav, přes nejrůznější hry a sporty až po přehlídky společenského a politického významu, o tom svědčí jednak etymologický výklad názvu Letná, jednak četné zmínky a historické záznamy i zobrazení. Etymologicky znamená Letná či Leteň prý město utěšené. Záletí je něco mimo všední dny. Jedna z nejstarších zpráv o mimořádné události na Letné se ráda traduje v literatuře – dávná a velkolepá lidová veselice, kterou uspořádal Přemysl Otokar druhý při své korunovaci. Tehdy prý se rozhazovaly zlaté mince – darmo se mu neříkalo král zlatý, a tehdy prý také teklo víno z kašen, jak se o tom vypravuje v pohádkách. Za rytířského Jana Lucemburského se zase rozléhaly dolní oborou zvuky štvanic a traduje se, že to byl právě on, který královskou oboru založil i s nezbytným lovcím zámkem. Že také Habsburkové zanechali svou stopu v širší oblasti Letné, lze ještě teď vyčíst z názvů ulic jako je Nad Rudolfovou štolou nebo v označení Rudolfovy nebo Ferdinandovy rybníky, či císařský mlýn, který nás vede k dalšímu aspektu, kterým lze měřit význam letenského areálu. Je to aspekt hospodářsko-ekonomický a zřetele novodobé techniky, úprava starého mlýna, který kdysi patřival svatojiřským jeptiškám a který dostal Rudolf druhý darem od obce pražské a zvláště založení velké brusírny drahých kamenů v tomto okrsku se nedá nikterak nazvat podivínským počínáním. Naopak je patrno, že Rudolf II. dovedl naslouchat tehdejšími architektům urbanistům, památkářům i technikům, nejenom alchymistům, a to jak při vyhlídkové úpravě jagelonského letohrádku, tak při ostatních úpravách a stavbách v královské oboře. Všechny počítaly jak se zelení tak s blízkostí říčního toku.

Technické zřetele využívající terén až do gründerké rasantnosti se projevily zase o něco později. Především ke konci XIX. století na území Holešovic, sousedících s přilehlou Libní. Také Libeň znamenala prý původně místo libé - líbezne a od toho získalo název Libeň. Jestliže však Letná, především letenská pláň i část Bubenče byly nadále prostorem rekreačním, Holešovice a Libeň průběhem devatenáctého století, které si osobovalo hrdě název sto-

letí techniky, nabývaly z převážně zemědělského typu víc a víc charakteru předměstí s novodobými středisky moderního průmyslu. Technický rozvoj a český průmysl byl ku konci devatenáctého století snad beze zbytku reprezentován na slavné a opravdu významné jubilejní výstavě z r. 1891. Bylo o ní již mnoho napsáno. Pro dnešní téma je důležité, že přehledný a dokonale účelový půdorys výstaviště se vstupní působivou branou, průmyslovým palácem arch. Münzbergra dovedl zužitkovat okrajovou část bývalé královské obory a zaplnit jej dobrou architekturou, plastikou i vegetací a zcela novým Křížkovým osvětlením. Půdorysné rozvržení se osvědčilo natolik, že hned v roce 1895 tam byla výstava národopisná, roku 1898 výstava techniky a architektury. Od té doby slouží výstaviště prakticky až do dneška. Nyní jako sjezdový palác a Park kultury a oddechu Julia Fučíka.

Pro siluetu Letenské pláň v pohledu z města je zajímavá budova umístěná na západním konci letenského návrší. Je to ozdobný a nákladný pavilon, dílo hořovických železáren, tzv. Hanavský pavilon, který sem byl přemístěn

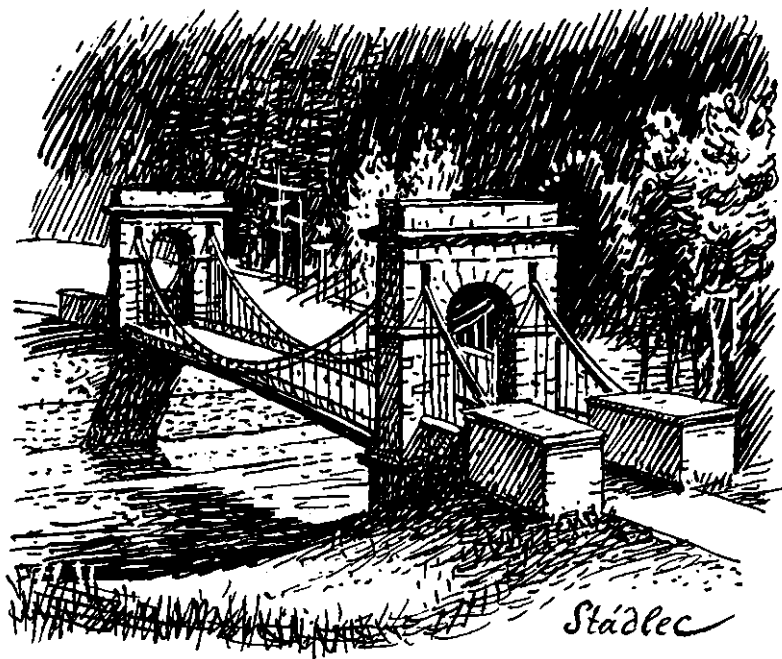
po skončení výstavy jubilejní a rozmnožil tak letenské předválečné pohostinství. Také starodávný kolotoč s koníky a orchestrionem přešli na Letnou z výstaviště, do blízkosti dnes ztichlé Ullmanovy restaurace, zašlé letenské lanovky i vysoce užitečného "pohyblivého chodníku" první republiky. Ten chodník vyvezl příchozí podél zahradnictví, které sousedilo s pozemkem zrušeného vojenského lazaretu a fotbalovým hřištěm a zimním kluzištěm DFC do Ovinecké ulice, která přetínala kolmo hlavní letenskou, tehdy Belcrediho třídu, a vedla k nové budově Akademie výtvarných umění. Tato budova byla uskutečněna podle návrhu arch. Václava Roštlapila v letech 1898 - 1902. /V letech 1922 - 25 dostala přístavbu pro obor architektury podle návrhu Jana Kotěry a Josefa Gočára/. V Roštlapilově budově klasicistně secesní úměrnosti ve hmotě i ornamentu, s dlouhou fasádou do ulice U akademie a s velkými ateliérovými okny ke Stromovce, vznikly první dva největší ateliéry, Hynaisův, podle pařížských koncepcí, a Myslbekův, připravený na záplavu vlastní práce i spolupráce s jeho žáky. Hynais přišel na Akademii v r. 1893 ještě do Klementina. Stejně tak i Václav Brožík, pozvaný z Paříže. Myslbek pracoval na Akademii od r. 1896. První malířské školy po zestátnění založili profesor Pirner a Mařák, také ještě v Klementinu. S novou budovou roku 1902 byl jmenován na Letnou profesorem Hanuš Schwaiger. Bydlel v Praze Bubenči v č. 59, na starém náměstíčku, dnes Schwaigerově, a docházel takřka pravidelně z Akademie do blízkého hostince U Davidů. Tam se scházeli také přátelé Antonína Slavička, který bydlel s rodinou v ulici Dobrovského. Domácnost Slavičkových byla neuvěřitelně pohostinná. O jejím provozu a členech přátelského kruhu od Alše a Hanuše Schwaigera až k nejmladším žákům píše Klára Hofbauerová, jedna ze Slavičkových žákyň, v nezapomenutelné knize "Mezi vědci a umělci" /vydané v r. 1947/. Antonín Slaviček přitahoval svou osobností i uměním. A právě zde na Letné dozrál ku své velké nemalicherné formě i pojetí. Letnou přímo ilustruje. Hned z roku 1902 je bezútesně "Deštivý večer" na pláni, roku 1904 je velké plátno "V dešti pod Letnou". Z roku 1906 nedokončená "Letenská pláň" a o rok později již veselejší barevné skvrny "Letenských sadů". Mezitím hemžení u "Eliščina mostu" pod Letnou, cítěné prostorově v jednotě, se zázemím letenského ostrohu. A pak jsou tu ještě drobnější studie letenských lokalit "Hřiště Sparty" a "Kluziště" s pozadím rozestavených domů a skica "Před Davidem" /v místech dnešní lékárny/ a "Trh na Letné", tentýž jako dnes, a také nádherně barevné "Sušení prádla" a přirozeně ještě také slavný olej, novodobé panorama "Praha s Letné". Při jeho malování sedával prý tehdy třicetiosmiletý malíř při šikmé cestě v sadech, vedoucí od ohrady S. K. Slavie k tehdy novému mostu Svatopluka Čecha.

Jestli se mluví o městě jako krajině, pak je typickým příkladem Praha. A v Praze je to především Letná. Ve svém geologickém útvaru. V celku i plošně ostrohu. Teprve dvacáté století ji poněkud spoutalo urbanistickými cel-

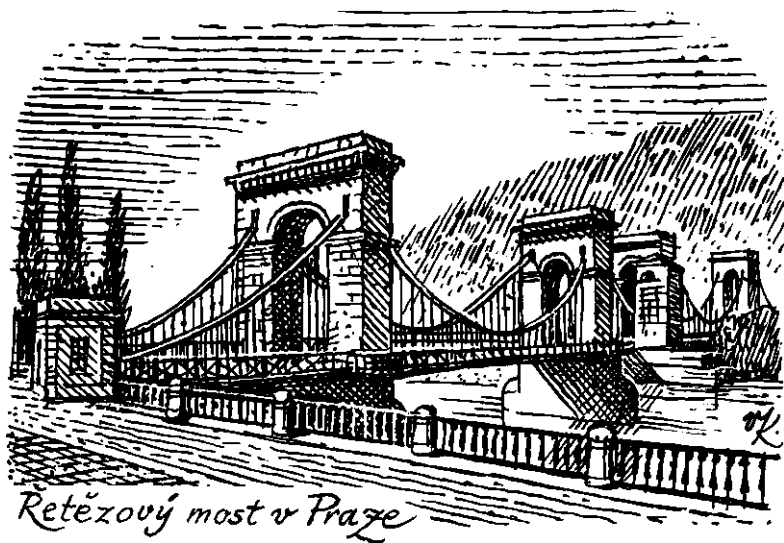
ky, stavbami stadionů a tribun, kamenem velkých teras, dlážděním četnějších ulic, houfnou výstavbou secesních domů a směrem k Dejvicím a Bubenči zástavbou novodobých vil. Ku stavbě výstavného a prostorného stadionu došlo ještě před první světovou válkou. Byl postaven pro Vsesokolský slet v roce 1912 podle návrhů arch. J. Kouly.

Jeho plány a mnoho fotografií ze Sletu zachoval výborný obrázkový časopis redaktora a vydavatele Karla Hippmana, nazvaný "Český svět". Tento měsíčník je nepřebornou pokladnicí vskutku již reportážních záběrů z Čech a především z tehdy současné Prahy. Vycházel od r. 1903 na dokonalém křídovém papíře. Zachoval rozhodující a slavný Slet ve fotografii z ptací perspektivy i několik vynikajících záběrů s letenskou kouřící vodárnou, právě tak jako třeba velice dokumentární fotografii seniorské čtyřky ČVK mezinárodních veslařských závodů na pozadí kouřících továren v Holešovicích. To pokud jde o pohledy z Letné. Ta pěkná dýmající letenská vodárna souvisela úzce s technizací a bytovou vybaveností poslední čtvrti devatenáctého století. Byla postavena již roku 1885 architektem Jindřichem Fialkou, tvůrce výborné staroměstské tržnice a byla pak obehnaná masivní zdí směrem k ulici Na Výšinách. Většinou čtyřpodlažní domy této ulice měly přehled přes celou pláň k zapadajícímu slunci nad Hradčany a za vrchem u sv. Matěje. Před sebou neměly ještě řadu domů tzv. Molochova, díla arch. Havlíčka, která dnes lemuje trať elektrické dráhy v prastaré podélné trase. Zde mezi dvěma válkami projížděla již starodávná tramvaj. Tehdy kolem nesčetných prkenných ohrad. Rozkládaly se na obou stranách a za nimi se skrývala nesčetná překvapení. Především fotbalové hřiště a kluziště, ohrady sochařů a kameníků i sklady dřeva. V prostorách mezi nimi zůstalo ještě pořád hodně místa na náhodnou vegetaci a také kus pláně, která bývala zaplněna čas od času cirkusem, houpačkami a vysokým kolotočem. Když právě nebyl na slavné pouti svatomatějské. Celá pláň odpovídající svému názvu, zvučela tehdy nádhernými křaplavými orchestriony a do toho se v letním čase ozýval pokřik rozvášněných diváků při slavných mačích neméně slavných letenských soupeřů S.K. Slavie a A.C. Sparty, také německého klubu DFC či Hagiboru. Všechny měly svoje ohrady a tribuny. Zvukovou kulisu Letné dokresloval často ještě zvuk závodících motocyklů na tzv. Velodromu smrti /motocros/, ve který byl přeměněn sokolský stadion. Vodárnu, houpačky a vysoký kolotoč zpodobnil v krásném oleji Karel Holan. Závodícího motocyklistu zaklel do výborné pohybové plastiky Otokar Švarc, žák Štursův a nazval jej "Sluneční paprsek". Typický pro fanatické veselí fotbalového letenského ovzduší je mistrný dřevoryt Jana Rambouska "Sportovní fanoušci". J. Rambousek byl žákem Jana Preislera a Maxe Švabinského a spolužákem Vlastimila Rady, Jana Slavíčka a dalších malířů a grafiků. Všichni chodili do Akademie Ovencekou ulicí a bývalo je vidět na letenském náměstí. Obyvatelům Letné utkvěly osobnosti profesorů i žáků.

Z nejstarších osobností profesora Hynaise, s přivřeným očkem a vždy v baretu; zpočátku po převratě i sporá postava J. V. Myslbeka a svižná chůze a radostný pohled nejdřív žáka, pak asistenta a nakonec profesora Jana Štursy. Zemřel předčasně /1925/ jako prof. Jan Preisler /1917/, který byl prvním obyvatelem Výšin stejně jako i rodina prof. Šimona. Výtvarní umělci Letnou obývali, pracovali tam a scházeli se v kavárně, která zase dostala staré a známé už letenské jméno Belvedere. Neměla logie jako renesanční Belvedere královský, ani neslyňala bohatstvím, výstavností jako barokní Belvedere waldštejnský, zato byla ohražena dřevěnou zahrádkou se světlem a byla naplněna životem fluktující současnosti. Na konci letenského náměstí, v secesně skoseném nároží dvou ulic – Čechovy a Korunovační – shlížela do letenských ulic. Viděla přecházet vzrůsnou figuru profesora Švabinského a elegantní postavu arch. Feuersteina a jeho sestry. Z Korunovační ulice přicházeli bratři Bertákové, velmistři slevačského umění. Z Výšin z ateliéru se občas zastavil Jos. Mařatka. Z bývalé Schellovy ulice /Šmeralovy/ přicházel arch. Havlíček s paní, sochařkou Martou Jiráskovou - Havlíčkovou. – Vždycky s veselou přišel sochař Břetislav Benda, zastavil se V. Žalud, mladší, předčasně odešlý Mikan a z Čechovy ulice jugoslávský sochař Trpimír Ivančević. Pravidelně sedávali u kulatého stolku Vratislav Nechleba, kterému se říkávalo Dorian Grey a rozhodný a energií nabitý architekt Gočár. Někdy se zastavil na pár slov Otakar Nejedlý a často jeho žáci Jan Slaviček, Josef Hubáček, někdy jejich přítel Bedřich Piskač a mladší Bořivoj Žufan. Také Vlastimil Rada z Dejvic, Jan Zrzavý a Karel Holan nebo prof. Holý. Občas si přisedl k Martě Havlíčkové a sochařce Mary Durasové arch. Honzík. Někdy přišli přespolní, spisovatel a redaktor Lidových novin Eduard Bass s paní a režisér Honzl a to pak bývalo zvlášť živo. V letním stmívání a rozsvěcování světla na pláni, za hovorů, které u vážných umělců nejsou nikdy do prázdna, žila tak Letná 20. století svou nejživější současností a zároveň byla vším, co ji potkalo a potkávalo, ruku v ruce s osudy celého národa.

Stádlec

Retězový most v Praze

Translatio memorandi pontis catenarii Podolsko – Stádlec

Vzpomínka na záchranu posledního řetězového mostu v Československu a jeho přenesení z Podolska /přes Vltavu/ do Stádlce /přes Lužnici/ bude se zdát někomu snad miadá, přesto si zasluhuje tohoto vyznání už z několika důvodů:

- dotýká se vztahu památkové péče k technickým objektům /jak těžké je to rozhodování i do budoucna/,
- jak se promítá čas ve vztazích lidí k památkám,
- co bylo a je uloženo v základním kamenu tohoto mostu.

Máme ještě další mimořádná a již historická technická díla našeho mostního stavitelství, která čekají na památkové zhodnocení, zapsání do seznamu kulturních památek a zajištění uvědomělé péče o ně.

Nutno přiznat s uznáním našemu zákonu č. 22/58 Sb. o kulturních památkách ze dne 17. dubna 1958, že již v § 2 vysvětluje pojem památky jako kulturní statek dokládající vývoj společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života . . . atd. a určuje státní orgány a jejich složky odpovědnými úkolem záchrany, ochrany a všeobecné péče o kulturní památky a jejich využití.

Dnes, už po 25 letech, bychom připojili: "je to péče o hmotné i nehmotné zobrazení životního prostředí věků minulých a současnosti".

Právě k oživení památkové předvídatosti, odborně podložené, směřuje tato moje vzpomínka na jednu technickou památku, která ještě před třiceti lety byla památkově zcela neznámá.

Začnu tedy z této doby – z počátku let padesátých tohoto století.

V roce 1952 došel na náš Ústav ocelových a dřevěných konstrukcí a mostů na fakultě inženýrského stavitelství při ČVUT v Praze požadavek budoucího investora výstavby Orlické přehrady, zda konstrukce řetězového mostu v Podolsku je ještě natolik zachovalá, aby buď celý most nebo alespoň jeho některé ocelové prvky /články řetězů atd./ mohly se znovu použít na výstavbu v jiném místě anebo bude-li nutno celý most likvidovat vůbec před napuštěním zdrže na Orlíku.

Mým úkolem bylo posoudit jeho stávající stav a eventuální budoucí využití někde jinde. V zásadě šlo o to, jak a na čí účet bude s mostem naloženo v rámci vyvolaných investic právě sestavovaného rozpočtu celkového investičního úkolu výstavby přehrady.

Pozn. č. 1: Tady začíná vždy první úskalí každé budoucí technické památky.

Výsledný posudek, potvrzený vedoucím ústavu prof. Dr. Ing. Fr. Faltusem, vyzněl zprvu mostařsky – objekt je v dobrém stavu i přes své stoleté stáří /stavěn v letech 1847 - 8 Vojtěchem Lannou z Českých Budějovic podle projektové předlohy inž. Bedřicha Schnircha 1791 - 1868/ a může být znovu použit na kterémkoliv místě s úměrným snížením dovoleného zatížení. Nakonec ale bylo zjištěno, že je to náš poslední řetězový most vůbec a bylo navrženo, aby most zůstal zachován jako technická památka, pochopitelně již na jiném místě.

S pojmem "technická památka" a jejím významem jsem už předtím dosáhl i uznání dřevěnému krovu na letohrádku Královny Anny /Belvedere/ na Pražském hradě, jehož záchranou včetně měděné krytiny, tj. projekcí a odborným vedením prováděcích prací, jsem byl pověřen už v letech 1950 - 51.

Pozn. č. 2: Výraz "technická památka" byl v té době a ještě do roku 1958 dosti neobvyklý a opisoval se jako "doklad technické práce".

Avšak v té době /po r. 1952/ ještě nepřevzatý řetězový most v Podolsku do památkové péče, prodělal až do roku 1959 kritické přeměny v různých projektech a obměnách investičních úkolů pro jeho další využití /byl zkracován v podélné ose, rozšiřován v mostovce, zesilovány řetězy přivařováním přídavných lamel apod./ a v jednom čase, kdy nebylo možno se dohodnout o jeho novém místě pro definitivní přenesení, vznikl i návrh s projektem /hlavně finančním/ na jeho rozebrání a předání ocelových prvků do šrotu a kamenů z pilířů k dalšímu upotřebení při nějaké stavbě.

Až v roce 1957, na základě vládního usnesení č. 770/57 ze dne 26. 7. 1957 bylo rozhodnuto, že most z Podolska bude zachován jako památka – poslední řetězový most u nás a úkolem bylo pověřeno ministerstvo dopravy /jako vlastník dosud užívaného mostu/ spolu s ministerstvem školství a kultury /z hlediska památkové ochrany/.

Rok na to, v roce 1958, byl vyhlášen zmíněný už zákon č. 22/58 Sb. o kulturních památkách a já jsem shodou okolností na konci téhož roku začal působit ve Státním ústavu památkové péče a ochrany přírody /později přímo na ministerstvu školství a kultury/ a uváděl tento zákon do života, poprvé v památkově stavebně technické praxi. A již 16. prosince t.r. připadl mi úkol projednat s ministerstvem dopravy záchranu řetězového mostu v Podolsku jak po stránce technické a památkové /pečlivé rozebrání a přenesení/, tak spolupracovat při vyhledání nového stanoviště a znovupostavení tohoto mostu.

To bylo mé druhé setkání s tímto dnes už historickým mostem – ale tentokrát na poli státní památkové péče. Vypracované podmínky a zásady pro záchranu mostu byly nyní nejen mostařské, ale především už i památkové

– poprvé pro technickou památku toho druhu – a staly se pak vzorem pro další památkovou praxi u nás.

Pozn. č. 3: Záruka záchrany technické kulturní památky tkví v tom, když technická odbornost a kulturní zájmy splývají v památkovou péči. Ztotožňuje-li se to v jedné osobě, je to tím užitečnější.

Pečlivě rozebraný řetězový most musel být dočasně uložen na pravém břehu Vltavy u Podolska během roku 1960, poněvadž již od 1. ledna 1961 se začalo s napouštěním Orlické zdrže /v prosinci téhož roku byla napuštěna/. Při rozebírání, podle zásad památkové péče, byly všechny prvky očíslovány a kovové z nich nakonzervovány. Kamenné kvádry byly rozloženy na písčitou plochu venku a pro kovové části bylo postaveno kryté a uzavřené skladiště. Rozebraný památkový most zůstal takto uložen plných deset let.

Pozn. č. 4: Památkové, dopravní a vodohospodářské řízení nemohlo dosáhnout předstih k tomu, aby včas určilo nové místo přemístovaného mostního objektu nad řeku a tím usnadnilo přímé převážení jednotlivých prvků na předem určené stanoviště. Brzdou byly dlouhodobě a jmenovitě neurčené finanční prostředky na tuto památku.

Vyhlednuté místo na Lužnici u Stádlce bylo navrhováno už od roku 1958, ale neustále vytvářené překážky oddálily konečné rozhodnutí až do roku 1970. Mezitím se rozhodovalo o dalších dvanácti místech.

A opět dílem mého osudu, tentokrát na pracovišti resortu ministerstva dopravy – ve Středisku pro rozvoj silnic a dálnic /pozdější název Ústav silničního hospodářství v Praze/ jsem dokončil svou mostařskou péči o tento most v letech 1967 - 1975. Začalo to tím, že jsem dal podnět k znovupostavení tohoto památkového mostu v době příprav /na ministerstvu dopravy r. 1969 - 70/ na XVI. Světový silniční kongres v Praze 1971 /poprvé u nás konaný po 34 letech existence těchto kongresů/, jako kulturní projev péče ministerstva dopravy a státní památkové péče o historické a jedinečné silniční objekty u nás a ku počtě zahájení a celého průběhu kongresu. Tak se také stalo a ministerstvo dopravy samo umožnilo svými finančními prostředky obohatit tak kulturně nejen silniční kongres, ale zachránit s konečnou platností nám i pro celý technický svět jedinečnou technickou památku – poslední řetězový most u nás, který byl nakonec přece jen postaven na Lužnici u Stádlce v období let 1970 - 1975. Tím byla také ukončena moje třiadvacetiletá spolupráce na záchraně tohoto mostu a jelikož byla dělána vždy s láskou a převážně s dobrými lidmi, měla úspěch.

Ještě je třeba připojit i společenské události, které tento historický most prožil za dosud 135 let svého dopravně užitečného trvání.

Při rozebírání mostu v září 1960 byla nalezena v dutině základního kamene kovová skříňka /železná/ a v ní byly tyto předměty: olověná trubice s víkem /pouzdro/, 4 lahvičky se zabroušenými hrdly a skleněnými zátkami /jedna rozbitá/ a 2 dageroskopie s rámečky dřevěným a kovovým. V olověném pouzdru byly zakládací listina a pravděpodobně i zlaté a jiné dobové mince /tak se i psalo v tehdejších novinách/. Jelikož se mince nenašly a stěna pouzdra byla podélně proseknuta, možno se domnívat, že už v den 26. května 1847, kdy byla skříňka do základního kamene vložena, byla v následujících hodinách tajně znovu otevřena a kvůli zlatu pouzdro bylo poškozeno a ochuzeno. Skutek byl tedy odhalen po 113 letech.

O velkolepé slavnosti při zahajování stavby mostu v Podolsku máme dosti podrobné zprávy jednak z novin, např. Prager Zeitung ze 13. června 1847, jednak ze záznamů stavitele Vojtěcha Lanna, ba i z uměleckého díla – Sandmannovy litografie – z téhož dne. Na sta lidí se sjelo a přišlo z celého širokého okolí po obou březích Vltavy, přišli až z Práchně, Písku, Tábora, Bechyně a Českých Budějovic atd., ačkoliv to bylo ve všední den – ve středu 26. 6. 1847. Stavitel Lanna připravil staveniště se skvělou výzdobou, hodnou tohoto okamžiku a počátku mostu.

Jen s pocitem vtíravé závisti a spíše lítosti srovnávám zahájení prací také na mostě – na Zlíchově v Praze v pátek 30. 6. 1978, kterého se zúčastnilo jen asi 40 osob – i když tím neupírám na lesku a vysoké počtě, které se dostalo budoucímu mostu účastí nejvyšších státních a odborných představitelů příslušných resortů. Ale most, který bude 4 - 10x širší než Karlův, tedy nejširší v Praze, zasluhoval by už v počátku větší sblížení s širší veřejností. Přímá účast občanů, aspoň Pražanů a zvláště mládeže, přinesla by pro vědeckotechnickou propagaci mostního stavitelství /pro učňovský dorost, průmyslové školství a vysoké školy/ více, než několikavteřinový filmový šot v naší televizi – odvysílaný jen ve zprávách téhož dne. Snad každá umělecká vernisáž má více účastníků než bylo zde.

Podolský řetězový most – jak slavnostně začal ve stavbě, tak o jeho dostavění už mnoho nevíme, snad jen tolik, že určitě začal sloužit dopravě ještě v roce 1848. Byl to rok velkých sociálních přeměn společnosti a na nějakou oslavu otevření mostu pro širší veřejnost už asi "pánů" nebylo. My si však vážíme toho, že loďař a stavitel Vojtěch Lanna se svými dělníky zdárně, už sami, dílo dokončili v době tak pohnuté a historické.

Proto jsme také dodrželi dobrou starou stavitelskou tradici mostařů a do původního základního kamene již přeneseného mostu z Podolska do Stádlce byla uložena nová kovová schránka /z nerez oceli/ a do ní vložena pamětní listina v olověném pouzdře s obalem z měděného plechu, dále zdravotice MNV Dobřejičky - Čenkov a zdravotice Klubu Za starou Prahu, vykreslená členem do-

máci rady Ing. Fr. Petrouškem. Vložen byl i pamětní spis rodáků Stádlce zjištěných v Praze, sepsaný Jindřichem Jindrou, fotodokumentace a plány stavby tohoto mostu, vypracované Hutním projektem n.p. Praha, denní tisk z 25. května 1975 a sborník XIV. Světového silničního kongresu Praha 1971. Byly přidány i zvláštní tisky o stavbě mostu Klementa Gottwalda v Praze a mostu SNP v Bratislavě, Historie práce 20 let SSŽ, n. p. v Praze a jízdní řád ČSAD Jihočeského kraje 1974/1975.

Kromě toho byly vloženy do schránky i mince a bankovky /perforované/, platné v letech 1970 - 1975. Budoucím potomkům – dětem – jsem osobně připojil dvě figurky Spejbla a Hurvínka a těm větším dvě gramofonové desky Karla Gotta a Yvety Simonové s Milanem Chladilem. Dále vlajku čs. Sparta-kiády v Praze 1975, různé druhy kuřiva, sbírku čs. známek, automapu ČSSR 1: 750 000 a četné časopisy, které psaly o záchraně tohoto mostu. Pamětní schránka převzala od gen. ředitele SSŽ Praha Jaroslava Kozlíčka dvě umělecké medaile /dílo Milana Knoblocha/, znázorňující tento řetězový most /avers/ a symbol silničních a mostních prací SSŽ /revers/ – jako doklad pocty umění technické památce. K zachycení historie posledního řetězového mostu při přemístování přispěla i Československá televize Praha, když režisér a kameraman redakce dokumentaristiky Alois Jiráček natáčel celý postup prací až do znovuotevření mostu a jeho dvacetiminutový pořad byl vysílán.

A vztah Klubu Za starou Prahu k tomuto podolskému, dnes stádleckému mostu? Vzpomeňme napřed nespočetných upozornění a zásahů členů Klubu i domácí rady v posledních 25 letech /1950 - 1975/ na opomíjené pražské mosty, ať už Karlův, Čechův, Negrelliho viadukt, Palackého a ostatní, s požadavkem jejich zvýšené údržby jako neodmyslitelné součásti plnění památkové péče v pražské městské rezervaci.

Záchrana podolského mostu byla v té době vzorovým příkladem, zvláště když podobný most stál i v Praze, v místě nynějšího mostu I. máje a to už od 4. 11. 1841 až do 13. 7. 1898 a jehož stavitelem byl rovněž Vojtěch Lanna. Proto několikrát zasáhl Klub Za starou Prahu do akce Podolský most. Jeho podání na ministerstvo školství a kultury /1959, 1963/, na ministerstvo dopravy /1959, 1960, 1970/, na ONV v Berouně /1960/, dále na Státní ústav památkové péče a ochrany přírody a Ústav silničního hospodářství, byla vždy důstojným projevem odborníků památkářů a také tak hodnocena.

Klub Za starou Prahu bojoval nejprve o uznání řetězového mostu v Podolsku za památku lidské práce, pak za jeho přemístění do vhodné krajiny historicky významné a podle určených památkových zásad.

Při znovupostavení mostu na Lužnici u Stádlce a uvedení do opětného provozu se konala slavnost 25. května 1975 za účasti více jak 1000 osob, které se také Klub Za starou Prahu zúčastnil svými zástupci a uložil do pa-

mětní schránky svou zdravici. Klubu bylo za to vysloveno vděčné uznání a udělena čestná medaile "Přenesení památkového mostu – Podolsko - - Stádlec" /v latinském znění "Translatio memorandi pontis catenarii"/. Tuto medaili obdržel i člen domácí rady Ing. Fr. Petroušek. A přiznávám, že jsem neměl krásnějšího pocitu při předávání – jako sám člen Klubu Za starou Prahu.

A Klub při svých autokarových zájezdech se zastaví u Stadleckého mostu, když projíždí v jeho blízkém okolí za dalšími památkami a turistickým cílem.

V závěru mi dovoluje přece jen skončit ještě vzpomínkou mostařskou. Vzácnými hosty při znovuotevření tohoto mostu u Stádlce byli i dva významní projektanti ocelových mostů: tvůrce největšího ocelového oblouku mostu na Žďákově /přes Orlickou přehradu/, který navíc se ujal i projekce tohoto našeho řetězového mostu – Ing. Josef Zeman, nositel Řádu práce a autor známého bratislavského mostu SNP /přes Dunaj/ – prof. Dr. Ing. Arpád Tesár, DrSc., který přijel vzdát hold tomuto inženýrskému dílu s dvaadvacetičlenným kolektivem Katedry kovových a dřevěných konstrukcí Stavební fakulty v Bratislavě.

Byla tu schůzka i ostatních čelných našich inženýrů mostařů, silničářů a vodohospodářů, kteří dodnes na technické památky nezapomínají a snaží se uchránit, dle možnosti, i pražské mosty.

František Petroušek

Od map a plánů k plastickým modelům Prahy

Kartografové středověké Evropy nezobrazovali ve svých mapách obraz skutečnosti, ale spíše kreslili symbolický výraz svých představ. Teprve od poloviny 18. století přistoupila jedna země za druhou k podrobnému mapování na podkladě triangulačního měření.

Rakousko mělo do té doby mapy velmi zastaralé. Na mapách Čech byl zakreslen horský rámeček a uprostřed "Praga Metropolis Boemariorum". Nejstarší mapou Čech je mapa Mikuláše Klaudiana v měřítku 1:637 000 z r. 1518 a je podle tehdejšího zvyku orientována k jihu. Asi o 50 let mladší je mapa Jana Crigingera v měřítku 1:683 000. Výraznější mapa "Regni Bohemiae nova et exacta descriptio" Pavla Aretina z Ehrenfeldu v měřítku 1:504 000 z r. 1619 obsahuje více lokalit, avšak i tato nemohla plnit soudobé požadavky.

Nejnámější a dokonalejší je mapa Jana Krištofa Müllera v měřítku 1: 132 000 z počátku 18. století, která obsahuje již asi 11 000 míst a zahrnuje území Čech, Moravy, Uher a části jihozápadní Evropy. /Ukázka části této mapy s územím Prahy a okolí je uvedena na obr. 1/.

Obr. 1 Část Müllеровy mapy Čech z r. 1720

Teprve v polovině 18. století bylo v Rakousku zahájeno vojenské mapování. Do zvětšeniny Müllеровy mapy byly zakreslovány další body grafickou triangulací a mezi nimi vojensky důležitá místa, většinou od oka odhadem nebo odkrokováním. Konfigurace terénu byla znázorněna šrafováním.

Další mapování bylo provedeno v letech 1810 - 66 na podkladě trigonometrických katastrálních sítí, avšak obsahovalo jen velmi málo nadmořských výšek a konfigurace terénu byla vyjádřena sklonovými šrafami.

Dnes je zemský povrch znázorněn tzv. "topografickou plochou", na níž je možno každým bodem vést jen jedinou uzavřenou horizontální křivku. Všechny body jedné horizontální křivky mají stejnou nadmořskou výšku a nazývají se "vrstevnice".

Stejně složité bylo zakreslování městského půdorysu, potřebného pro správu města, úpravu ulic i práce stavbařské. Přesto, že plány Prahy se zachovaly až od poloviny 17. století, nelze se domnívat, že kartografické znázorňování půdorysu měst nebylo dříve prováděno. Vždyť již při založení Nového Města pražského Karlem IV. roku 1348 muselo být prováděno podle určitých vypracovaných pravidel, jejichž vzory přinesli do Čech cizí mistři.

Historikové sice uvádějí, že kartografií města se zabývala řada učenců, zvl. v 16. století Tadeáš Hájek z Hájku, Pavel Aretin a zejména Šimon Podolský, který se snažil zhotovit dokonce plán všech pražských měst, ale pro nedostatek prostředků upustil od tohoto díla. Výsledky jejich práce i mnoho dalších materiálů bylo ale zničeno užíváním nebo když pomínul jejich praktický význam a zvláště po spojení samostatných měst pražských v roce 1784 a slučováním archivních materiálů, které se nezdály být pro nové poměry důležité.

Staré plány, které se zachovaly, je možno rozdělit na plány celkové /viz ukázka plánu Bodenehra na obr. 2/, plány Starého a Židovského města pražského, plány Nového Města, plány Malé Strany a Hradčan a plány Vyšehradu.

Za závěr starých plánů je možno vzít plán Jüttnerův z let 1811 - 1815, vydaný nákladem Vlastivědného muzea r. 1820, který znamená již novou etapu plánování měst. Je propracován s velkými odbornými znalostmi vojenského kartografa a vyniká přesností a propracovaností nad ostatní dřívější plány. Devětkrát zvětšený tento plán použil později Antonín Langweil při práci na svém plastickém modelu Prahy. /Josef Jüttner, nar. 1755 v Bernaticích ve Slezsku studoval na univerzitě v Ingolstadt, stal se učitelem a později ředitelem na matematické škole dělostřeleckého pluku v Praze a dosáhl hodnosti generálmajora. Vědecký materiál, získaný při zpracování plánu Prahy vydal v r. 1823 v pojednáních Královské české společnosti nauk. Za jeho zásluhy zvolily ho Vlastenecká hospodářská společnost nauk v r. 1829, Královská česká společnost nauk v r. 1832 a Vlastenecké muzeum v r. 1840 "čestným členem"/.

V mnohem větším rozsahu než plány se zachovaly pražské pohledy – veduty – a to dokonce od 15. století. K jejich provedení vedla vždy snaha vytvořit obraz krásného města a upoutat veřejnost dovedností. Ty pak byly reprodukovány a rozšiřovány. Umělec volil za stanoviště vyvýšené místo, aby přehlédl město, avšak v kresbě poměr domovních bloků a ulic byl závislý na perspektivě. Proto tato díla mají význam historický, neboť podávají obraz města, avšak nemohou být pojaty do plánů.

Přestože dokonalé plány poskytují dostatečný přehled o plošné orientaci a jsou nezbytnou pomůckou při práci urbanisty a architekta, nabývá stále většího významu i modelová technika.

Plastické znázornění stavebních objektů je starého data. Hlavním účelem

Plán Bodenehrův (kol r. 1710).

modelu bylo dát laickému stavebníkovi představu o projektovaném architektonickém díle a byl i kontrolní pomůckou při realizaci stavby. Je známo, že sám Michelangelo zhotovil po r. 1546 plastický model chrámu sv. Petra v Římě a přibližně v téže době byly zhotoveny i plastické modely celých měst. Rovněž i u nás zhotovili Italové modely staveb. V r. 1537 vypracoval Paola della Stella model královského letohrádku na Pražském hradě, který se však nezachoval.

Dnes Praha vlastní dva plastické modely – dílo Antonína Langweila z let 1826 - 1833 a model Malé Strany a Hradčan – kolektivní dílo členů Klubu Za starou Prahu. Protože Langweilův model je dokonale popsán v mnoha publikacích, je věnována v dalším hlavní pozornost modelu Klubu Za starou Prahu.

Langweilův model

Autor staršího modelu Antonín Langweil /1791-1837/ zhotovil za jedenáct let úmorné práce model Prahy, který precizností a pečlivostí je na úrovni nejlepších evropských modelů měst. Zaujímá plochu 20 metrů čtverečních /546 x 334 cm/ a zahrnuje území Starého Města s ghettem, Malou Stranu a Hradčany. Chybí Petřín s údolím pod Úvozem, Loretské náměstí, Pohorelec a Nový Svět a část pod královským letohrádkem k Opyši. Celkem obsahuje 2228 budov zhotovených s největší pečlivostí z papírové lepenky, věže, kupole a komíny jsou ze dřeva a k zpevnění terénu Malé Strany a Hradčan bylo použito plechu. Sousoší na Karlově mostě a Mariánský sloup na Staroměstském náměstí byly zhotoveny ze slonoviny. Všechny domy, terén, vodní hladina jsou kolorovány a dokonce je rozlišena i krytina střech – na šindel, prejzy, tašky, plech ap.

Langweilův model je tak jediným uceleným dokladem obrazu města z doby kolem roku 1830 s neporušeným jádrem Starého Města a nerozrušeným Židovským Městem a zachoval nám věrný obraz doby i řady architektonických památek, které byly později za rozsáhlé asanace města zbořeny nebo přestavěny.

Model Klubu Za starou Prahu

Popud k zhotovení modelu,omezeného na Malou Stranu a Hradčany, dala technická komise Klubu, jak vyplývá z usnesení z roku 1910, ve kterém se uvádí: "Každá část města, každá krajina, má nenapodobitelný půvab, který tkví v něm samém, v jeho povrchu, na kterém se jeví jeho život – to je "genius místa", který tvoří tento půvab. Město není jen určitý počet významných staveb, náhodně rozsetých v ulicích a náměstích, nýbrž je to umělecká koncepce vybudovaná podle určitých zákonů a zásad."

V dalším se uvádí: "Model Malé Strany, který hodlá Klub pořídit, je podnik velmi složitý a jeho pořízení bylo dříve vícekrát žádáno a doporu-

čováno, zejména ze dvou momentů: Především Malá Strana je té doby ještě jako celek zachována v celé své panoramatické kráse i v bohatství detailů své architektonické výstavby; bude však snad stále dožadovanou úpravou v některých částech změněna a tedy současná forma Malé Strany měla by být v něm všemi co nejpřesněji prostředky zaznamenána. Vedle kritického soupisu, vypracovaného úplně obrazově popisujícími fotografiemi, výměrnými a grafickými výkresy, měl by tu být i detailně přesně vypracovaný model, který by zajisté nabyl jedné velké dokladové ceny. V druhé řadě by byl model důležitým již nyní jako pomůcka k projektům regulačním. Na něm mohly by býti vyzkoušeny, s vyloučením všech opomenutí a nepřesností, konsekvence projektovaných změn. /Věstník Klubu I/1910, str. 24./

Od jara 1910 můžeme sledovat z protokolů domácí rady a Věstníků Klubu postup prací na modelu za vedení člena domácí rady arch. Bohumila Hybšmana.

Pro model zvolili měřítko 1:200 a za půdorysný a výškový podklad zvětšený plán Malé Strany a Hradčan v měřítku 1:720 a nadmořské kóty vojenského zaměření Prahy /společnou základnou je nadmořská výška hladiny Vltavy 185 m/. Rozhodli, aby jednotlivé modely domů byly vyjimatelné a mohly by být nahrazovány novými navrhovanými objekty, což umožní posuzovat účelnost nebo nevhodnost předpokládaných změn. /Věstník III, č. 11-12, str. 91/

Hned na počátku uznalo ministerstvo kultu velký význam plastického modelu pro Prahu a udělilo Klubu subvenci ve výši K 400 a rovněž ministerstvo veřejných prací udělilo svým výnosem z 25. února 1910 č. 361/8 XIII příspěvek ve stejné výši. /Věstník I/1910, str. 24 a 50/.

Již za půl roku byl dokončen prostor "Na Rybářích" a část pobřeží od náplavky u Hergertova domu ke Karlovu mostu a mohl tak Klub dokázat nevhodnost nivelity a směru projektovaného mostu, pozdějšího Mánesova. /Věstník I, str. 93./

Protože výdaje na dosud vykonané práce dosahovaly K 1500, udělilo město Praha a zemský výbor pro tento účel finanční podporu, což umožnilo pokračovat v práci až do r. 1918. V té době byly zhotoveny skupina svatovítského chrámu a dále celé pobřeží od Řetězové lávky k Harrachovu náměstí a do hloubky až k ulicím Lužické, Nosticově, Všehrdově a Újezdu s přílehlými částmi Opyše a Klárova, celý blok na Čertovce, ústí Karlova mostu s jeho pěti oblouky, skupina kostela sv. Mikuláše s jezuitskou kolejí, náměstí Maltéžské a Velkopřevorské, skupina Zbrojnice, okolí kostela sv. Jana na prádle a skupina Jechenthalových domů. /Věstník XVI, č. 1, 2/. K instalaci papírových domů byl zhotoven v závodě J. Čapka sádrový model terénu.

Po skončení války nastala až do r. 1926 stagnace a teprve po získání státní subvence mohlo se v práci pokračovat. Z referátu arch. Hybšmana, uvedeného ve Věstníku Klubu XVI, vyplývá, že v roce 1932 byla dokončena sku-

pina Hradu od prvního nádvoří až po Černou věž a Daliborku, všechny bloky od Malostranského náměstí k Josefské ulici a Valdštejnskému paláci a území pod Hradem podél Nových zámeckých schodů k Valdštejnské ulici.

K dokončení celého modelu zbývalo ještě zhotovit terasové šlechtické zahrady pod Hradem, území Opyše se Starými zámeckými schody, komplex kláštera anglických panen s kostelem sv. Josefa, území mezi Lázeňskou a Karmelitskou ulicí a prostor mezi Novými zámeckými schody a Tržištěm až k hradní rampě a Jánskému vrchu. Tyto práce byly skončeny do června 1941.

Model byl zhotoven z kvalitního kreslicího papíru, jen některé části, zvl. kupole a střecha chrámu sv. Mikuláše jsou ze sádry a terén je vyztužen dřevem. Je v přirozené barvě bez koloritu.

Byl vystaven veřejnosti dosud třikrát: poprvé ještě před dokončením na výstavě "Tvář Prahy" ve výstavní síni Mánes v r. 1939, podruhé již kompletní na jubilejní výstavě v roce 50. výročí trvání Klubu Za starou Prahu v Umělecko-průmyslovém muzeu v roce 1950 a naposledy na Staroměstské radnici na výstavě "Pražské památky a životní prostředí", kterou uspořádalo Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody s Galeríí hlavního města Prahy na podzim 1975.

Posuzujeme-li dnes rozsáhlou práci na modelu, skládáme hold nadšení a obětavosti arch. Bohumila Hybšmana a jeho třiceti spolupracovníků, zejména arch. Františka Čermáka, Ing. arch. Aloise Kubíčka, Vojtěcha Moravce a Vladimíra Záhory. Vzdyť práce prováděli za velmi svízelných podmínek, za neustálých finančních nedostatků. Celkové náklady dosáhly částky Kč 300 000, z čehož Klub Za starou Prahu uhradil z vlastních prostředků asi Kč 60 000 a ostatní připadá na subvence, veřejné prostředky a dary.

Protože Klub Za starou Prahu neměl možnost model instalovat ve svých místnostech, byl předán Útvaru hlavního architekta hlavního města Prahy, kde je k dispozici pražským urbanistům a architektům.

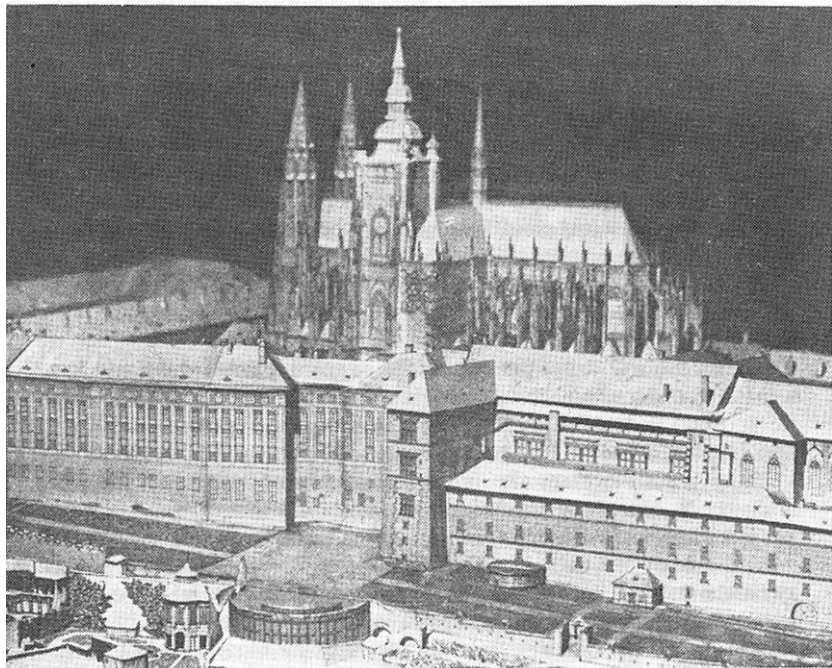
Oba modely - Langweilův i Klubu Za starou Prahu - jsou věrnými obrazy našeho města v dobách, kdy byly vytvořeny. Avšak dnešní Praha s prudkým rozvojem a nezbytnými zásahy do jejího života, nezahrnuje již jen historické jádro, ale i rozsáhlé městské útvary až na okrajích města s jejich bezprostředním stykem s přírodou.

Proto z podnětu hlavního architekta hlavního města Prahy je zhotovován v jeho ústavu nový plastický model celého území Prahy v měřítku 1:500, který po dokončení bude zaujímat plochu 24 x 24 m, tj. 576 m² a bude i po dokončení plynule doplňován. Model klade důraz na přesné a podrobné zachycení uměleckého tvaru budov, plastických tvarů věží, kupolí a dalších architektonických detailů i na podrobné vykreslení fasád. Je zhotovován z nekorodující plastické hmoty v barvách odpovídajících skutečnosti.

Model umožní řešit dalekosáhlé úkoly zakotvené v Generálním plánu

hlavního města Prahy a poskytne urbanistům a architektům dokonalé ověření plánovaných investic, se zřetelem na historický vývoj i přírodní podmínky.

Přes tuto skutečnost zůstanou oba dřívější modely – Langweilův i Klubu Za starou Prahu – i budoucím generacím cennými historickými dokumenty o přeměnách a výstavbě našeho hlavního města od první poloviny 19. století.

Model Hradčan /detail/

BRASLAV

Z minulosti dopravy v Praze

O pražské dopravě v zrcadle historie toho bylo již napsáno dost. Přece však nebude na škodu, když zde uvedu některé skutečnosti z doby od začátku našeho století, která není sice ještě dávnou minulostí, ale je dobou, jejíž pamětníci pomalu vymírají a která není ještě úplně a hlavně přesně historicky zpracována. To ostatně dokazují novinové články i různé akce, jež se dotýkají často i ne zcela přesně pražské dopravy.

V době před první světovou válkou a krátce po ní nehrály silnice ústící do Prahy zdaleka takovou roli v dopravě jako v pozdějších letech a dnes. Tehdy dokonce plnily svou funkci vstupu do města i některé staré brány: Vyšehradská /přesněji tři Vyšehradské/ a Bruská neboli Písecká brána. Až do ustavení Velké Prahy, tj. připojení předměstských obcí, byla totiž vlastní vnitřní Praha oddělena od svých předměstí tzv. "potravní čarou", v terénu představovanou hradbami – např. na Hradčanech, na Petříně, na Vyšehradě, nebo prkenným či jiným plotem. Na této čáře se vybírala při přechodech z některých druhů potravin daň, řádově ovšem v haléřích, později v desetihaléřích. Dnešní cestující tramvají by se asi podivil, kdyby např. na náměstí I. P. Pavlova vstoupil do vozu celník – "akcízák" – s otázkou "máte něco k zdanění?" Tehdy to byla běžná praxe všude, kde tramvaj překračovala potravní čáru, právě tak jako to, že hospodyně jdoucí s nákupem např. z Dejvic do Nových Hradčan nebo z Vinohrad do Nového Města automaticky ukazovala "orgánu na čáře" obsah své nákupní tašky, pokud se ovšem nepokoušela něco "propašovat". Nutno ovšem podotknout, že ne vždy se čára potravní daně shodovala s katastrální hranicí. Tak např. hustě obydlené domy v ulici Na valech, vybudované těsně před první světovou válkou, ačkoliv patřily do Prahy - Hradčan, ležely vně potravní čáry. Tato skutečná "limes" pochopitelně ovlivňovala i rozvoj komunikačních prostředků, zvláště veřejné dopravy.

Rozvojem železnic od poloviny XIX. století se hlavními vstupy do Prahy stávala pražská nádraží. Nejstarší bylo Nádraží státní dráhy, po roce 1918 přezvané na Masarykovo, za okupace na Hyberské, nyní zvané Praha-Střed. Toto nádraží bylo koncovým nádražím pro tři tratě: původní olomouckou, později lépe řečeno českotřebovskou, podmokelskou a posléze i pro "c. k. privilegovanou buštěhradskou", jejíž původní koncové nádraží bylo vlastně nádraží Dejvice a později, když byla provozována státními dráhami, její vlaky dojížděly až sem. Toto nádraží si sice zevně uchovalo více méně svou původní podobu, jak ji známe z obrázků z doby otevření dráhy, vnitřní uspořádání se však hodně změnilo. Cestující procházející dnes volným prostranstvím haly před vstupy na nástupiště si neuvědomují, že dříve vedly

koleje až téměř ke stěně do Havlíčkovy ulice. Však se také několikrát stalo, naposledy ještě ve dvacátých letech, že rozjetá lokomotiva včas nezabrzdila, prorazila koncové zarážky a proraženou skleněnou stěnou se podívala až do ulice. Nástup i příjezd byly přísně odděleny. Odjíždělo se z pravé strany, přístup z Hyberské ulice a přijíždělo se do levé strany s východem do Havlíčkovy ulice. Tam u chodníku podél nádraží bylo stanoviště koňských drožek. Mimochodem, v těchto místech se také ve dvacátých letech zkoušela v délce několika metrů železná dlažba.

V sedmdesátých letech XIX. století bylo postaveno nedaleko Poříče nádraží severozápadní dráhy. Toto nádraží, jehož budova podle návrhu arch. Schlimpa patřila svého času k nejkrásnějším nádražím Evropy, mělo by – pokud zůstane zachováno – představovat technickou památku světové úrovně. Bylo rovněž koncovým nádražím, ale jméno, zkrácené na "Severozápadní nádraží", bylo pro Pražany poněkud nesrozumitelné; vždyť leželo na severovýchodním okraji Prahy, vlaky z něho jezdily na severovýchod směrem na Hradec Králové a na jihovýchod do Znojma. Svě jméno však dostalo proto, že bylo nádražím, jehož prostřednictvím se Praha připojovala v Lysé nad Labem na trať rakouské Severozápadní dráhy Vídeň - Znojmo - Kolín - Děčín. Po této trati jezdily rychlíky Vídeň - Berlín, které se tak vyhýbaly české Praze.

Třetím vnitropražským nádražím bylo nádraží Františka Josefa. Bylo vybudováno vlastně již na vinohradském katastru, těsně na hranicích Nového Města. Ústila do něho v sedmdesátých letech vybudovaná trať z Českých Budějovic navazující na trasu první koněspřežné železnice na evropské pevnině z Lince. Toto nádraží bylo po první světové válce přejmenováno na Wilsonovo, za okupace na Hlavní nádraží, kteréžto jméno mu zůstalo dodnes. Už před první světovou válkou bylo skutečně hlavním pražským nádražím, což bylo zdůrazněno i monumentální secesní budovou od arch. Fanty z počátku XX. století. Na rozdíl od druhých dvou pražských nádraží a nádraží většiny evropských měst, bylo od počátku nádražím průjezdným, nikoliv koncovým. Byla do něho zaústěna po postavení tzv. spojovací dráhy s vysehradským mostem i Západní dráha, končící původně na Smíchovském nádraží. Dále se Hlavní nádraží stalo východiskem České severní dráhy, vedoucí na Mladou Boleslav a Turnov a později vybudovanou spojkou přes žižkovskou Hrabovku bylo napojeno na trať státní dráhy. Tím už před ustavením Velké Prahy všechny hlavní železniční tratě byly přivedeny až do královského hlavního města.

Vzhledem k poměrně málo rozvinuté vnitroměstské dopravě, která by spojovala střed Prahy s předměstími, měla pro místní osobní dopravu předměstská nádraží podstatně větší význam než dnes. Tak např. z Ruzyně, Liboce i Veleslavína se jezdilo do Prahy železnicí, stejně jako z Krče, Braníka, Podbavy, Hostivaře, Strašnic, Chuchle, Jinonic i Vysočan.

S jižními předměstími na březích Vltavy, Podolím, Bráníkem, Zlíchovem a Chuchlí existovalo ovšem ještě další spojení, dnes již zapomenuté lodní spojení. Tehdy vyjížděly skoro každou čtvrt až půlhodinku od Palackého nábřeží malé parníky pro 80 až 120 osob, které brázdily Vltavu od jednoho břehu ke druhému až do Malé Chuchle. V dnešní době přeplnění silnic a ulic na obou březích by možná stálo zato využít Vltavy jako odlehčovací komunikace pro hromadnou, spěch nevyžadující, osobní dopravu, jako je tomu v jiných světových městech protékaných vodními toky.

Je celkem přirozené, že do blízkosti nejstaršího a po dlouhá léta nejfrekventovanějšího nádraží v Hyberské ulici se soustředil i vnitropražský dopravní ruch. Sem se sbíhaly dopravní směry ze Starého Města, Nového Města, Žižkova, Karlína a setkávaly se na křižovatce Hyberské ulice s Havlíčkovou a Dlážděnou. A tak tato křižovatka, která až na podloubí na třech nárožích nedoznala dodnes podstatné změny, se stala první pražskou křižovatkou, která si vynutila již počátkem dvacátých let řízení dopravy. Byli to první dopravní strážníci, kteří zde řídili dopravu, vybaveni tehdy na rozdíl od ostatních policistů přílbou – později všeobecně policií používanou – a černým obuškem, lidově později přezvaným na "pendrek", který tedy ve svém původním poslání sloužil k usměrňování dopravy. Byla to po jistou dobu pražská senzace.

Přes tuto křižovatku vedly již od dřívějška i první linky sítě elektrických drah. Byla to trať vedoucí z Vršovic přes Vinohrady, okolo Hlavního nádraží a po délce Hyberské ulice k Prašné bráně, odkud byla po vystavění mostu Svatopluka Čecha prodloužena přes Staré Město, Klárov a Chotkovou silnicí až na Hradčany na Pohorelec. Jezdila tak, jak mnozí ještě pamatují, pod číslem 1 více než půl století. Směrem Dlážděná - Havlíčkova jezdila přes Hyberskou křižovatku tramvaj ze Smíchova přes Palackého most, Myslíkovou, Vodičkovou a Jindřišskou ulic na Poříč. Úzkým staroměstským ulicím se tramvaj nevyhýbala. Tak nejen že projížděla Celetnou ulicí – oběma směry po jedné koleji – ale z Křižovnické ulice jela Platněrskou ulicí, obkroužila Malé náměstí a okolo domu "U minuty" vjela před Staroměstskou radnici. Odtud ještě po zrušení uvedené tratě vyjížděly salonní tramvajové vozy se svatebčany. Začátkem XX. století měla pražská tramvajová síť celkem deset elektrických linek, z nichž devět provozovaly Elektrické dráhy hl. města Prahy a jedna, Křížkova dráha z Florence do Vysočan, byla začleněna do městských drah až po roce 1905. Kromě toho přes Karlův most vedla z Křižovnického náměstí na Malostranské náměstí ještě koňská tramvaj. Ta byla přestavěna na elektrickou až po velkých bojích, které museli svést ochránci pražských památek, včetně Klubu Za starou Prahu, proti úmyslu postavit na Karlově mostě sloupy s trolejovým vedením. Podářilo se prosadit spodní přívod elektrické energie, ale tento způsob trpěl tak značnou poruchovostí, že provoz byl asi po třech letech, ještě před první světovou válkou, zastaven.

Ještě po ní byly v zábradlí mostu železné skříně tohoto zařízení.

Další linkou drah hl. města Prahy byla lanová dráha na Letnou od Štefánikova mostu. Ta však byla v meziválečném období přestavěna na pohyblivý chodník, hlavně pro pohodlí návštěvníků fotbalových utkání Slavie a Sparty. Druhá lanová dráha vedoucí na Petřín z Malé Strany byla poháněna pomocí vodní přítěže, kterou se naplňovala nádrž dolu sjíždějícího vozu. Její provoz byl však na dlouhá léta zastaven a teprve v roce 1932 byla tato dráha přestavěna na elektrickou a prodloužena průlomem Hladovou zdí. Sloužila až do sesuvů petřínské stráně.

Za zmínku ještě stojí, že jednotlivé tratě elektrických drah nebyly původně označeny čísly, nýbrž barevnými terči, večer barevnými svítilnami. Teprve koncem prvního desetiletí století byla zavedena číselná označení, která celkem nezměněně trvala až do roku 1926, kdy v souvislosti s přenesením sokolských sletů na Strahov byla dosavadní síť zrekonstruována a počet linek značně rozšířen, což s menšími úpravami přetrvalo až do éry metra.

Základní síť pražské hromadné dopravy, kterou tvořily elektrické tramvaje, byla postupně, ale celkem sporadicky doplňována dopravou autobusovou a později trolejbusovou. Prvý pokus o autobusovou dopravu byl učiněn již před první světovou válkou, kdy jezdil, ovšem krátce, autobus z Malé Strany Nerudovou ulicí na Hradčany. Uvážíme-li, že ani dnes tudy nevede žádná linka, byl to s tehdejšími technicky ještě nedokonalými autobusy dost riskantní počin. Teprve ve dvacátých letech byly zřizovány autobusové tratě, umožňující hlavně spojení nově přičleněných obcí Velké Prahy s koncovými body tramvají. První, označená písmenem "A" /autobusové tratě byly označovány písmeny/, byla trať z Vršovic do Záběhlic, později č. 101. Teprve potom bylo zavedeno několik vnitroměstských linek.

Jestliže konfigurace pražského terénu kladla vždy poměrně značné překážky hromadné dopravě, jež se projevovaly také v ne právě řídkých haváriích tramvají na svažitých tratích – např. na Chotkově silnici, Bělehradské třídě, Vinohradské třídě, Třídě Obránců míru – a na druhé straně vytvářely při autobusové dopravě krajně nepříznivé ekologické důsledky, je s podivem, že se v Praze neujal třetí systém povrchové hromadné dopravy, tj. trolejbusy. Nebyla to však nepřízeň pražského obyvatelstva, které naopak rádo používalo této tiché a plynulé dopravy, ale nechuť rozhodujících pražských činitelů, diktovaná více ekonomickými než ekologickými důvody, jak se ukázalo i při zrušení trolejbusové dopravy v Praze. Teprve v r. 1936 byla postavena první, spíše pokusná trať z Ořechovky na Hanspaulku a později další linky spojující střed města s Žižkovem, Jinonicemi a Strašnicemi. Mimo chodem, při jejich zřizování vznikla diskuse, zda právní vztahy, vyplývající z provozu trolejbusových linek, mají být posuzovány podle železničního či automobilového zákona. Bohužel, byly to hlavně ekonomické důvody, jako prý nákladná údržba trolejového vedení, které převážily ekologické výhody a vedly

v sedmdesátých letech k zrušení trolejbusové dopravy v Praze vůbec. Dokonce v době, kdy čs. trolejbusy se úspěšně vyvážely do zahraničí, zejména do SSSR, kde dochází k rozvoji vnitroměstské trolejbusové dopravy v neposlední řadě v důsledku efektivnějšího hospodaření energetickými zdroji.

Poslední druh hromadné dopravy, podzemní dráha, či metro, byl v Praze uveden v život až v roce 1974. Nemá proto sám o sobě ještě vlastní historii. Ovšem myšlenka a záměr zřídit v Praze metro je asi o půl století starší. Už v polovině dvacátých let byly zveřejněny vážné projekty, které předpokládaly síť téměř totožnou se sítí dnes postupně realizovanou. Krátce před druhou světovou válkou bylo pak již přikročeno k prvním sondám v terénu, práce však byly přerušeny okupací a válkou. Že stavba metra v morfologii pražského terénu je podstatně náročnější a vytváří problémy odlišné od budování podzemních drah v městech s převážně rovinným terénem – jako je Paříž, Londýn, Moskva aj. – dosvědčují i rozpaky při počátcích stavby pražského metra, kdy došlo např. ke zničení Vrchlického sadů a teprve důsledným rozhodnutím o hlubinném tunelování bylo zabráněno větším škodám. I ty jsou však v Praze značnější než tomu bývá při podobných stavbách v jiných městech.

Nikdo jistě nepopře, že budování hromadné místní dopravy, a jejího řízení vůbec přináší sebou v Praze problémy nesrovnatelně obtížněji řešitelné než ve většině jiných velkoměst. Také je však "zlatá Praha" vzácnějším klenotem než jiná města. Je proto třeba s jejími dopravními problémy se zabývat s moudrou předvídavostí a vážnou odpovědností k jejím hodnotám.

Miloš Kruml

Paradoxy urbanismu /K historickému pozadí pražské "asanace"/

Mnoho generací již bylo utěšováno a strašeno slovem urbanismus. Utěšováno nadějemi, že architekti se přestanou zabývat výhradně projekty soukromých paláců a chrámů a konečně se už jednou postarají o krásné a šťastné bydlení pro všechny lidi ve zdravě a účelně upravených městech. Zároveň ale mnozí lidé zoufale odháněli od svých domů a zahrad geometry, vytyčující stavební linie tak dlouhé, tak přímé a tak očividně ignorující dosavadní stav, že v přirozeném vývoji docházelo k něčemu podobnému jen při nejtěžších přírodních katastrofách.

Od samého počátku literární paměti lidstva bylo zakládání měst provázeno velmi rozporným hodnocením: Kain, Romulus, ani náš Boleslav Ukrutný nepatřili mezi světlé postavy historie a legend. Zato zakladatele hlavních dominant středověké Prahy kronikáři oslavili. Spytihněva stylizoval Kosmas jako moudrého Šalamouna. Vratislav je ve zprávě o založení Vyšehradské kapituly nazýván Konstantinem. Nejvíce slávy sklídl rozhodně Karel IV. Jeho Nové Město bylo rozvázně komponováno s ohledem na minulost i budoucnost. Takové dílo není jenom šťastnou kartou v nezávazné hře. Předpokládá dlouhý vývoj techniky a umění, sociálně politickou stabilitu, ohleduplnost i sebevědomí. Takové dílo může být i školou. Může být. Ovšem opět za jistých předpokladů.

Vedle skutečných vzorů – povedených měst – existovala také vždy bohatá teoretická literatura, občerstvující tradované praktiky. Největší vliv měly biblické zákony a spisy římských geometrů. Ty právě byly ve středověku sestaveny a opisovány pak v jednom korpusu s právními institutiones pro locatio - conductio. Jejich nejdůležitější a nejznámější nová vydání jsou z roku 1554 a 1848, tedy právě z dob, kdy urbanismus stál na rozcestí. Ve druhé polovině 16. století byl podstatně proměněn Řím, protknutý výraznými paprsky ulic, spojující nyní hlavní monumenty města. Zájem se obrátil k řešení křížovek a jejich kulis. Výsledek byl poněkud v rozporu se soudobou psanou teorií a kupodivu i s předpisy, závěry tridentského koncilu. Přesto Řím působil pak po více jak tři století jako vzor pro ostatní evropské metropole /Londýn, Petrohrad, Karlsruhe atd./. Praha v té době nebyla sídelním městem. Měnily se názory na architekturu, základní dvě urbanistické kategorie: obrys a kompozice půdorysu setrvaly pod novými kulisami neporušené až do konce 18. století. Bylo to tři sta let doplňování, vnitřního vývoje, slení. Reformy uvolňující venkov, tzv. racionalismus, věda, technika, průmysl ale už sbíraly energii a urbanistické důsledky se již začaly projevat v celé Evropě. V roce 1853 začal působit v Paříži Haussmann; r. 1857 byla vypsaná soutěž na řešení Vídně; Brusel byl přestavěn po roce 1865, týž rok byl v Itálii vyhlášen zákon o přestavbě měst; soutěž na celkový plán Budapešti byla vypsaná r. 1871. V Praze bylo jasné, že lokomotiva vjela do porcelánového servisu jen o něco málo později.

Nejdůležitější částí spisů římských agrimensorů, o kterých už byla řeč, jsou "contraversiones", stanovující, které stavby ve městě jsou důležité /veřejné budovy/ a které nepatří hlavní úvaze a prvnímú měření /soukromé domy, obydlí/. Po polovině 19. století ale největší starost působilo umístění bytů, potom továren. U veřejných staveb činilo obtíže jenom finanční zajištění. Všimněme si také, že zatímco středověká města dostávala práva a výsady, v 19. století jsou vydávány a opětně zpřísňovány a zpřesňovány a zmnožovány stavební zákony v podobě zákazů a omezení. Praha se jednak pomalu šířila do krajiny s nelibou pěnou, špínou a kouřem přes pole a za-

hrady. Potom se vlna odrazila a vrátila se zpět. Roku 1888 byly zveřejněny výsledky soutěže na přestavbu Josefova a Starého Města. Vítězný návrh byl označen "Finis Ghetto", což je staročesky "pogrom". Roku 1893 byl vydán tzv. asanační zákon. Ve stejné době vycházely urbanistické učebnice, dobře technicky fundované /např. v otázce trasování kanalizace apod./ a také spisy utopických socialistů a propagátorů myšlenky zahradních měst. Sociální a technické studie se ovšem radikálně lišily v ideálu i doporučeních. O podobu města se vůbec začalo starat nebývalé množství vzdělanců i široká veřejnost. Nejsmutnější na tom všem bylo, že ve chvíli, kdy se rozhodovalo o osudu Josefova a Starého Města, vyvolaly již realizované omyly silnou opozici v řadách samotných architektů a také politiků. Nadšeně byly přijaty Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen vídeňského architekta Camilla Sitteho /1889/, byť tu šlo opět jen o kulisy a měřítko, ne tedy o podstatu, a pak Esthétique des Villes starosty Bruselu Charlese Bulse /1893, česky 1900/, jehož skandální demise r. 1899 podnítila už neskryvatelný veřejný odpor. A tak část Starého Města, Malá Strana a Hradčany byly zachráněny. Zde totiž navázali Podlipný, Mrštík . . . i memoranda pražského Spolku inženýrů a architektů a zde je i zrod Klubu Za starou Prahu. V předmluvě J. Podlipného k Esthétique des Villes čteme: "Královská naše Praha zůstává stověžatou, slovanskou, ale . . . Dnes, kdy slyšíme stále ozývati se slova o starobylosti, o zachování starých památek, o staré Praze; dnes svádějí se hotové půtky o názory; dnes, kdy jest otázka, co může, co má a co musí být zachováno vzhledem k assanaci . . . na nejvyšší palčivou, nebude snad nevídaným studiem majícím za předmět tuto látku".

Zájem o památky se stal paradoxně hybnou silou pokroku v urbanismu. Po celou druhou polovinu 19. století si Evropa léčila komplexy "historismem" intenzivněji než kdykoli předtím. Nástup opozice v urbanismu – motivovaný srovnáním kvalit nových a starých měst – je jen zdánlivě protichůdný vývoji v architektuře a ostatních uměních. Časově se kryje s nástupem "nových stylů", secese, jugendstilu, moderny . . . Nikde to nevidíme zřetelněji než na okrajích asanačních zón v Praze, kde už asanace ztrácela dech. Dobré a špatné, moderní a starobylé je nepochybně docela na jiné kvalitativní ose než tam, kde vnějšíkové ohledy některých historiků založily vektor pokroku: mezi "historismus" a "modernu". Ostatně i nejčerstvější proudy v umění to potvrzují. Dnes bychom chtěli vrátit lidem prostor mezi domy, chtěli bychom se naučit léčit přírodu a konzervovat rozpadající se povrchy památek, od architektury chceme, aby byla "citlivá" a naplněná novými významy. Nejen byty, ale i celá města a krajina mají být obyvatelné a umožňovat relaxaci. "Postmoderní umění" dokonce sází opět na dekorace, ruší totální měřítko, vrací lidem vlastní obraz, figurální témata, detaily a zajímavosti bez vyhrožování pohany kýčem, připouští opět souvislé melodie a studium památek, tedy kontinuum času.

Z tohoto hlediska se pak spíše zdá, že vývoj v urbanismu nebyl pomalejší, ale naopak předešel umění, která konec konců mohou naše životní prostředí přinejlepším vhodně doplnit, zabydlit, obohatit – nikoliv však určit. Obraz hranic, na které narazila asanace, myšlenka radikální přestavby města, by zůstal mimo praxi památkové péče bez doplnění a krátký pohled na stavebně skladebné kvality urbanistického vývoje Prahy v 19. století. Je snad jasné, že šlo o dva – velmi rozdílné – úkoly, které byly tehdy řešeny. Prvním bylo rozšíření města podle univerzálně platných zásad pokročilé teorie tzv. Stadterweiterungen, například R. Baumeistera, celkem bez větších problémů navazující na velmi staré, osvědčené praktiky. Druhým, mnohem obtížnějším úkolem byla přestavba města nebo jeho částí, podle nových hygienických, sociálních, výrobně hospodářských, provozně dopravních, vojenských, reprezentačních a kdoví ještě jakých stanovisek, potřeb a dobových norem. Nejméně toho můžeme asi svádět na finanční a pozemkové kořistnictví – to jistě působilo při zadávání obou úloh, oné více i té méně úspěšně řešené.

Pokud jde o urbanistické – řízené a ne svévolné – rozšiřování Prahy, vše začíná za linií starého obrysu už Karlínem, roku 1817 vytyčeným, ale ještě v polovině století nenaplněným! a vrcholí skvělými Vinohrady. První plány jsou podepsány K. Hartigem, podle nejlepšího projektu se stavělo na Vinohradech I po roce 1873 dle plánů Josefa Knorra. V 90. letech zástavba přešla do stereotypní šachovnice u vrcholu terenní hrany a ačkoliv byly překročeny zahrady bližší centru, začaly se likvidovat staré usedlosti. Purkyňovo náměstí /nyní Míru/ náleží 80. létům a je ozdobou pražského urbanismu. Papsčítý systém ulic je římského typu. Situování náměstí a dominanty – kostela sv. Ludmily /dokončené 1893, podle arch. J. Mockera/ výtečně uzavírá půdorys, panorama i idcový program Nového Města. Novogotická Ludmila byla umístěna na závěr prospektu příčné osy Karlova náměstí – na přesně orientovanou! osu, vytyčenou od kostela sv. Václava a doplnila tak galerii českých patronů, seřazených kdysi v obdivuhodném programu Karla IV. a rozsazených s pravidelnými rozestupy podél prastaré "strata publica" v historickém pořadí: Vyšehrad Přemysla a Libuše – slovanští věrozvěsti v Emauzích – Václav – Vojtěch – císařská brána Karla a Václava na mostě. Kostel i domy na Vinohradech, tedy v Praze XII, byly velkoryse projektovány i stavěny, odpovídaly moderním požadavkům na bydlení, nepostrádaly uměleckou výbavu, řemeslo tu oslavovalo vrchol dokonalosti.

Jiné dědictví bylo na Smíchově plném protikladů. Jednak tu byla prastará vesnice, nejbližší pražským hradbám; nejlepší mimopražské zahrady a parky s památkou na kartouzský klášter; vily a usedlosti; a také část poničená manufakturami. Využití území bylo otázkou mostů a regulace nábrží. První podmínku splnil řetězový most r. 1841. Újezdská cesta z Malé Strany na Zbraslav, upevněná Porthajmkou, se stala hlavní osou, archeolo-

gicky přesným cardem. Nové centrum mělo ale všechny chyby kritizované v Sitteho studii. Zde se již ukazovalo, že formální půdorysná dokonalost, navazující na antické a středověké umění urbanismu, které tak dlouho studoval v Itálii právě architekt Barvitiuus, může vyznít poněkud planě. Místo pro smíchovskou basiliku /od Ullmanna a Barvitia k r. 1885/ nalezené přesně 360 nových metrů směrem na jih od starého jádra: kostelíka sv. Filipa a Jakuba, určilo také lokaci radnice a děkanství. Jejich průčelí byla vzdálena 120 metrů, osovány byly s basilikou, dlouhou 60 metrů a orientovanou, vše tedy vzbuzuje vědomí pečlivosti. Nové bloky byly vyřízeny obdobně jako gotická lokace kolem Malostranského náměstí. V severojižním dílu obohatily panorama tři kláštery, z nichž nejnižší vyznačoval v půdorysu Smíchova tradiční pravoúhlý trojúhelník, spolu s basilikou a Filipojakubským kostelíkem na vrcholech, o poměru stran 2 : 3. Ale už zasypání motolského potoka, ubourání jednoho křídla Porthajmky, faktické rozdělení náměstíčka mezi basilikou a radnicí stále se zesilující dopravou a konečně zbourání kostelíka sv. Filipa a Jakuba postavily projekt Smíchova na hlavu. Ostatně nové bloky už předtím utopily kostelík hluboko pod hladinu svých říms a stalo se zde totéž, co na Starém Městě, tedy škoda na vyváženosti panoramatické kresby. Snad mělo být zpočátku místo mezi starou a novou dominantou ponecháno prázdné, hlad po parcelách ale asi zavinil, že byl zneužit nejcennější prostor, vyvažující ve smyslu středověké koncepce symetrické Prahy starší centra – postupně zřizovaná náměstí – Malostranské /kolem 1257/, Staroměstské /mezi 1281 a 1330/ a Novoměstské /do r. 1348/.

Ještě hůře dopadly tehdy mnohé evropské metropole, nejhůř snad Paříž a Vídeň, neboť postrádaly přirozenou ochranu ve výraznější terénní modelaci a přestavba a rozšiřování tu probíhaly ze zřejmých důvodů mnohem rychleji. Tato ani jiná města nemohla být zachráněna žádnou samospasitelnou myšlenkou /např. Ringstrasse, piazzy . . ./, jenom trpělivé studium urbanistického smyslu celého dědictví a neméně trpělivé rehabilitace jednotlivých objektů. To poslední už uskutečňujeme, na syntézu teprve čekáme. Potvrzují to i rozpačité závěry posledních urbanistických kongresů, zabývající se právě především starými centry a jejich budoucností. Hlavní problémy: nevládnutá doprava a odcizenost nových dominant -- nelze řešit bez ohlednutí zpět.

Některé části měst jsou velmi vyhledávány domácími i turisty. Také ale už známe části, kde dobrovolně nechce bydlet nikdo. Největší města už znamenala v posledním desetiletí úbytek obyvatel. Budoucnost architektury a urbanismu je tedy nadále očekávána s obavami a s nadějemi, tentokrát skutečně důvodnými.

Nehmotné památky

Slovo "historická památka" vyvolává nezbytně představu nějakého hmotného předmětu. Může to být starý korbelt nebo zlomek meče, románská kaplička či barokní zámek. Památkovým objektem může být historické jádro města nebo jeden starý milník, mohou to být i části přírody – vrch Říp či hořniševské lípy na bojišti u Hradce Králové – ale zpravidla každý při slově "památka" myslí na něco hmotného.

A přece se setkáváme poměrně často i s historickými památkami zcela nehmotnými. Jsou to slova, jména nebo názvy, které nám tím či oním způsobem zanechala minulost jako vzpomínku na něco, co již není. Podobných vzpomínek je v naší řeči více než tušíme. Nikdo již nezatlouká kuli nabíjíčkou do pušky, ale přesto lovci i vojáci mluví o "nabíjení" zbraní. Mluvíme o marodech, aniž bychom přitom mysleli na vojáky pluku Mérode, stále – ať již skutečně či předstíraně – nemocné ležící v příkopech podél cest, jimiž armáda táhla. A nazve-li někdo své bližní "pakáží", nemá tím na mysli vojenské zavazadlové vozy – bagage – kolem nichž se ovšem vždy potulovalo mnoho ulejváků a příživníků. I to vše jsou vlastně památky na minulé doby, ale ve svém článku se chci zabývat výhradně nehmotnými památkami, majícími vztah ku Praze.

Lze je rozdělit do několika kategorií podle jejich historického významu. Téměř vždy jde o místní označení, nutno však něco předeslat. Slovo se nestává historickou památkou již tím, že označuje určitou lokalitu historickým označením. Máme např. v Praze tzv. Královskou cestu, táhnoucí se od Prašné brány přes Karlův most na Hrad. Byla to korunovační cesta českých králů a název Královská cesta je jen dnešním označením, vycházejícím ze znalosti historické skutečnosti. Památkou nejsou přirozeně ani názvy ulic či míst podle historických osobností, které tam žily. Památkou se slovo stává teprve, když je skutečně více méně jediným pozůstatkem určité události či významného objektu.

Tím bylo vysloveno zásadní dělení nehmotných památek na dvě skupiny. Do prvé z nich patří ty, které připomínají zaniklé objekty. Je jich v Praze dost. Již dávno jsou zbořeny brány Žitná a Koňská, ale donedávna nám připomínal název ulice "Mezibranská", že tato komunikace spojovala obě brány. Podobně je i ulice "Hradební" památkou na hradby, které kdysi vedly od řeky podél dnešní ulice Revoluční. Z příkopu před hradbami zbyl již jen název "Příkopy". Více jmen ulic připomíná barokní opevnění Prahy. Je to především ulice "Na valech", dále názvy "Na baště sv. Ludmily", "Mariánské hradby" a "Pod hradbami", i když v těchto případech nelze mluvit o pa-

mátce v pravém slova smyslu, neboť zmíněné objekty dosud stojí. Zato název "U Bruských kasáren" připomíná Pražanům kasárenskou budovu, z níž se zachovalo pouze toto jméno. Podobně i název ulice "Králodvorská" nemá nic společného s městem Dvůr Králové, nýbrž je to památka na královský dvůr, který zde kdysi stával. Na Smíchově je ulice "Kartouzská" jediným pozůstatkem dávno zaniklého kláštera kartuziánů. Za zmínku stojí i ulice "Celetná" a "Masná" pojmenované podle zboží, které se tam kdysi prodávalo. V Celetné to byly tzv. "calety", jakési koláče či placky. Byly tak příznačné pro tuto ulici, že kdysi slova "Pojíš se mnou calet" znamenala vyhrůžku soudem, který již ve středověku v ulici byl.

Druhou kategorií nehmotných památek jsou názvy připomínající minulé události, případně poměry či osoby. Nejtypičtějším příkladem je jméno "Žižkov", které Pražané dali hned po Žižkově vítězství na Vítkově tomuto návrší. Přešlo pak na zde vzniklou městskou čtvrť. Podobně dostala jiná čtvrť název "Královské Vinohrady", jelikož byla postavena v místech, kde byly dříve vinice založené Karlem IV. Je škoda, že nesprávné chápání původu tohoto názvu vedlo za prvé republiky k odstranění slova "Královský".

Památka, která byla takto znehodnocena, je ovšem opět připomínkou zaniklého objektu. Máme však v Praze ještě jednu zajímavou nehmotnou památku, připomínající nám nikoliv zaniklý objekt, nýbrž minulou událost. Dnes si snad jen profesionální historik zabývající se středověkými dějinami vzpomene na bitvu, která před 800 lety rozhodla boj mezi dvěma Přemyslenci Soběslavem a Bedřichem o český trůn. Ulice vedoucí přes tehdejší bitevní pole je dosud známá jako "Na bojišti". Přímo klasický příklad nehmotné památky.

Péče o hmotné památky vyžaduje značnou námahu. Vlivů ohrožujících je velmi mnoho. Nehledě ke škodám způsobeným pouhou svévolí či neporozuměním, musí být přemáhána hlediska ekonomická, zřetele dopravní, potřeby asanace a nejednou i zájmy soukromé, aby bylo zabráněno zničení či znehodnocení památky. A když se jí podařilo zachránit, nutno ještě bojovat proti vlivům času a památku udržovat, případně restaurovat a to zpravidla se značným nákladem. To vše odpadá u památek nehmotných. Nepřekáží při stavbě metra a nelze na jejich místě postavit továrnu. Není třeba hledat odborníky na jejich opravu, ani shánět peníze na hrazení nákladů s restaurací spojených. Ale pravděpodobně právě proto, že se to zdá zbytečné, není zajištěna jejich ochrana. Na nehmotných památkách nehodlá zub času, nikomu nepřekáží, proč je tudíž chránit? A přece zkušenost učí, že i tyto památky mohou být ohroženy a ničeny. Byla již řeč o zbytečném odstranění slova "Královský" z názvu Vinohrad a nedávno vzala za své jiná nehmotná památka, totiž název ulice "Mezibranská". Bylo by proto na místě pořídit soupis těchto pražských památek a zainteresovat o ně Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody. Snad by pak mohly být i různé názvy ma-

jící památkový charakter zaneseny do seznamu chráněných památek a tím zajištěny před zánikem. Kromě vyslovených památek, o nichž byla výše řeč, mohly by být takto chráněny i názvy, které sice nemají charakter památky na nějakou událost či věc, ale staly se již v jistém smyslu historickým pojmem, jako např. Karlův most, Václavské náměstí, Velkopřevorské náměstí, Sněmovní ulice apod.

Ivo Politzer

Príspevek ke zlepšení životního prostředí

Každá stavba potřebuje ke svému provádění více místa než sama nakonec zabere. Jsou zapotřebí prostory pro přísun materiálu, jeho uskladnění, umístění nutných stavebních strojů, místností pro pracovníky stavby apod., prostě to, čemu se souhrnně dnes říká staveništní zařízení. Je-li stavba prováděna ve volném prostoru, na "zelené louce", nebývá o místo zpravidla nouze. Horší je to tam, kde stavební práce jsou prováděny v prostoru okolo již zastavěném nebo jinak společností užívaném. V tom případě je nutno si k realizaci stavby okolní místa vypůjčit, tj. zabrat na dobu provádění stavby místa mající již jiné stálé určení užívání. Ve městech jsou to obvykle ulice, náměstí, parky a vůbec to, čemu se dříve říkalo /a byl to také právní pojem/ veřejný statek, tj. místa určená k bezplatnému užívání veřejností. Proto bylo přirozené, že instituce, zpravidla obec, udělující povolení ke stavbě, dávala současně i povolení k dočasnému užívání veřejného místa. V tomto povolení byl vždy přesně stanoven rozsah užívaného veřejného místa, doba, po kterou ho bylo možno používat, a ovšem také náhrada, tj. poplatek za užívání propůjčeného místa. Pro výši těchto poplatků byly stanoveny přesné sazby, odstupňované podle rozsahu i doby užívání. Při nedodržení stanovených podmínek, např. rozsahu a doby užívání, nastupovaly trestní sankce. Toto zařízení mělo mnoho výhod. Nejen že vymezovalo způsob užívání místa, ale stanovilo i dobu, po kterou bylo občanům znemožňováno užívání propůjčeného místa a způsobovány event. i nepřijemnosti, např. znemožňováním pohybu v těch místech apod. Stavebníka pak nutilo, aby po skončení prací ve lhůtě, na kterou mu bylo dáno povolení k užívání, všechny pozůstatky stavební činnosti odstranil a propůjčené mu prostory uvolnil.

Od placení těchto poplatků byly osvobozeny veřejné a všeužitečné podniky. S ohledem na toto zásadní ustanovení ovšem po znárodnění veškerého

podnikání se předepisování poplatků za užívání veřejného místa stalo nepraktickým. Národní podniky i podniky místního hospodářství se však dnes řídí chozrasčotními zásadami a snaží se dosahovat co nejoptimálnějších výsledků. To však vede často, jak se můžeme přesvědčovat denně, ke zcela nedisciplinovanému užívání prostor sloužících dosud nejširší veřejnosti. Není to jen až groteskně působící zahrazení chodníků současně na obou stranách ulic s doporučením přechodu na druhou stranu, ale mimo jiné i nucení občanů, aby vstupovali do jízdní dráhy vozidel. Bohužel jsme také často na mnoha místech svědky toho, jak dlouho po dokončení stavební akce jsou ohrady, skládky zbylého materiálu a jiná staveništní zařízení ponechávána na místech, kde nejen že tvoří ohavná zákoutí, ale vytvářejí podmínky pro špatné životní prostředí, po jehož zlepšení se stále volá.

Bylo by proto jednou z cest ke zlepšení životních poměrů ve městech, aby používání veřejných prostor při stavebních akcích všeho druhu bylo regulováno finančními postihy. A protože by tím bylo zabraňováno i znehodnocování a ztrátám materiálu na nepotřebných již lokalitách, bylo by to i prostředkem k racionálnějšímu hospodaření se stavebním materiálem.

Od památkové péče k ochraně a tvorbě životního prostředí

Studie rozvádí genesi názorů památkové péče a její směr k integraci metod, směřujících k ochraně a tvorbě životního prostředí. Navazuje na referát autora na sympoziu o památkové péči v roce 1971 v Praze. Zde autor poprvé v ČSSR jasně formuloval vztahy mezi památkovou péčí a tvorbou životního prostředí. /Redakční kruh/

Ochrana životního prostředí není jen boj proti znečišťování vod a ovzduší, hluku a následkům škodlivých výrobních technologií, ale i úsilí o záchranu biologických a estetických hodnot krajiny i o zachování kulturních hodnot minulosti, které jsou integrující součástí našeho současného životního prostředí.

Takto charakterizoval kdysi U' Thant v Organizaci Spojených národů smysl a cíle ochrany /a tvorby/ životního prostředí: chránit nejen materiální, ale i duchovní hodnoty – zachovat kulturní kontinuitu nejen v místních, národních, ale i světových relacích.

Vidíme, jaké úsilí o integraci kulturních památek do současného životního prostředí podněcuje reanimace historických jader měst, funkční regenerace imobilních kulturních hodnot a jejich zapojení do současného životního procesu socialistické společnosti. Tím se překonává pojem "památka" v dogmatickém chápání jakési muzeální absolutní hodnoty, kterou chráníme vždy jen v původní formě před zničením. A znovu se ptáme, co je to "památka", co z imobilní hodnoty je skutečně nutné chránit před zničením^{1/}. Známe nějaká objektivní kritéria pro vymezení "památky" a na její selekci k ochraně?

Koncem 19. století snažil se Alois Riegel definovat "hodnotu stáří" Avšak nám, architektům, se nejedná jen o ochranu historického dokumentu, ale o záchranu kulturního díla, které je živé, slouží naší společnosti a dosud k nám hovoří: nejen, že nám cosi připomíná, ale je schopné nás i inspirovat při formování zítřku – tedy díla výtvarných kvalit, společensky stále aktuálních. Jistě je takové hodnocení subjektivní – každá doba má jiná kritéria hodnocení, ale právě v tom se projevuje vývoj, odraz stále se měnících forem a požadavků života: kontinuální vývoj názorů na společenské hodnoty^{2/}.

Poznámky na konci této stati

Chápeme-li předmět ochrany jako dílo společensky užitečné, které chráníme nejen z "vědeckého", ale i "emocionálního" hlediska, tak jsme překonali názor, že je možné chránit jen díla starší než 100, 150 roků, jak mnoho teoretiků ještě obhajuje – ale že si vážíme, bez ohledu na fyzický věk, výtvarnou hodnotu díla a jeho význam v našem životním prostředí; tím naopak dokazujeme, že naše životní prostředí integruje výtvary všech epoch jako výraz kulturní kontinuity v naší společnosti.

Přijetím takových kritérií se nám stupnice děl nutných chránit dále rozvíjí do "hloubky" i na 19. a 20. století, jehož výtvary integrujeme do kulturní tradice – ale i do "prostorové a společenské šířky"; přerůstá nám tak ochrana objektů a městských jader do plánovité ochrany širšího sociálního prostředí, krajinných celků, až konec konců celého, člověkem, lidskou kultivací zhodnoceného, ale i ohroženého a ničeného životního prostředí^{3/}.

Nelze vše uchovat a ani nesmíme naše prostředí chápat jako sterilizované muzeum – je ale třeba moudře posuzovat neuvážené novátorství /které buduje i současně ničí/ v relaci se zachováním kulturní kontinuity ve společenském vývoji. Je třeba udělat přísný výběr na základě objektivizovaných výtvarných hodnot – i když víme, že to vždy bude dobově vázaný soud, avšak tak je to správné a odpovídá to zákonitostem společenského a kulturního vývoje.

Tak jako jsme chránili "památky", objekty i historická jádra jako kontinuitu kulturního vývoje ve více-méně stabilizovaném útvaru až do 18., resp. začátku 19. století, bude se dále ochrana – jako složka tvorby životního prostředí socialistické společnosti – jevit jako úsilí o průběžnou integraci kulturního dědictví do současného životního procesu, tedy jako úsilí o uchování vývojové kontinuity bez ruptur – a konečně o integraci historických i nových urbanistických útvarů do celkové systematiky regionálního osídlení. Nejde nám proto už jen o ochranu jistých výtvarně nebo jinak hodnotných objektů, ansamblů, okrsků nebo jiných urbanistických souborů v městě - sídle, ale o tvorbu prostorového systému, navazujícího na sebe logicky jednotlivé etapy urbanizačního procesu a tím i o vytvoření možnosti ochrany tohoto organicky se vyvíjejícího sídelního útvaru, dosud stále dynamicky vzrůstajícího.

Perspektivně cíle ochrany /v pojetí kontinuálního procesu osídlení/ nelze proto omezovat jen na pasivní ochranu toho, co jsme přijali za chránitelné – tedy určitý fragment v regionálním útvaru města – ale je nevyhnutelné usilovat o tvorbu současného životního prostředí v jeho dynamické kontinuitě vývoje. Tím přerůstáme do nové, tvořivé polohy, která **podněcuje tvorbu kulturních hodnot**, hodných ochrany. Zní to dnes trochu utopisticky, ale věřme, že snad tam skutečně někdy vyústí ochrana památek.

Toto /roku 1971 přednesené/ základní konstatování o nastávající transformaci památkové péče z konzervačně ochranné pozice – od ochrany

vybraných objektů k regeneraci sídelních celků, od péče o chráněný objekt k péči o společenský život a o člověka žijícího v historickém prostředí, tedy přerod památkové péče na integrální ochranu duchovních hodnot v rámci tvorby životního prostředí člověka nové /socialistické/ společnosti – toto jsem tehdy dokumentoval některými specifickými aspekty, kterými jsem upřesnil komplexitu reálného úsilí o zachování kulturní kontinuity v urbanistické tvorbě.

I. Ochrana existujících hodnot a tvorba nových hodnot v dialektické jednotě je jedním ze základních formálních problémů současného urbanismu a tvorby prostředí

Naše sídelní útvary nevznikají v abstraktním prostředí bez minulosti, ale v konkrétním sociálním, kulturním, fyzickogeografickém a biologickém živém prostředí, které se po tisíciletí formovalo a které podléhá neustálým pozvolným /fyzikálním/ fundamentálním /sociálně ekonomickým a kulturním/ i převratným /věda, technika/ přeměnám, které vryly své trvalé stopy do životního prostředí lidí.

Chceme-li proto vybudovat nová sídla, nové lidské příbytky a vytvářet nové obytné prostředí člověka naší socialistické společnosti, musíme si uvědomit, že i přes veškeré revolučnosti ve společenských oblastech, je naše tvorba svými kořeny svázána s minulostí, ze které čerpá síly, inspiraci a vzory.

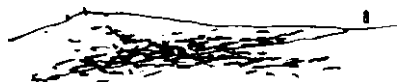
I když jsme dosud viděli jen problémy "nové tvorby", tj. orientovali se na pohled "vpřed", je třeba si uvědomit, že bez současné integrace pohledu "nazad" /tj. jen revolučními rupturami bez respektování kulturní kontinuity!/, nelze asi najít cestu k trvalému, kontinuálně se přetvářejícímu komplexnímu prostředí nové společnosti.

Tvůrci urbanistického konceptu si musí uvědomit, že město nikdy není jednorázově skončené dílo, přesto že roste v ucelených fázích, ale je výsledkem vývojového procesu – přesto že i zkracováním životnosti musí technické dílo dále sloužit flexibilně po mnoho generací. Urbanista, vědomý si koncepční hodnoty zachování kulturních hodnot, kulturní kontinuity /např. když i dnešek se stal včerejškem – tedy minulostí/, musí tyto hodnoty integrovat do nově vytvářeného sídelního prostředí, jako organické součásti plánovaného konceptu.

Hledáme-li formu současného sídliště, uspokojujícího nároky člověka nové společnosti, můžeme asi takto generalizovat:

a/ Je současné město horizontálně se rozrůstající, houbovitý útvar, zamořující krajinné prostředí historického města /ze kterého tento útvar

vznikl/, tento aglomerát ekonomických hodnot a lidí, tento útvar hospodářskými aktivitami se neustále zvětšující a zahušťující – městem budoucnosti?

b/ Současná progresivní technologie dovoluje vertikální rozvíjení města do superstrukturálních úvarů – "domurbíí" ap. Je to o zmanipulování zmasověného člověka v jakýchsi technických uzlech stavbách termitů, uspořádání forma života člověka socialistické společnosti, která chce rozvíjet všechny kulturní ambice člověka?

c/ Nemělo by být město současné fáze rozvoje socialistické společnosti v budoucnu regionálně rozložený útvar bohatých horizontálních forem i vertikálních "omplexní" "un" cí – avšak /v prostorové skladbě/ –

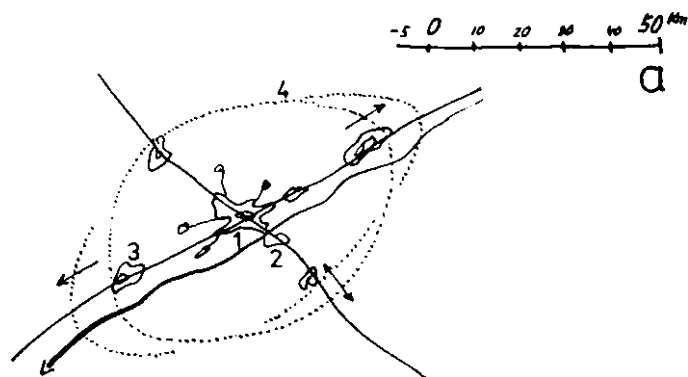

v síti historicky vzniklých sídelních útvarů, včetně dopravních a infrastrukturních koridorů? Proto ani "supercentra", ani "neartikulované pásy", ale komplexní sídelní celky v koridorové vazbě – nevykazuje tato forma tradiční struktury znaky a přednosti životního prostředí člověka nové společnosti?

II. "Město" v klasickém chápání statického útvaru není již jen základním sídelním útvarem – stalo se dynamicky vyvíjejícím "městským regionem"

Městský region /obr. 2/ je složitý útvar, krystalizující okolo historického jádra města, rostoucí v důsledku příznivých hospodářských podmínek: zpočátku do určité optimální vzdálenosti /5 až 10 km/ aglomerativním způsobem /zpravidla výhonky podél prodloužení dopravních spojů a MHD/, potom vytvářením systému satelitních sídel /zpravidla jsou to historicky vzniklá sídla, která se dostala do hospodářské, společenské a kulturní závis-

losti na atrakční jádro – mateřské sídlo – město/, do vzdálenosti cca 3/4 hodinové isochrony – cca 25 km.

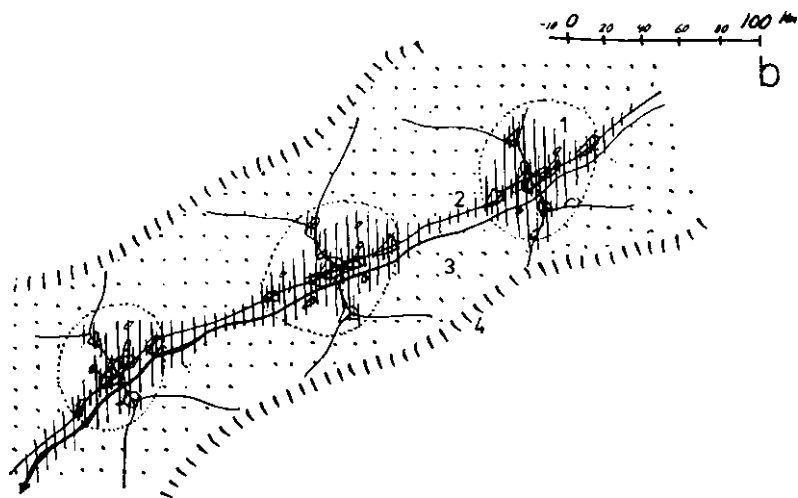
- 1/ Sídelní jádro
- 2/ Aglomerované osídlení
- 3/ Sídla v satelitním vztahu
- 4/ Obvod městského regionu

Obr. 2 Městský region

Sídelní pás – koridor /obr. 3/ se skládá ze systému navzájem závislých regionů – a vzniká v geograficky příznivých podmínkách /poblíž příznivého vodního toku nebo dopravní osy, v údolních polohách členitého terénu/ více méně automaticky.

Voluntaristická představa "pořádku" v krajinném prostředí

Vytváří se soustava sídelních regionů s 300 000 až 1 000 000 obyvateli – spojená infrastrukturními zařízeními: region má vlastní režim /jeho rozsah se vyvíjí se změnami hospodářsko-společenské situace/, region přechází do zemědělského zázemí /výrobní krajiny/ a do chráněné regenerační krajiny.

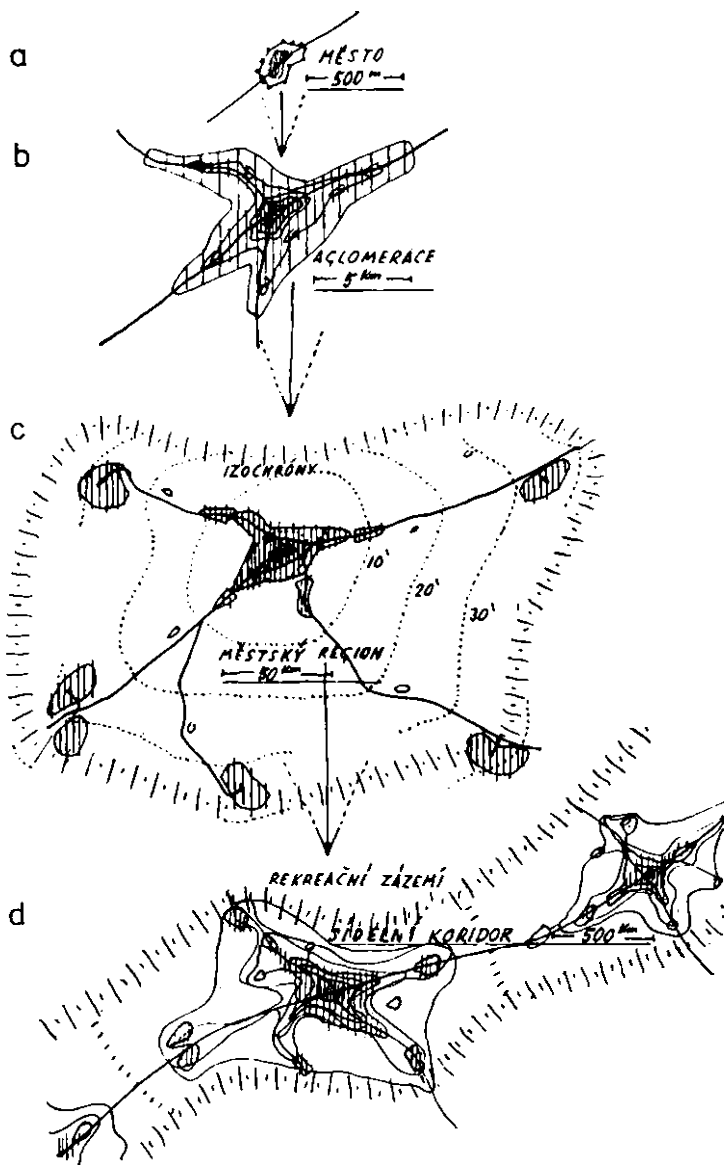

- 1/ Městské regiony
- 2/ Urbanizovaná krajina –
– sídla, výroba, služby, doprava
- 3/ Zemědělská krajina –
– rezervační krajina

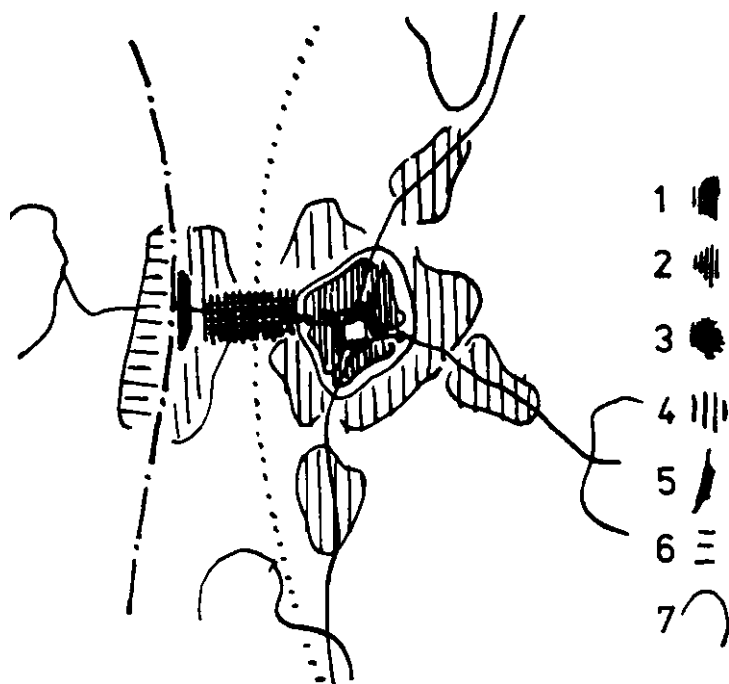
Obr. 3. Sídlní pás – koridor

III. Historická centra zůstávají /při všech přeměnách sídlní struktury, které dnes probíhají/, dokud jsou v geograficky strategické poloze, krystalizačními body hospodářského a kulturního života /obr. 4, 5/

- a/ Historické město do 18. století opevněné – uzavřené
- b/ Historické město v aglomerativním růstu v 19. a začátkem 20. století
- c/ Město se mění na sídlní region – vznikají satelitové vztahy vnějšího osídlení /do 20 až 30 km vzdálenosti/ k regionálnímu centru
- d/ Sídlní regiony srůstají v pásmově uzlové struktuře do koridorů, přičemž historická sídla s historickými jádry v geograficky strategické poloze si zachovávají svoji funkci hospodářského a kulturního jádra. Rovněž nově založená průmyslová centra zpravidla navazují na historickou strukturu osídlení.

Obr. 4 Historická centra v přeměnách sídelní struktury

- 1/ chráněné oblasti a klasifikované soubory v historických oblastech města
- 2/ středověké jádro
- 3/ nová "city" výsledek přestavby starších struktur
- 4/ remodelační obvody
- 5/ železniční stanice
- 6/ průmysl
- 7/ nové sídelní celky 20. století

Obr. 5 Struktura středoevropského města v polovině 20. století

IV. Ochrana starých a tvorba nových hodnot v sídelním prostředí člověka naší společnosti

Je možné rozvíjet novou, pokrokovější kulturu a nové dokonalejší prostředí /života socialistické společnosti/ nezatížené již překonanými tradicemi sociálními, kulturními a technickými?

Dvacátá léta – období revoluční negace jakýchkoliv "retardačních" vazeb k minulosti a jejich zpochybněným hodnotám – hovoří jednoznačně proti: a architekti, kteří pokrokově potírali rozkladné jevy v životním prostředí kapitalistické společnosti, deklarovali, že nový život, nová "mezinárodní /tedy nadnárodní/ architektura", jako jednotný světový výraz materiální tvorby kulturního prostředí socialistické společnosti se může rozvíjet jen v podmínkách osvobozených od okovů minulosti, brzdících revoluční rozlet "avantgardy".

V průběhu padesátiletých zkušeností jsme se poučili, že "světovou revoluci" – politickou, společensko-ekonomickou, kulturní, vědecko-technickou – tedy revoluční přetváření tohoto geograficky, klimaticky a co se týká společensko-ekonomické, kulturní a technické vyspělosti tak rozdílného světa, třeba chápat jako proces vyžívání po dobu mnoha generací, kde je proto nejen utopické, ale až škodlivé vyhlášovat nějaké jednotné výrazové formy, negující kulturní svéráznost světových společenstev. Tyto vyžívají do výhledového finálního stavu nové naší společnosti vlastním vývojem, odpovídajícím specifickými ekologickými podmínkami /např. respekt k vlastní "národní" kultuře minulosti společností v tzv. rozvojových zemích se stává popudem k politické a kulturní dekolonizaci a stimulem sociálního pokroku/.

V takové situaci nabývají kulturní památky /a úsilí o ochranu kulturní kontinuity v sídelních útvarech/ opět společenskou váhu, která jim přísluší.

V. Ochrana kulturní kontinuity v sídelních útvarech

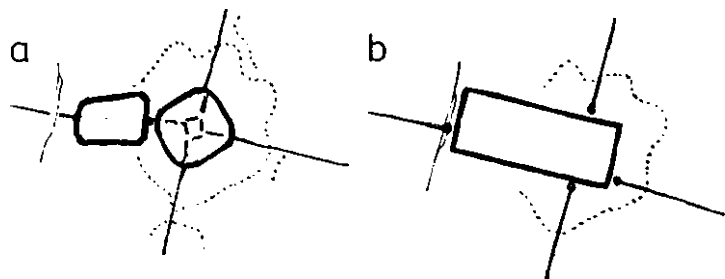
Zásadně jde o

a/ řešení, které integruje historickou skladbu do nového urbanistického konceptu, respektuje mnohastaletou kontinuitu vývoje s polyfunkčním využitím historických oblastí službami /dnes III. a IV. sektoru/ a bydlením /nejrůznějších individuálních a kolektivních forem/.

Takové řešení chápe město jako vývojový proces, ve kterém nová naše společnost integruje hodnoty minulosti do svého kulturního dědictví a nevyklučuje je z komplexní struktury vytvářejícího se městského regionu /obr. 6a/.

b/ Řešení, které obětuje historickou skladbu včetně její kulturní hodnoty – a vytváří na negované, tj. "vyradýrované" historii strukturálně odlišnou

urbanistickou koncepcí /obr. 6 b/. Takové řešení je možné jen po nějakých katastrofách /přírodních nebo totálních válečných destrukcích apod./, nebo tam, kde už není zachována hmotná historická podstata; avšak je-li jen stopa minulosti kulturních vazeb zachována, neměli bychom se jí vědomě vzdávat a vyoperovat ji z paměti naší společnosti.

Obr. 6 Základní způsoby řešení

VI. Integrace historických hodnot do tvorby současného obytného prostředí

Současná problematika ochrany památek není jen v zachování, případně v restauraci určitého historického stavu, tedy v jejich konzervaci – ale jejich zapojení do služeb dnešní společnosti – tedy jak památku reanimovat pro potřeby dneška? Hledat, jakými prostředky /od návrhu pro investora až po výtvarné postupy/ dílo oživit, aniž bychom staré hodnoty zničili.

Tak dostává ochrana památek v klasickém smyslu novou dimenzi a mění se na tvorbu, na přetváření starých hodnot na nové. Jde jen o to, jakými prostředky a za jakou cenu ztrát: jako každé dílo ve společenském užívání, musí i památka společensky sloužit – musí se dále přetvářet, adaptovat a měnit na nové společenské poslání – jinak by společensky nesloužila a přežít může jen za mimořádných podmínek – jako muzeálně mrtvý studijní objekt.

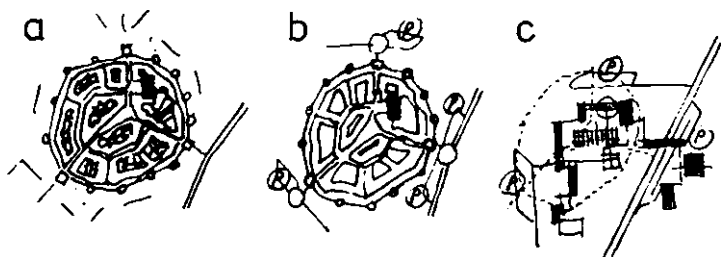
a/ **Muzealizace** historických stavebních hodnot městského celku, tj. zastavení nebo spíše vrácení života do jistého, pro tento sídelní útvar tzv. "klasického" období /např. 16. nebo 17. století/, tj. rekonstruovat jistý stupeň společenského, technického a kulturního vývoje v etnograficko-kulturním dokumentu. – Takovéto úsilí je možné snad v unikátním případě, ale i tak vyzní realizace vždy jaksi romanticky a bude v sobě skrývat nebezpečí "filmového" přestrojení; proto muzealizovat je možné objekt, stavební

ansamblu, ale těžko urbanistický celek, který se právě vyznačuje dynamikou života v neustálé stavební přeměně /obr. 7a/.

b/ **Reanimace** – oživení a citlivá adaptace pro současné použití stavební podstaty, je jedině možným řešením. Jedná se o to, aby nový účel byl adekvátní původnímu poslání objektu, tj. historické podstatě, aby nepumpoval neúměrně intenzivní život do dané struktury typicky pěšího života, aby technické zásahy nerozrušovaly podstatu objektů a jejich urbanistické skladby: nebudou to obchodní domy, ani cizinecké hotely /s odlehlými parkovišti/, ale individuální a exkluzivní prodej, drobné pensiony a vybraná občanská vybavení – to vše v historických stavebních jednotkách individuálního charakteru /obr. 7b/.

c/ **Asanace**, odbourání nebo úplné rozrušení historické podstaty je negací historických vazeb, historické continuity a zánik historického kulturního dědictví. Takový postup je neoprávněný i tam, kde dochované hodnoty byly přestavbami nebo jinými destrukcemi zničeny; ale i tam je zachování půdorysné stopy /inkorporace nějakého cenného objektu/ nebo aspoň náznaky bývalých prostorů nesporně kulturnější, než úplné vymýcení z vědomí obyvatel, kteří zde žijí /obr. 7c/.

Postup k rehabilitaci urbanistických celků historické povahy je odlišný od přístupu k obnově klasifikovaných stavebních památek, které jsou svým charakterem unikátním dokumentem, kde umělecko-historická analýza odborně prokázala, jaké vývojové stádium, resp. který /"klasický"/ stav památky je třeba uchovat, do jakého stavu proto rehabilitovat a za jakých přípustných obětí na historické podstatě je možné provést nevyhnutelné technické změny.

Obr. 7 Přetváření starých hodnot na nové hodnoty

Jiný je přístup k obnově objektu nebo omezeného ansamblu památkové

hodnoty a jiný bude přístup k rehabilitaci městského celku průměrných hodnot stavebních elementů, ale vysoké hodnoty urbanistické struktury a prostorové skladby – tedy sídelního celku, který je obrazem staletých přeměn, tj. vývoje od růstu k úpadku, regeneraci, přestavbám, pustnutí a k novému cyklu regenerace, zániku nebo totální přestavby.

Je-li klasická památka konzervací stabilizována v jistém stadiu svého života, tak urbanistický celek se neustále přetváří, umrtvuje a ožívuje v prahových situacích svého vývoje, kde nelze přistupovat jen restauračně-konzervačním způsobem; řešení bude vždy přerůstat do polohy dotváření, tedy do polohy kreativní. Historické oblasti, města, jsou živým útvarem, který se udržuje při společenském životě jen výměnou buněk, jako každý organismus. Jakmile ale stagnuje proces výměny buněk, nastává umrtvení a smrt, jakmile hypertrofuje proces výměny, vede to opět k destrukci, k rozkladu organismu. Nám se jedná o zjištění únosné míry tohoto procesu života, udržujícího regeneraci buněčných elementů staveb a jejich společenského života.

Zdravá míra tohoto regeneračního procesu je úměrná komplexním společenským aktivitám, které se tam nacházejí, rozvíjejí se tak, aby se zachovala kontinuita kulturního prostředí /"kamene"/ i kontinuita společenského života /"lidí"/. Proto se tu i tvořivé zásahy musí podřídit zákonitostem společenské kapacity regenerovaného prostoru /tj. aktivity, kterou tu možno lokalizovat – nesmí však narušovat historickou strukturu, ani sociální, ani stavební/.

VII. Kontinuální přeměny stavební struktury a vývoj fyziognomie města v evropské kulturní oblasti

Od města /v antagonistickém vztahu k přírodnímu prostředí/ k jeho regionálnímu rozkladu do krajiny; – nově vytvářené kulturní hodnoty neměly by při tomto procesu ničit kulturní hodnoty minulosti, které jsou svědectvím vlastní vyspělosti, dokumentované historickými sídlišti /obr. 8/

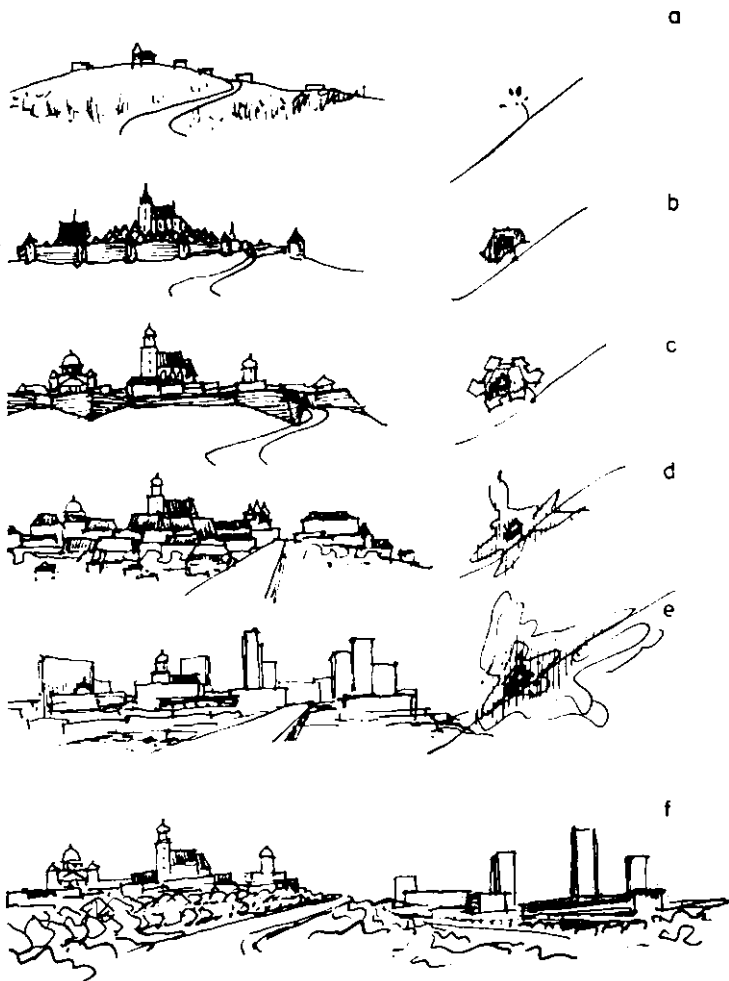
a/ románské počátky městského osídlení: aglomerované usedlosti /dvorce/ kolem trhového a kultového jádra

b/ gotické město: vertikalizující formy dávající specifický výraz chráněnému městu

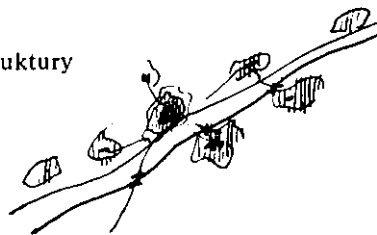
c/ barokové město: vaubanovské opevnění s raveliny uzavírá město přestavěné do nových, více horizontalisujících forem

d/ město 19. století: industrializace, příliv obyvatelstva, zboření hradeb otvírá město do krajiny – město se začíná rozlévat do regionu

e/ město 20. století: technický pokrok vede k rozmachu města do šířky i výšky a k pohlcování historické podstaty

Obr. 8 Kontinuální přeměny stavební struktury

f/ město 21. století: mělo by být obrazem rozvinutých, ale do regionálního pásma integrovaných funkcí.

VIII. Pěší trasy v prostoru regionálního města

a/ v superbloku

b/ v historickém jádru

c/ v centrální oblasti města

d/ v struktuře /regionálního města/ prognostické schéma humanistického města rozvíjejícího se pásmově: nosnou kostrou vnitřní struktury města není už dopravní síť automobilové dopravy, ale systém pěších tras, segregovaných od tahů dopravního provozu. Síť hromadných dopravních prostředků v druhé úrovni navazuje na těžiště společenského života sídelních obvodů – na vyústění k pěším jádrům, kde jsou umístěny stanice. Síť pěších cest je tedy "suma" lokálních úseků humánních dimenzí mezi stanicemi městské hromadné dopravy.

X. Přesuny v struktuře jádra /centrální oblasti/ regionálních měst a vznik nových regionálních center

/Obr. 9/

Historické jádro předává mnoho novodobých společenských funkcí, které už samo nemůže absorbovat /tj. centrum regionální dopravy, velkokapacitní služby od obchodních domů až po masová kulturní zařízení, sloužící nejen městskému regionu, ale celému zázemí městského regionu/, obvodovým centrům i novému regionálnímu centru, přičemž výběrové funkce drobného rozsahu a individuálních forem zůstávají v historickém jádru a obvodových centrech zachovány.

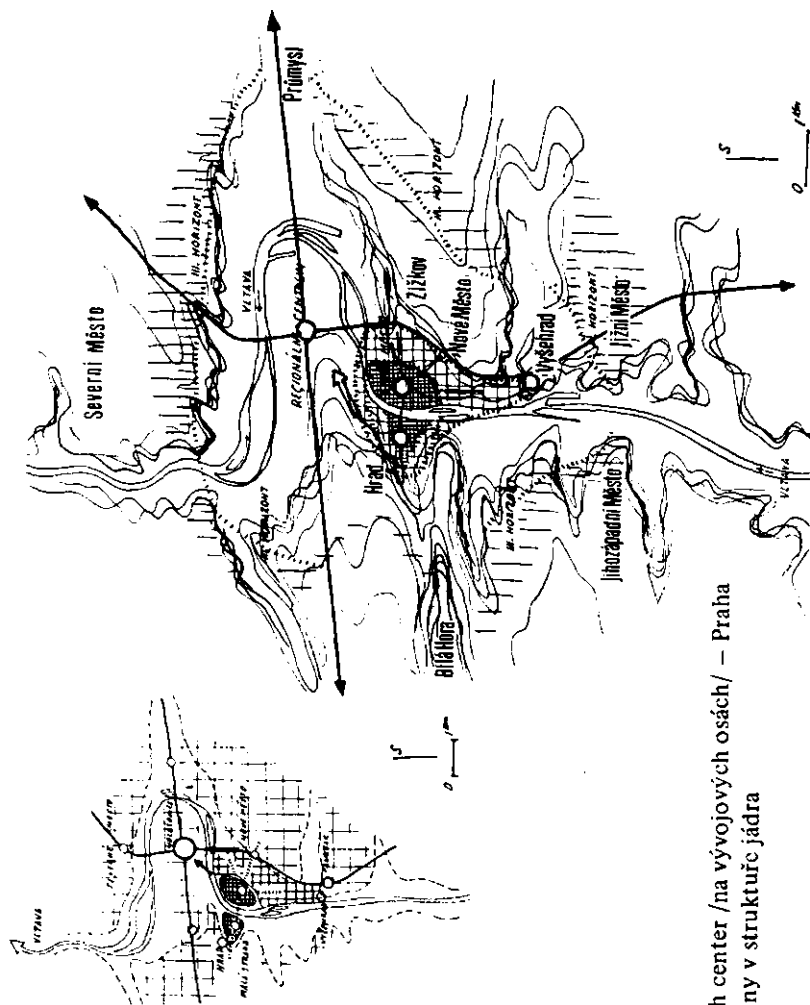
XI. Prostor historické ulice

Rehabilitace historických ulic a prostorů vyžaduje specifický technický i výtvarný přístup – v souladu s předpokládanou společenskou náplní, v rámci regeneračního procesu /obr. 10, 11/.

1/ Estetický uzávěr historické ulice /v 19. století už dost převýšené přestavby/ městskou branou – funkcionální logika výtvarné působnosti.

2/ Novostavba "pan de verre" prolamuje zděnou strukturu historické ulice.

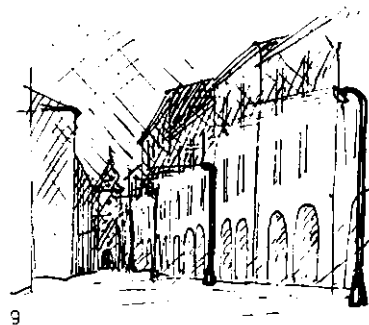
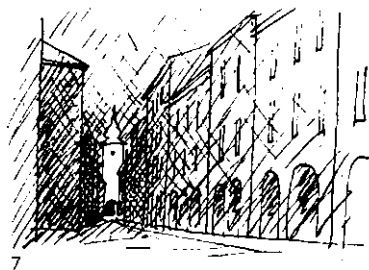
3/ Novostavba stereotomického "skulpturálního" chápání nepřesahující

Obr. 9. Vznik regionálních center /na vývojových osách/ – Praha
a přesuny v struktuře jádra

Obr. 10 Prostor historické ulice

Obr. 11. Prostor historické ulice

historické proporce, je přijatelná, avšak i ta narušuje historickou podstatu.

4/ Otevření původních arkád /restaurace historické struktury/ vytváří prostředí humanistické pohody.

5/ Otevře-li se ulice motorové dopravě, urychlí se tím i destrukční proces.

6/ Přeměna ulice pro pěší s odpočívadly s vyloučením veškeré dopravy, vybavené drobnou architekturou, dovršuje restituci prostoru /nezapomínejme však, že zpravidla tu dochází k tak hlubokým zásahům do vnitřní struktury budov, že historická podstata se v tomto na obchodní ulici změněném prostoru pomalu ztrácí/. Avšak v dané situaci je to asi optimální řešení, které restituuje prostředí pěšího člověka, které hypertrofií dopravy z našich měst vymizelo.

Centrální oblasti měst žijí i večer intenzivním životem – je proto aktuální otázkou problém umělého osvětlení.

7/ Slavnostní osvětlení městské brány a potlačení prostoru ulice.

8/ Pouliční osvětlovací zdroje jsou úměrné prostorovému rozsahu a přispívají k malebnosti uliční čáry.

9/ Kandelábry nejsou úměrné prostoru – necitlivé k prostředí!

10/ Neusměrněné reklamy rozleptávají prostor – způsobují jeho negaci.

11/ Osvětlení nově otevřených arkád vrací prostoru ulice intimitu a humaní ráz.

12/ Řeší se prostor s osvětlenými fasádami světelnými zdroji, umístěnými nad horizontem pozorovatele z pěší ulice.

XII. Prostor historického náměstí

Historické náměstí je vždy architektonický prostor, má své estetické zákonitosti, které musí být při rehabilitaci nevyhnutelně respektovány: není určeno ani za park, ani parkoviště aut, ale je vždy společenským prostorem s bohatými možnostmi /variabilního/ společenského využití /obr. 12, 13/.

Variabilní využití:

a/ náměstí poskytující možnost denního odpočinku dospělých občanů /možnost sedění na obrubnicích centrálního jádra/

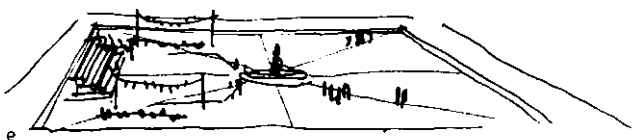
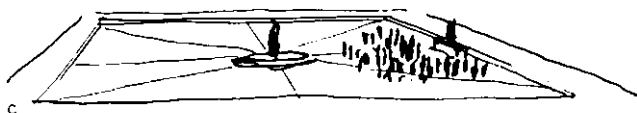
b/ náměstí umožňující pořádat příležitostné trhy s improvizovanými prodejními stánky

c/ náměstí pro shromažďování a tábory lidu /s tribunou/

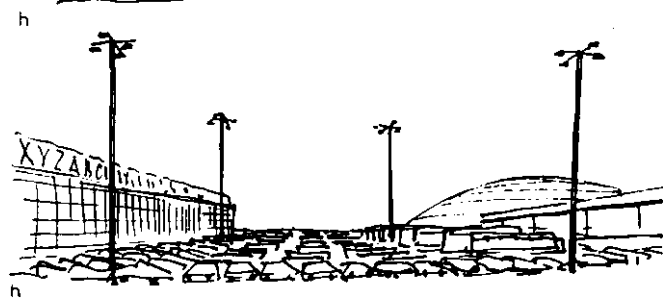
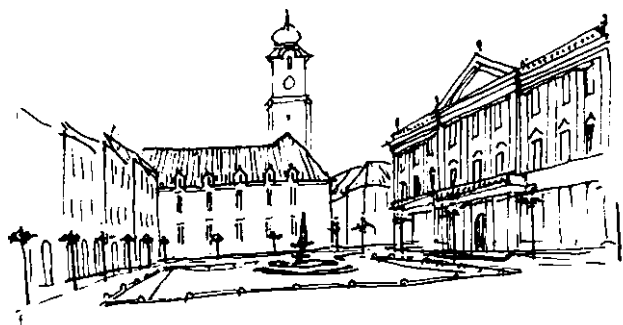
d/ náměstí jako "výstavní síň uměleckých děl" /buď volným rozmístěním nebo pomocí montovaných panelů po jeho obvodu/

e/ náměstí jako prostor pro pořádání lidových slavností

f/ historické náměstí je atraktivní nejen po celý den, ale i večer; proto je večerní osvětlení velmi citlivým požadavkem

Obr. 12 Prostor hlavního náměstí

Obr. 13 Prostor hlavního náměstí

g/ historické náměstí není ani parkem s vysokou vegetací, pohlcující prostor, ani parkovištěm aut s umělým osvětlením /h/ technicky odpovídajícím osvětlení průmyslových prostorů /i/.

XIII. Nežádoucí metamorfózy

Přestavba našeho životního prostoru unifikovanou typizací stírá osobitost specifického prostředí města, vesnice, krajiny /obr. 14/.

1/ Náměstí s historickým kostelíkem dokumentuje hodnoty ze 14. století.

2/ Urbanistický proces uchvátí osadu – tato se integruje do určitého regionu urbanizace. Lídová správa se snaží přebudovat náměstí, avšak stavební výroba může nabídnout jen svůj univerzální typ; výškovým obestavením ztrácí však kulturní relikv /kostelík/ své prostředí.

3/ Poslední důsledek: kulturní relikv je nahrazen novým monumentem a prostor se mění na parkoviště vozidel.

4/ Je ale tato forma nevyhnutelná? Nemohl by proces přestavby obce probíhat /zejména tam, kde existují kulturně cenné relikvy/ v úměrných prostorových relacích?

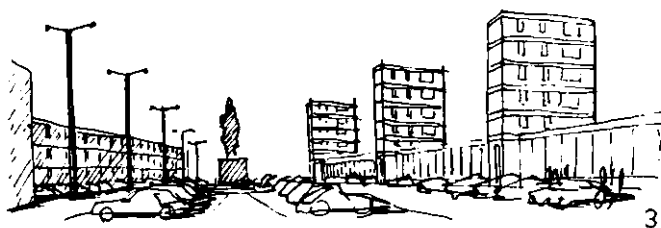
XIV. Do jaké míry je symbióza "staré - nové" možná?

"Symbióza" starých a nových hodnot je nejen možná, ale v každém případě žádoucí. Záleží jen na tom, aby se funkční a prostorové vztahy respektovaly – aby tvořivý architekt-urbanista pochopil strukturu města jako prostorovou jednotu – ve stálém dynamickém vývoji a organicky na sebe navazujících přeměnách. Vazba hodnot je nevyhnutelná, pokud se historický ansámbl zachoval; jestliže však zůstaly jen soliterní historické relikvy bez prostorových vazeb /jaksi zbavené historického "situ"/, pak je konfrontace "staré-nové" méně problematická.

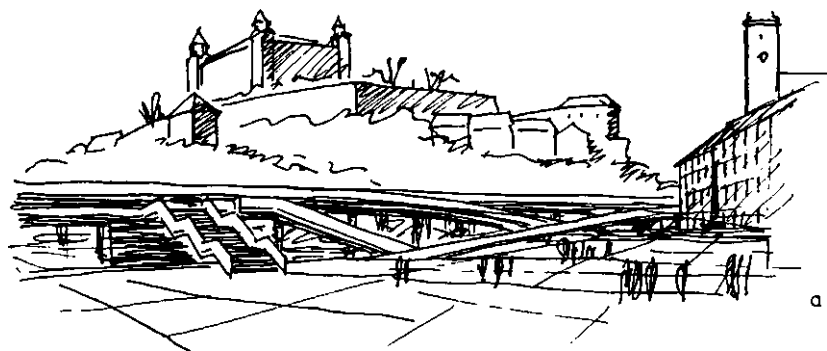
a/ Bratislavský hrad /obr. 15/ – pod ním nájezdové rampy na most přes Dunaj; trasa rozdělila odvěkou prostorovou souvislost hradu a Starého města. To je principiální otázka – a je-li možno hovořit o úsilí po formálních zvládnutí heterogenních funkcí a tvarů, bylo to vhodné řešení?

b/ Silueta města /obr. 16/ velmi nebezpečná konfrontace hmot staré a nové struktury.

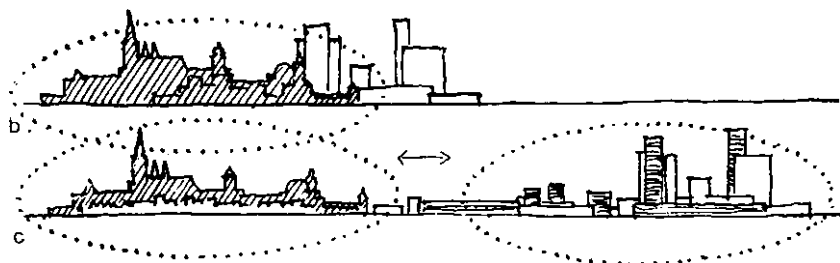
c/ Logické rozkloubení funkcí "staré a nové struktury" – zbavuje řešení estetické problematičnosti.

Obr. 14 Nežádoucí metamorfózy

Obr. 15 Bratislava – symbióza "staré - nové"

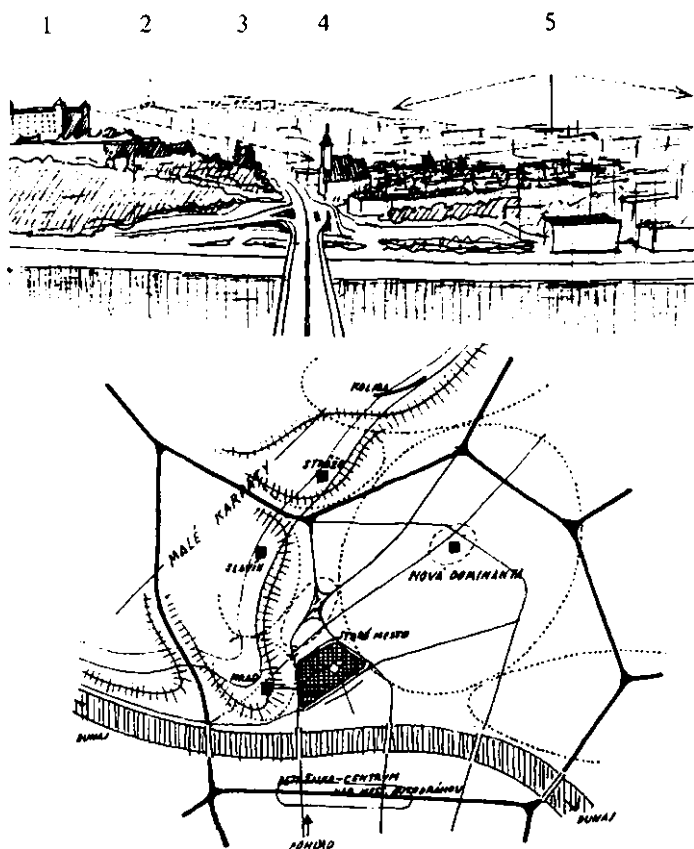
Obr. 16 Symbióza "staré - nové"

XV. Centrální prostor města musí vymezit přírodní architektonicky zdůvodněné nebo uměle vytvořené dominantní opěrné body

Společenskou funkci i společenskou závažnost centrální oblasti města musí vyjádřit architektonické prostředky – a musí být zřejmé v siluetě města. Tak jako kdysi dóm, hrad a radnice ovládaly obraz feudálního města, tak po jeho kapitalistickém rozkladu a regionální decentralizaci města musíme

dnes vytvořit optické opěrné body, ovládající obraz nového městského útvaru soudobé společnosti – jistě v relacích mnohem volnějším, prostornějším než tomu bylo v kompaktním městě středověké skladby.

Příklad Bratislavy ukazuje přírodní dominanty na výbězcích Malých Karpat – vyžaduje nevyhnutelnost vytvořit protiváhu ve východní části centrálního areálu /analogie "Tour du Midi" v Bruselu/ - obr. 17.

Obr. 17 Bratislava – dominanty
/1. hrad, 2. Slavín, 3. Stráže, 4. Koliba, 5. Ústřední tržiště/

XVI. Gradace prostorového zážitku – od dálkových pohledů k městu až po prožití vnitřních prostorů a vyvrcholení v historickém reanimovaném jádře /obr. 18/

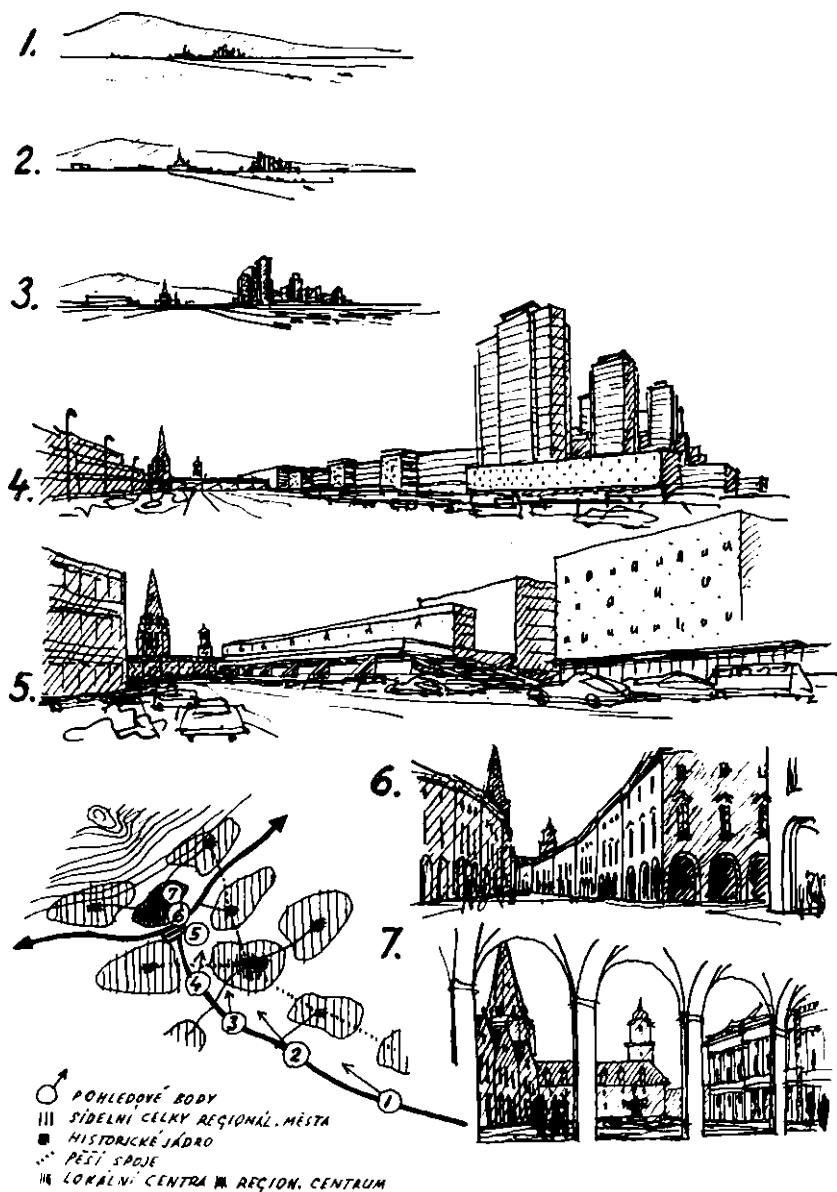
- 1/ Dálková silueta – v obraze dominuje morfologie
- 2/ Silueta města v rovnováze s přírodním útvarem
- 3/ Silueta dominuje v obraze
- 4/ Nové regionální centrum ovládá obraz
- 5/ Víceúrovňový dopravní uzel při regionálním centru občanské vybavenosti otvírá perspektivu k historickému jádru
- 6/ Pěší ulice, která vede do centra historického jádra
- 7/ Historické náměstí – ukončení procesu gradace psychických dojmů

XVII. Prostorové zážitky "chodce" a "motorizovaného" návštěvníka města

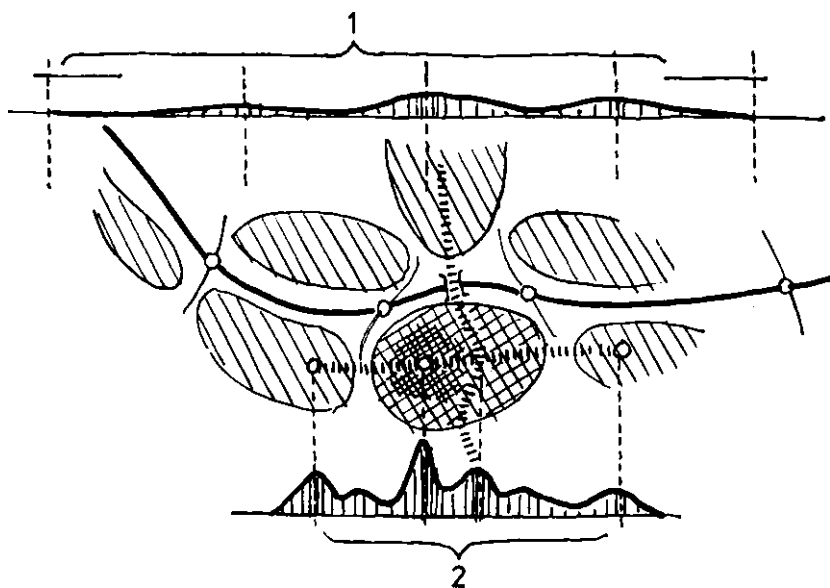
Město nelze chápat jen jako nakupeninu ekonomických hodnot – město je kontinuálně po generace vytvářené a přetvářené dílo, které vždy uskutečňovalo jisté tvořivé, výtvarné ambice jak kolektivních tak individuálních investorů - stavebníků.

Jde o to pochopit a znovu vybudovat vztahy, které předchodí generace často nezvládlý: každé architektonické dílo může uspokojit jen tehdy, bylo-li zkomponováno do prostorových podmínek své situace – jak se přizpůsobilo komplexním podmínkám – nebo jak vytvořilo nové podmínky.

Až různorodost urbanistického utváření /kompozičně svázaného/ dává městu jeho individuálnost a člověk ji vnímá /psychicky/ polyfonií prostorového zážitku: prostory musí být rytmicky prožitelné /při odlišnosti formy rychlosti vnímání/ prohlídka musí vyvolat jistý symfonický zážitek: crescendo-decrescendo, zrychlování - zmírňování, pevné cílové dominanty - překvapení, centra napětí - klidné pauzy, vyváženost - kontrasty apod., to vše musí pozorovatel prožít v čase i prostoru /obr. 19/ – jako výsledek urbanistické kontinuity – vývoje bez ruptur – jako výsledek výtvarné jednoty starých a nových hodnot – jednoty, ochrany a tvorby včerejška, dneška i zítřka.

Obr. 18 Gradace prostorového zážitku

1. Pět minut jízdy autem – extenzivní vizuální zážitek
2. Třicet minut pěší chůze – intenzivní psychický zážitek

Obr. 19 Prostorové zážitky chodce a motoristy

1/ K charakteristice památek

Památky jsou "mobilní" a "imobilní"; nás, architekty, tu zajímá ta druhá kategorie a urbanisty pochopitelně zajímají historická jádra.

Památky jsou osobního nebo společenského významu, které opět mohou být mobilní /přenosné/, nebo imobilní /nepřenosné/. O mobilní /obrazy, sochy, umělecko-průmyslové předměty, mobiliář ap./ pečují muzea a galerie, o imobilní /objekty, stavby od chalup a paláců až po hrady a historické celky sídlišť a měst/ se musí starat celá naše společnost, neboť na rozdíl od převahy mobilních uměleckých děl, plní imobilní památky v převážné většině i společenskou funkci, účelové poslání. A tu jsme v oblasti spolupůsobení uměleckých, společenských a technických hodnot – tedy ve sféře nejbližší architektům - urbanistům.

Myslím, že jako urbanista mohu shrnout všeobecně smysl ochrany historických stavebních památek /imobilních/ do dvou aspektů:

a/ kulturně-historický aspekt chápe záchranu jako doklad kulturní vyspělosti národa v minulosti, záchranu uměleckých a výtvarných děl jako celek /v historickém prostředí města jako součásti kulturního života/;

b/ tvořivý aspekt je hledání životního /obytného/ prostředí, ve kterém chápeme historický celek jako prostředí humanistického měřítka jako relikty, které jsme v městech 19. a 20. století ztratili. Posuzujeme-li takto úlohy stavebních památek, je třeba zdůraznit, že památku zachráníme jen tehdy, bude-li plnit současnou společenskou funkci, neboť památka bez účelu, funkce nebo ideje je mrtvola a je určena ke zkáze.

2/ K hodnocení památek /mění se "hodnocení", nastupují nová/

Klasické začátky ochrany památek, zejména v 19. století, přecenily "statické" chápání ochrany: památky měly být chráněny a stavebně stabilizovány v puristické formě – románské, gotické, renesanční atd. – i za cenu hlubokých stavebních zásahů. Uznávaly se jen "klasické" historické fáze.

Ve 20. století dochází k obohacení registru hodnot hodných ochrany: objevuje se umění předklasických dob, tedy tzv. "primitivních kultur", přehodnocují se pohledy na méně preferovaná období, začínají se oceňovat i různá přechodná stádia, nově se hodnotí období baroka, integrují se do ochrany významná díla eklekticistní tvorby 19. století, z období secese i dalších vývojových fází – a ochrana se transformuje ze statického chápání na vývojové, dynamické, neboť každá živá památka prochází nevyhnutelně přestavbami /kde každá přestavba přináší ničení, ale

zpravidla i přínos hodnot/, i když s nimi dnes převážně nesouhlasíme.

Vážíme si každou vývojovou fázi /co opět někdy vede k fixování "rozpitvanosti" díla, tedy k přečeňování analytické restaurátorské metody/. Památku chápeme jako proces. Dnes nám jde o živou kulturní kontinuitu a ne o klasická muzea.

Objevují se symbiozy "nového" a "starého" stavebního díla v novém prostředí nebo problém záchrany "in situ" – a tam, kde historické prostředí zaniklo, o přenesení do muzeí v přírodě atd.

3/ K ochraně komplexního prostředí

Pohledy vzad je třeba organicky spojovat i s pohledy vpřed – tedy k ochraně i tvorbě životního prostředí.

Dosud jsme poznali jen kulturně-politické pohledy zpět: ochranu "památek". V kapitalismu bylo nutné chránit historické kulturní hodnoty před spekulací agresí. Proto musela být vytvořena státní ochrana před negativními zásahy slepého novátorství v podnikatelském chápání. Cílem dnešní nové společnosti je vytvářet zdravé životní prostředí a politické vedení usiluje o zachování kulturní kontinuity. Proto dnes musí dojít k integraci ochrany a budování do komplexní tvorby životního prostředí, jehož gestorem se stává socialistická společnost prostřednictvím orgánů státní moci.

Přesto i u nás se ještě vyskytují rezidua z předchozích let, neboť prostředí je výsledkem živelnosti. Je ale třeba, aby existoval určitý orgán jako obhájce kulturních potřeb jedince proti mocným investorům, kteří dosud zanedbávají fyzické nebo psychické podmínky společenského života: od hygieny, čistoty vod a ovzduší, bezhlučnosti, přes otázky vybavenosti životního prostředí společenskými službami až po postuláty pohody a krásy; jde o boj proti lhostejnosti k člověku, proti nekulturnosti vůbec /a to v jeho obytném, pracovním nebo rekreačním prostředí/.

Tuto ochranu kulturnosti životního prostředí musí vést orgány státní moci, zejména v dnešní etapě, kdy dochází z více - méně skončené fáze tvorby pevné materiální základny do další fáze – uspokojování duchovních potřeb člověka socialistické společnosti. Vždyť v průběhu posledních 30 let byly překonány společenské rozdíly, likvidovala se chudoba a jiná rezidua staré společnosti. Začátky vědeckotechnické a ekologické revoluce nás přivádějí k dalšímu stupni, tj. uspokojování materiálních potřeb, k vytváření takového životního prostředí, které – v harmonii a komplexitě svých funkcí – spojuje ochranu kulturních hodnot minulosti s tvorbou nových hodnot, zabezpečí radostnější vztah k práci, umožní kulturní využití volného času, zkrátka vytvoří takové podmínky života, které zpětně ovlivňují růst hospodářské a kulturní úrovně. /Je to proces celé generace, avšak musí být cílevědomě řízen

a nemůže se přenechat různým výzkumným, projektovým a realizačním odborným složkám bez jasné ideově-politické koordinace/.

Literatura:

1. Patrimoine Culturel de l' Humanité. Bull. UNESCO, Paris
2. Monumentum. Čas. UNESCO. Bruxelles - Leuven
3. Bull. ICOMOS. Maďarsko 1972, Řecko 1973, SSSR 1974, NSR 1975
4. Zprávy "Centre des Recherches Urbanistiques". CRU - Paris
5. Zprávy ústavů Státní památkové péče členských států UNESCO, zejména Francie, Sovětského svazu, Polska, USA, NSR.

Přepracováno podle autorova článku z časopisu SAV a ČSAV
"Architektura a urbanismus" č. 2/1977.

Miloš Pistorius

K výstavě Jansových akvarelů Prahy před rokem 1900 ze sbírek městského muzea

Po dobu čtyř a půl měsíce, od 26. listopadu 1981 do 11. dubna 1982, byla na výstavě v Muzeu hlavního města Prahy zpřístupněna podstatná část muzejní sbírky Jansových akvarelů, zobrazujících Prahu konce devatenáctého století.

Této příležitosti využilo přes čtyřicet tisíc návštěvníků. Na návštěvnosti a ohlasu této výstavy však bylo mimořádné i to, že zájem a okouzlení Jansovými akvarely bylo možno sledovat u všech generací, u návštěvníků pražských i mimopražských, různého vzdělání a zaměření. Tuto obecnost zvláštního, až nečekaného zájmu o Jansovy pražské akvarely, jak se na ohlasu výstavy projevila, lze snad přičíst zejména skutečnosti, že tyto práce spojují dokumentárnost s bezprostředností a živostí uměleckého výrazu.

Záměrem výstavy bylo právě poukázat na toto spojení obou hodnot a vysvobodit tak sbírku Jansových obrazů z rozšířené dosud představy, že jejich cena tkví jen ve zdokumentování podoby pražské architektury a pražských ulic těsně před zásahy asanace.

Na výstavě vyšlo jasně najevo, že Jansovy pražské akvarely jsou naopak spíše krajinomalbami městského prostředí, že Jansa se na nich nesoustředil

jen na zástavbu, ale především na zachycení celkové atmosféry města a jeho jednotlivých míst, a to s plným malířským zájmem o světlo, barvu, prostor i probíhající zde život. A tak nikoliv popisná suchost, ale naopak souhra všech těchto složek, ve spojení s věrným a podrobným zobrazením viděného, dává Jansovým akvarelům jejich dokumentárnost, ba přímo iluzivnost, budící v nás dojem přímého a zpřítomňujícího pohledu do dnes již historické a minulé skutečnosti. Přitom je ovšem třeba si uvědomit, že nejskutečněji zde působí ty postavy, které se v pozadí obrazu ztrácejí spíše v tvarové zkratce, ale se smyslem pro vystižení gesta a pohybu. Vůbec zde zjišťujeme, že na pocitu živé skutečnosti, který z Jansových akvarelů máme, se složka malířského vidění podílí více, než složka "fotografické" přesnosti. Snad právě proto zde skupiny osob na jednotlivých obrazech nepůsobí jako divadelně aranžovaná kompozice, jak se s tím často setkáváme u obrazů žánrových, ale působí jako záběry ze skutečnosti.

Divákův pocit bezprostřední procházky Prahou posledních let devatenáctého století, viděnou očima malířovými, byl ovšem vyvolán též záměrem expozice tento dojem co nejvíce posílit.

To bylo umožněno tím, že úvodní panely výstavy s vysvětlujícím textem a fotografickou i jinou dokumentací Jansova života a práce, tvořící nástup k výstavě, byly soustředěny v sále předcházejícím. Tak zároveň tento výstavní úvod tvořil přechod od akvarelů, jež nezachycují Prahu Jansovi současnou, ale jsou historickými reminiscencemi, vytvořenými jako návrh pro střední tři lunety schodiště městského muzea. Proto byly na výstavě tyto tři akvarely umístěny přímo na horní podestě schodiště, kde je divák mohl porovnat s konečným, poněkud pozměněným, temperovým provedením od samotného autora.

Těžiště výstavy, 116 akvarelů, zobrazujících Prahu konce století /kromě čís. kat. 4-118 ještě Žatecká ulička mimo katalog/ zůstalo tak jediným, ničím nerušeným obsahem vlastního sálu výstavy.

Akvarely vystupovaly z bílých ploch panelů, stěn, paspart, rámuječích pásek i popisek splývajících s podkladem.

Uspořádány byly topograficky, a to i uvnitř oddílů věnovaných jednotlivým čtvrtím.

Ne zcela pravidelný prostorový rytmus panelů a kójí vytvořil pro každý tematický oddíl poněkud jiný prostor.

Důsledné zavěšení obrazů ve stejné výšce dolního okraje obrazového pole bylo voleno v zájmu zklidnění celkového pohledu a proto, aby divák neměl pocit obrazárny, ale malířské vize města, skládající se z jednotlivých pohledů, splývajících však v jediný globální souhrnný obraz.

Šlo tedy o to, aby se maximálně uplatnily ty kvality Jansových obrazů, které vybrané akvarely mají.

Ti, kdož Jansovy akvarely znali dosud jen z reprodukcí alba Stará Praha,

měli na výstavě možnost poznat větší lehkost a vzdušnost originálů. Valnou většinu akvarelů však viděli poprvé, neboť jen menší část vystavených prací byla reprodukována ve zmíněném souboru z počátku našeho věku.

Helga Turková

Dva neznámé Langweilovy modely v Knihovně Národního muzea

Více než dvacet let je Pražanům opět zpřístupněn proslulý Langweilův model Prahy z let 1826 - 1834. Tvoří ústřední bod v expozici Muzea hlavního města Prahy ve Švermových sadech.

Osobnosti Antonína Langweila /1791 - 1837/ byla věnována řada publikací a článků. Vedle Václava Hlavsy, Věry Berkové a Stanislava Macháčka se historií modelu zabýval zvláště emeritní předseda Klubu Za starou Prahu Alois Kubiček, který vydal roku 1961 monografii "Praha 1830" s četnými fotografiemi Petra Paula.

Modely jednotlivých budov se v Čechách zachovaly až od 17. století. Na myšlenku zobrazení celého města připadl Antonín Langweil při procházkách po neopakovatelných pražských vyhlídkách. Impulsem k zhmotnění jeho snu bylo vystavení modelu Paříže v březnu 1826 v Platýze. V tomtéž roce započal 35letý Langweil zaměřovací práce. První zkušební pokus si ověřil na budově Klementina, kde získal již roku 1822 spolu s místem sluhy Universitní knihovny i naturální byt.

Svůj patrně druhý pokus, model Clam-Gallasova paláce, vystavil v roce 1827 na umělecké výstavě Akademie. Model je dodnes zachován na státním zámku Frýdlantě. Majitel paláce, hrabě Kristián Kristof Clam-Gallas, nejvyšší maršálek království Českého, předseda společnosti vlasteneckých přátel umění, se podle Ottova slovníku naučného "sám pilně kresbou i malbou zabýval". Patřil ve své době mezi nejvýznamnější a nejtědřejší mecenáše umění. Jeho příklad měl povzbudit další zájemce o modely jejich domů a paláců.

Alois Kubiček se ve své práci domníval, že "asi jediným dalším byl Karel hrabě Pachta, toužící mít model paláce svého rodu na Anenském náměstí", protože model paláce byl vystaven na výstavě Akademie v roce 1829. O dalších modelech se zprávy nedochovaly, pouze o dokumentování mimopražského smečenského zámku hraběte Clam-Martince.

Ve sbírkách bývalé palácové knihovny Kinských, v zadním traktu paláce Golz-Kinských na Staroměstském náměstí, se však zachovaly dva modely – pražského paláce i letohrádku Kinských.

Knihovna Kinských patří, vedle Knihovny Josefa Dobrovského, bývalé Nostické, k cenným palácovým bibliotékám, uchovaným v původním interiéru. Byla založena jako nová rodová knihovna roku 1805 za Ferdinanda Kinského nákupem 18 353 knih od mannheimského knihkupce Lafontaine. Stala se známou zvláště za Rudolfa Kinského /1802 - 1836/, podporovatele vlasteneckých snah, prvního kurátora Matice české, který se ze své knihovny snažil vytvořit centrum pro potřeby českých spisovatelů. Po jeho smrti v ní, před odchodem do Vratislavi, působil jako knihovník i F. L. Čelakovský.

Od roku 1950 náleží pod odbornou správu Knihovny Národního muzea v Praze. Vzácné fondy pocházející především z konce 18. a z 19. století jsou badatelům zpřístupňovány ve studovně Knihovny Národního muzea. Oba knihovní sály pak mohou zájemci shlédnout v předem povolených exkursích.

V rámci péče o ochranu fondu dala Knihovna Národního muzea v roce 1973 restaurovat dva zmíněné modely do ateliéru akademických malířů Jany a Jiřího Boudových. Manželé Boudovi mohli použít svých zkušeností z obnovy velkého Langweilova modelu v Muzeu hlavního města Prahy.

Model Prahy prošel složitou historií. Byl totiž tři roky po smrti svého tvůrce zakoupen za 500 zlatých rakouským císařem Ferdinandem I. pro sbírky Národního muzea. Model v devíti bednách byl převzat knihovníkem Václavem Hankou, ale až za 22 let, v roce 1862, mohl být poprvé vystaven na Staroměstské radnici při příležitosti sbírky na záchranu románské rotundy sv. Kříže Menšího. Protože ani po výstavbě nové muzejní budovy na Václavském náměstí se nenašlo vhodné místo, byl model instalován v roce 1906 ve skleněné vitrině v pavilónu lapidária Národního muzea na výstavišti. Za druhé světové války byl ukryt před nálety a po válce odevzdán do správy Muzea hlavního města Prahy.

Pokusná instalace byla provedena roku 1960 v depozitáři muzea v Myslíkově ulici, kde byl natočen i krátký film "Nesmrtelná láska". V lednu 1961 byl model vystaven v expozici 19. století. Přes dílčí opravy a čištění se počítalo s důkladnou restaurací, která byla provedena během osmi let.

Langweilův model se stal magnetem muzejních sbírek. V roce 1969 byl vystaven v holandském Haagu na výstavě "Zlatá Praha". K dalšímu restaurování došlo v roce 1976. Akad. malířka Jana Boudová, která se podílela již na opravě v první etapě, sestavila po dokončení čištění se svým manželem, akad. malířem Jiřím Boudou, všech 50 dílů modelu, zachycujících na 20 m² 2228 budov. Byla vyřešena i ochrana před prachem, model byl vystaven pod skleněným krytem.

Při restaurování dvou modelů z knihovny Kinských studovali manželé Boudovi i soudobé kresby, např. V. Morstadta, kvůli správné obnově detailů. Velkým přínosem byl objev Langweilova signování. Model Kinského palá-

ce je datován rokem 1827. Byl tedy zhotoven krátce po modelu Clam-Gallasova paláce.

V té době nestála ještě pod Petřínem empírová vila Kinských. Zahrada v anglickém slohu se začala upravovat v pustých místech bývalé vinice v roce 1825, kdy se Rudolf Kinský oženil s Vilemínou Colloredo-Mansfeldovou. V letech 1827 - 1831 dal postavit podle návrhu arch. Jindřicha Kocha letohrádek, ve kterém je dnes sídlo národopisného oddělení Národního muzea. Model vily Kinských pochází z roku 1834 a je na něm umístěna i Langweilova pečeť /AL/.

Potvrdila se tak domněnka Aloise Kubička, že z důvodů finanční či jiné podpory, se Antonín Langweil snažil získat objednávky na malé modely paláců české šlechty. Je možné, že se ještě dovíme o některých dalších.

Oba modely, po obnově chráněné průhlednými poklapy po vzoru velkého modelu Prahy, jsou zatím vystaveny v pracovně ředitele Knihovny Národního muzea. Mají pro nás vedle uměleckého půvabu modelett, především dokumentární hodnotu.

Jejich nález mapuje další bílé místo z pohnutých osudů tvůrce věrného modelu Prahy, ve své době zcela nedoceneného.

SANTOŠKA

K jubilejním stým "Hovorům o Praze"

Volnou řadu pondělních večerů v Domě kultury kovoprůmyslu na Smíchově pořádá Klub Za starou Prahu s Obvodní knihovnou v Praze 5 pod názvem "Hovory o Praze" od 14. června 1971. Jak neodmyslitelně jsou Hovory spjaty s osobností svého zakladatele, univ. prof. Dr. Karla Krejčího, DrSc., vyplýne z naší vzpomínky a z malého statistického zamyšlení.

Prof. Krejčí po dohodě s pracovníci Obvodní knihovny v Praze 5 v letech 1971 - 1979 navrhoval přednášející, podrobně s nimi vystoupení připravoval a do své smrti všechny uváděl. Z těchto 74 Hovorů sám proslavil 25 přednášek, ať sám nebo formou rozhovorů. Je to svým způsobem výkon, který už nemůže být překročen.

Vzpomínáme např. témat "Vilém Mrštík a jeho boj za starou Prahu", "Božena Němcová a Praha", "Jakub Arbes", "Literární Smíchov", dále na cyklus přednášek věnovaných výročí Karla IV. v roce 1978 i na poutavé rozhovory s jeho přáteli a žáky – M. Kratochvílem, Františkem Kožíkem, J. Markem a M. Ivanovem. Zážitkem byl i rozhovor s jedním z nejstarších smíchovských občanů, Bohumilem Josefem, který byl zároveň nejstarším členem Klubu a 27. 11. 1982 oslavil sté narozeniny.

Na večerech prof. Krejčího vystupovali také mistři uměleckého přednesu, jako Dana Medfická, Václav Vydra, členové RDZN, dále koncertovali posluchači konzervatoře za vedení prof. Emy Doležalové.

Vynikající přednášec prof. Krejčí získal v Hovorech možnost, aby po svém odchodu z University Karlovy do Československé akademie věd mohl na široké vědecké základně zajistit nejenom šíření znalostí, ale i výměnu názorů zvláště na otázky památkové péče. Kultivovanost, výstižnost jeho projevu, jemná ironie, ale zároveň i nesmiřitelnost s "triumfující bestii", zanechaly v srdcích stovek posluchačů, většinou stálých, nezapomenutelné vzpomínky. Vždyť prof. Krejčí, jak vzpomínal prof. František Buriánek, byl typem vědce, který "ačkoliv znal všechno", si své vědomosti nenechával pro sebe, ale štědrě je rozdával.

Po prof. Krejčím nejvíce Hovorů – celkem šest – přednesl Dr. Emanuel Poche, DrSc. Pro historii Klubu byly zvláště cenné vzpomínky přednesené k 80. výročí založení Klubu Za starou Prahu. Vzpomínal i na "prehistorii" vzniku Hovorů na slavnostním večeru 1. 2. 1982.

Vedle Prahy historické má Klub na mysli i potřeby a řešení problémů Prahy současné. To dokazují čtyři vystoupení hlavního architekta města Prahy prof. Ing. arch. Blahomíra Borovičky, CSc. Na zmíněných jubilej-

ních Hovorech také vzpomínal na "přátelská sportovní utkání" a přislíbil další spolupráci.

Protože Klub úzce spolupracuje s Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody, nepřekvapuje velký počet přednášek jeho pracovníků. Např. bývalý ředitel PSSPPOP Zdislav Buřival proslavil 3 přednášky, zvláště o pražské památkové rezervaci. Dnešní místopředseda Klubu Dr. Josef Mayer, nás na čtyřech večerech seznámil s postupem rekonstrukcí, především na Starém Městě pražském, dále s plány pražské památkové péče. Ing. Miloš Kruml přednášel dvakrát, také o historické minulosti a památkách Zbraslavi, která byla nedávno připojena k Praze.

Člen rady Národního výboru hlavního města Prahy a předseda Komise státní památkové péče rady NVP Antonín Otradovec, promluvil v roce 1979 o pražské kulturní politice.

Nemůžeme zapomenout ani na pracovníky pražských vrcholných vědeckých institucí. Tak ředitel Ústavu teorie a dějin umění ČSAV Dr. J. Dvorský, CSc., nás seznámil s osudy rudolfínských sbírek. Z Národní galerie nám dvakrát přednášel její ředitel prof. Jiří Kotalík. Zabýval se též klubovní činností, když vzpomněl díla dvou umělců – tajemníků Klubu, B. Kubišty a J. Zrzavého. O problematice barokního umění hovořili vědečtí pracovníci Národní galerie doc. Dr. O. J. Blažíček, DrSc., který je též členem domácí rady Klubu, prof. Dr. J. Neumann a doc. Dr. P. Preiss.

Z Národního muzea nás jednotliví pracovníci seznámili s problematikou svých oborů. Archeolog Dr. R. Turek, DrSc., s počátky Prahy, antropolog Dr. E. Vlček, DrSc., se svými výsledky zkoumání historických osobností, Dr. E. Ryšavá s postavou pražského písničkáře F. Haise a Dr. L. Sršeň s osudy a výzdobou Braunova domu.

Ředitel Muzea hlavního města Prahy Dr. Z. Míka nás seznámil s počátky průmyslové revoluce v Praze. Člen domácí rady Dr. M. Pistorius hovořil o díle malíře V. Jansy, v souvislosti s právě probíhající výstavou.

Četná řada přednášek byla z oboru literární historie, což nás vzhledem k osobě prof. Krejčího nepřekvapuje. Čtyřikrát vystoupil Dr. V. Hellmuth-Brauner, naposled k výročí svého předka – Dr. F. A. Braunera, dále Dr. J. Lormanová ze Společnosti Boženy Němcové, Dr. J. Makovská, Dr. J. Brambora, Dr. J. Loužil a Dr. S. Wollman.

Tradičně dobré vztahy má Klub k Státnímu ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Z jeho pracovníků přednášel Dr. D. Líbal, např. o pražské architektuře 19. století, akad. arch. J. Vohrna o regeneraci pražských historických čtvrtí, Ing. arch. Z. Vávra o rekonstrukci Národního divadla a Ing. arch. K. Firbas o Pražském hradu.

Mozaiku široké problematiky Hovorů doplňují dvě přednášky pracovníka památkového aktivu Prahy 5 V. Petrovského o Cibulce a usedlostech Prahy 5, dvě přednášky z vojenské historie Prahy Dr. O. Frankenbergera, seznámení

s Prahou heraldickou Dr. J. Sirotku, nebo s historií býv. kláštera Na Slovanech člena Klubu Dr. V. Huňáčka.

Nakonec ponecháváme členy vedení Klubu. Ing. arch. Dr. B. Kozák vystoupil dvakrát, nejprve hned na 2. Hovorech k vyhlášení památkové rezervace v Praze. Také současný předseda Klubu prof. Ing. arch. Dr. E. Hruška, DrSc. přednášel dvakrát, na večeru k 90. narozeninám Dr. Kozáka a o Praze ve vývoji staletí. Ochraně památek v českých zemích se věnoval Dr. O. Hora, současný místopředseda Klubu. Z členů domácí rady jsme vyslechli prof. Dr. H. Rokytu, který vystoupil třikrát, dále Dr. J. Joachimovou, Dr. A. Balíka, Dr. Z. Kropáčka, pokladníka Klubu J. Paulyho, předsedu technické komise Ing. arch. J. Hyzlera, Ing. Z. Budinku a také M. Patku a J. Hruše z odboru mladých členů Klubu.

Tento letmý výčet snad nejlépe ukazuje pestrou škálu přednášek a dokazuje tak snahu pořadatelů postihnout opravdu komplexně problematiku našeho milovaného hlavního města Prahy.

Rádi bychom na závěr poděkovali všem přednášejícím, ale i obecenstvu, členům a hostům všech věkových kategorií, za dlouholetou věrnost Hovorům a za cenné připomínky v diskusích.

Za to, že Klub během roku má mimo valnou hromadu pravidelně jednou měsíčně, s výjimkou prázdninových měsíců, tribunu pro aktuální problémy, vděčí spolupráci s Obvodní knihovnou v Praze 5, která poskytuje sál J. Arbesa a zajišťuje Hovory finančně i organizačně. Na četné dotazy uvádíme, že pozvánky nerozesílá Klub, ale pracovnice Obvodní knihovny, které vážné zájemce vezmou na požádání do adresáře. Rádi bychom jim všem, bývalé ředitelce A. Ježkové, současné ředitelce Marii Šuchmanové, Heleně Stolbové i celému kolektivu za jejich iniciativní a obětavou činnost vyslovili díky.

Začali jsme druhou stovku Hovorů a můžeme si jen přát, aby se nám podařilo i nadále pokračovat v odkazu prof. Krejčího.

Přehled pořadů "HOVORY O PRAZE"

1. 14. 6. 1971: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Péče a boj o starou Prahu dříve a dnes
2. 27. 9. 1971: Ing. arch. Dr. Bohumír Kozák, předseda Klubu,
Z. Buřival, ředitel Pražského střediska st. památkové
péče a ochrany přírody:
Praha – státní památková rezervace
3. 18. 10. 1971: Dr. J. Joachimová - Votočková
Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
"František" historický, umělecký a proletářský
/K nedožitým 70. narozeninám G. Včeličky/

4. 22. 11. 1971: Dr. O. Štorch - Marien:
O Praze posledních let před 1. světovou válkou
5. 13. 12. 1971: Dr. J. Brambora, CSc.
Dr. V. Hellmuth - Brauner:
Křižovatka na Perštýně a Braunerův dům
6. 31. 1. 1972: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Ochrana památek v Polsku
/s promítáním filmu o obnově královského zámku
ve Varšavě/
7. 28. 2. 1972: Dr. O. Hora:
Ochrana památek v českých zemích
8. 27. 3. 1972: Prof. Dr. J. Kotalík, ředitel NG:
Pražské motivy v díle dvou umělců – tajemníků Klu-
bu Za starou Prahu – B. Kubišty a J. Zrzavého
9. 24. 4. 1972: Dr. Pavel Naumann:
Pražská krajina
10. 29. 5. 1972: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Jubilejní výstava r. 1891 a její význam pro český život
11. 18. 9. 1972: Z. Buřival, ředitel Pražského střediska státní památko-
vé péče a ochrany přírody:
Pražská památková rezervace po prvním roce trvání
12. 16. 10. 1972: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Vilém Mrštík a jeho boj za starou Prahu
13. 20. 11. 1972: Rozhovor se spisovatelem F. Kožíkem
14. 4. 12. 1972: Prof. Dr. J. Kotalík, ředitel NG:
"Nový styl" z přelomu století ve výstavbě Prahy
15. 8. 1. 1973: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Literární Smíchov
/Smíchov za pražskými hradbami v literatuře/
16. 5. 2. 1973: Dr. E. Poche, DrSc.:
Nové objevy v areálu Pražského hradu
17. 19. 3. 1973: Prof. Ing. arch. B. Borovička, CSc.:
Problematika přestavby hlavního města Prahy se
zvláštním zřetelem k historickému jádru
18. 2. 4. 1973: Dr. D. Lfbal:
Praha, hlavní město historické architektury střední
Evropy
19. 21. 5. 1973: Mozartovská Praha v hudbě /koncert orchestru DKK/
20. 11. 6. 1973: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Literární Smíchov II. /Od Arbesa k Šaldovi/.
21. 24. 9. 1973: Dr. E. Poche, DrSc.:
České korunovační klenoty

22. 22. 10. 1973: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Mozart v Praze
23. 19. 11. 1973: Beseda se spisovatelem M. Kratochvílem
24. 10. 12. 1973: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Praha v poezii
/přednes D. Medřická. V. Vydra/
25. 6. 1. 1974: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Divy staré Prahy /o své knize/
26. 11. 2. 1974: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Ema Destinová
27. 5. 3. 1974: Prof. Dr. M. Budíková:
Vladimír Neff
28. 8. 4. 1974: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Jakub Arbes
29. 6. 5. 1974: Dr. J. Mayer:
Postup rekonstrukce Starého Města pražského
30. 3. 6. 1974: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Pražský román
31. 14. 10. 1974: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.
Ing. arch. Dr. B. Kozák
Dr. E. Poche, DrSc.
Prof. Dr. Hugo Rokyta, CSc.:
Večer V. V. Štecha
32. 25. 11. 1974: Dr. R. Turek, DrSc.:
Počátky slovanské Prahy
33. 9. 12. 1974: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Večer básníka obrozené Prahy
K 140. výročí narození J. Nerudy
34. 20. 1. 1975: Z. Buřival, ředitel Pražského střediska státní památko-
vé péče a ochrany přírody:
Další vývoj pražské památkové rezervace
35. 10. 2. 1975: Dr. E. Poche, DrSc.:
75 let Klubu Za starou Prahu
36. 24. 3. 1975: Dr. Z. Kropáček:
Vyhlídkové body v oblasti Velké Prahy
37. 28. 4. 1975: Prof. Ing. arch. Dr. E. Hruška, DrSc.:
Večer k 90. narozeninám předsedy Klubu Za starou
Prahu Ing. arch. Dr. B. Kozáka
38. 19. 5. 1975: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Poezie barikád
/Recitace členové Realistického divadla ZN/

39. 6. 10. 1975: Prof. Dr. H. Rokyta, CSc.:
O pražských hřbitovech
40. 10. 11. 1975: Dr. A. Balík:
Památky starého Břevnova
41. 8. 12. 1975: Ing. arch. M. Líbal:
Královská cesta
42. 12. 1. 1976: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Božena Němcová a Praha
43. 9. 2. 1976: V. Petrovský:
Usedlosti pátého obvodu
44. 8. 3. 1976: Beseda se spisovatelem M. Ivanovem
45. 5. 4. 1976: Prof. Ing. arch. B. Borovička, CSc.,
hlavní architekt hl. města Prahy:
Nové směry ve výstavbě Prahy se zvláštním zřetelem
k jihozápadnímu sektoru města
46. 3. 5. 1976: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.
Prof. E. Doležalová:
Mozart v Praze
47. 7. 6. 1976: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
K promítání filmu o památkové péči
48. 27. 9. 1976: Dr. J. Mayer:
Nejbližší úkoly a plány pražské památkové péče
49. 18. 10. 1976: Ing. Z. Budinka:
Pražská městská rezervace a otázky veřejné dopravy
50. 15. 11. 1976: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Prožitek domova v pražských básních R. M. Rilka
51. 6. 12. 1976: Dr. H. Turková:
Historické pražské knihovny
52. 10. 1. 1977: Ing. M. Kruml:
Historická minulost a památky Zbraslavi
53. 2. 2. 1977: Dr. E. Poche, DrSc.:
Nové poznatky o Hradu a Hradčanech
54. 2. 3. 1977: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Rozhovor se spisovatelem J. Markem o hříšných
lidech města pražského
55. 20. 4. 1977: Dr. V. Hellmuth - Brauner:
Z rodinné kroniky rodu Braunerů a její ruské tradice
56. 18. 5. 1977: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Fráňa Šrámek a literatura na smíchovských výšinách
/Recitace V. Fišer/
57. 10. 9. 1977: Dr. J. Mayer:
Týnský dvůr – Ungelt v Praze

58. 10. 10. 1977: Dr. S. Wollman, CSc.:
Pražské návštěvy M. Gorkého, V. Majakovského
a I. Erenburga
59. 14. 11. 1977: Dr. J. Makovská:
Pražské vystoupení MCHAT
60. 18. 1. 1978: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Dva velcí slovanští králové Karel IV.
a Kazimír Velký - polský
61. 15. 2. 1978: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Karel IV. a Praha
62. 15. 3. 1978: Dr. V. Huňáček:
Emauzy – klášter a slovanská liturgie
63. 12. 4. 1978: V. Petrovský:
Čibulka – velkoměstská oáza klidu
64. 17. 5. 1978: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Beseda o starém Smíchově – rozhovor s jedním z nej-
starších smíchovských občanů B. Josefem
65. 11. 9. 1978: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Bitva na Moravském poli v národní a literární tradici
66. 16. 10. 1978: Prof. Dr. J. Neumann:
Braunova sv. Luitgarda na Karlově mostě
67. 13. 11. 1978: Dr. J. Mayer:
Aktuální problémy pražské památkové rezervace
68. 4. 12. 1978: Dr. O. Frankenberger:
Vojenské historické objekty v Praze
69. 22. 1. 1979: Ing. M. Kruml:
Praha v půdoryse a panoramatech
70. 19. 2. 1979: Prof. Dr. K. Krejčí, DrSc.:
Pražský historický román
71. 19. 3. 1979: Dr. D. Líbal:
Pražská architektura 19. století
72. 9. 4. 1979: Prof. Ing. arch. B. Borovička, CSc.,
hlavní architekt hl. města Prahy:
Aktuální problémy výstavby Prahy
73. 21. 5. 1979: Večer k 75. výročí úmrtí A. Dvořáka –
Prof. E. Doležalová, ukázky posluchači Konzervatoře
v Praze
74. 4. 6. 1979: Dr. H. Turková:
Kratochvilné historky z habsburské Prahy
75. 24. 9. 1979: A. Otradovec, člen Rady NVP:
Pražská kulturní politika a pražské památky

76. 22. 10. 1979: A. Ježková
 Prof. Dr. F. Buriánek
 spisovatel prof. Dr. J. Marek
 Dr. J. Brambora, CSc.
 Dr. V. Hellmuth-Brauner
 Prof. M. Hellmuthová
 Dr. J. Lormanová-Krňanská
 Dr. H. Turková
 Dr. O. Hora:
 Vzpomínkový večer k nedožitým 75. narozeninám
 univ. prof. K. Krejčího, DrSc.
77. 26. 11. 1979: Dr. E. Vlček, DrSc.:
 Zkoumání pozůstatků historických osobností
78. 10. 12. 1979: Dr. J. Sirotek:
 Praha heraldická
79. 14. 1. 1980: Dr. E. Poche, DrSc.:
 Vzpomínky na významné osobnosti
 Klubu Za starou Prahu
 /k 80. výročí založení Klubu/
80. 11. 2. 1980: Prof. Ing. arch. Dr. E. Hruška, DrSc.:
 Praha ve vývoji staletí
81. 3. 3. 1980: Dr. E. Ryšavá:
 Pražský písničkář F. Hais a jeho paměti
 /Ukázky přednesli Dr. J. Urban a Ing. J. Maštálíř/
82. 14. 4. 1980: Ing. arch. Z. Vávra:
 Rekonstrukce budovy Národního divadla
83. 12. 5. 1980: Prof. Dr. H. Rokyta:
 Domy na Staroměstském náměstí v kulturních vzta-
 zích k cizině
84. 9. 6. 1980: Ing. arch. J. Hyzler:
 Rekonstrukce Novoměstské radnice
85. 22. 9. 1980: Dr. V. Hellmuth - Brauner:
 K výročí Dr. F. A. Braunera /1810 - 1880/
86. 20. 10. 1980: Ing. arch. J. Blažek:
 Dostavba okolí Národního divadla
87. 24. 11. 1980: Dr. O. Frankenberger:
 Z historie opevnění, obléhání a dobývání Prahy
88. 8. 12. 1980: Doc. Dr. O. J. Blažíček, DrSc.:
 Otázky barokní plastiky v Praze
89. 19. 1. 1981: Dr. E. Minář:
 Alfons Mucha

90. 16. 2. 1981: Dr. J. Dvorský, CSc., ředitel ÚTDU ČSAV:
Umění doby Rudolfa II. ve světových sbírkách
91. 16. 3. 1981: Ing. arch. K. Firbas, CSc.:
Rekonstrukce Pražského hradu v posledním desetiletí
92. 27. 4. 1981: Ing. arch. J. Podobský:
Výstavba Prahy 5
93. 18. 5. 1981: Dr. J. Loužil, CSc.:
Pražský rodák Bernard Bolzano
/K 200. výročí narození/
94. 8. 6. 1981: Ing. arch. A. Žižkovský
M. Patka
J. Hrubeš:
Obnova lanové dráhy na Petříně
95. 21. 9. 1981: Akad. arch. J. Vohrma:
Regenerace pražských historických čtvrtí
96. 19. 10. 1981: Dr. Z. Míka, CSc., ředitel Muzea hl. města Prahy:
Počátky průmyslové výroby v Praze
97. 23. 11. 1981: K. Vaněček, ředitel Pohřební služby hl. města Prahy:
Původní Olšanské hřbitovy a ostatní pražská pohřebiště
98. 14. 12. 1981: Dr. L. Sršeň:
Osudy a výzdoba domu sochaře M. B. Brauna
99. 11. 1. 1982: Dr. M. Pistorius:
Praha před r. 1900 v díle Václava Jansy
100. 1. 2. 1982: Prof. Ing. arch. Dr. E. Hruška, DrSc.
Prof. Dr. F. Buriánek
Prof. Ing. arch. B. Borovička, CSc.
Dr. E. Poche, DrSc.
Ing. O. Podzemský
Dr. Z. Míka, CSc.
Dr. J. Mayer
Dr. O. Hora
Dr. H. Turková:
Slavnostní večer k jubilejním 100. "Hovorům o Praze".

Publikační činnost Klubu Za starou Prahu

Více než osm desetiletí za záchranu vysokých kulturních hodnot našeho hlavního města Prahy uplynulo od roku 1900, kdy byl založen Klub Za starou Prahu. Sledovat jeho činnost i metody práce za celou tuto dobu znamená zabývat se i publikační činností, která je trvalým svědectvím jeho záslužné činnosti.

Prvních pět let je charakterizováno ostrým bojem proti bezduchému ničení památek. Nedostatek finančních prostředků nedovolil v té době vydávat vlastní časopis. Když v roce 1905 začal Svaz českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vydávat časopis "Krása našeho domova" jako měsíčník pro estetickou výchovu, zvolil si Klub tento časopis za svoji publikační tribunu. Ale již o pět let později začal Klub vydávat vlastní časopis pod názvem "Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu", jehož pět ročníků vyšlo do začátku 1. světové války a v r. 1917 další ročník v omezeném rozsahu. Po vytvoření samostatného československého státu byly vydávány věstníky až do ročníku XXI. v roce 1939 pod názvem "Za starou Prahu - Věstník pro ochranu památek". Jednotlivé ročníky obsahovaly nepravidelný počet čísel, vydávaných v průběhu roku. Za nacistické okupace Klub činnost sice nezastavil, ale jakákoliv publikační činnost byla znemožněna. Až v roce 1947 obnovil vydávání věstníků až do ročníku XXVI. V roce 1952 byl změněn název ročenek na "Ochrana památek - věstník Klubu Za starou Prahu a jeho odborů" a v roce 1956 na "Ochrana památek - Sborník Klubu Za starou Prahu", který vycházel až do roku 1961.

V letech 1963 až 1966 mohly být vydávány jen rozmnožené zprávy příležitostní s omezeným rozsahem pod názvem "Zprávy Klubu Za starou Prahu".

Přesto, že finanční náklady na administrativu a ceny za polygrafické práce značně vzrostly, nenavrhl domácí rada dosud členstvu návrh na zvýšení příspěvků. Proto nemohou být "Zprávy" vydávány každodoročně i přesto, že jejich obsah i grafická úprava mají stále zvyšující tendenci. Dosud byly v této úpravě vydány pouze čtyři ročníky /1970, 1972, 1978, 1980, 1982/. Je ovšem škoda, že nelze publikační činnost rozšířit, nebo přikročit k pravidelnému ročnímu vydávání "Zpráv".

Jak vyplývá z celkového přehledu je zřejmé, že publikační činnost Klubu je velmi významná a má i velkou dokumentační hodnotu.

V průběhu uplynulých let byly vydány:

"Za starou Prahu – Věstník Klubu Za starou Prahu"

		stran
Ročník I. roku 1910	– redaktor arch. Pavel Janák	94
Ročník II. roku 1911	– redaktor Dr. Zdeněk Wirth	64
Ročník III. roku 1912	– redaktor Dr. Zdeněk Wirth	92
Ročník IV. roku 1913	– redaktor Dr. Zdeněk Wirth	68
Ročník V. roku 1914	– redaktoři Dr. Zdeněk Wirth Dr. Karel Guth	36
Ročník VI. rok 1915-17	– redaktor Dr. Karel Guth	28

"Za starou Prahu – Věstník pro ochranu památek"

Ročník VII. roku 1920, čís. 1-2	– redaktor Karel Herain	16
Ročník VIII. roku 1921, čís. 1-4	– redaktor Karel Herain	32
Ročník IX. roku 1922-23, čís. 1-4	– redaktor Karel Herain	44
Ročník X. roku 1924, čís. 1-6	– redaktor Karel Herain	24
Ročník XI. roku 1926, čís. 1-6	– redaktor Karel Herain	32
Ročník XII. roku 1927-28, čís.1-6	– redaktor A. V. Vitinger	52
Ročník XIII. roku 1929, čís. 1-6	– redaktor A. V. Vitinger	40
Ročník XIV. roku 1930, čís. 1-6	– redaktor A. V. Vitinger	44
Ročník XV. roku 1931, čís. 1-6	– redaktor Dr. Frant. Kovárna	44
Ročník XVI. roku 1932, čís. 1-6	– redaktor Dr. Emanuel Poche	40
Ročník XVII. roku 1933-34, č.1-6	– redaktor Dr. Jiří Čarek	48
Ročník XVIII. roku 1934, čís. 1-6	– redaktor Dr. Jiří Čarek	48
Ročník XIX. roku 1935, čís. 1-6	– redaktor Dr. Jiří Čarek	48
Ročník XX. roku 1936.37, č.1-10	– redaktor Jan Mansbarth	84
Ročník XXI. roku 1938-39, č.1-10	– redaktor Ing. Jan Vondráček	76
Ročník XXII. roku 1939-47, č.1-10	redaktoři Ing. Jan Vondráček Ing. Adolf Janoušek	112
Ročník XXIII. roku 1948-49, č.1-10	– redaktor Ing. Ad. Janoušek	68
Ročník XXIV. roku 1949-50, č.1-5	– redaktor Ing. Ad. Janoušek	40
Ročník XXV. roku 1950, čís.1-5	– redaktor Cyril Merhout	76
Jubilejní ročník		
Ročník XXVI. roku 1951, čís. 1-5	– redaktor PhC.Luboš Hlaváček	40

"Ochrana památek – Věstník Klubu Za starou Prahu a jeho odborů"

Ročník XXVII. roku 1952, č. 1-8	– redaktor PhC.Luboš Hlaváček	64
Ročník XXVIII. roku 1953, č. 1-6	– redaktor PhC.Luboš Hlaváček	64
Ročník XXIX. roku 1954, č. 1-6	– redaktor PhC. Luboš Hlaváček	64

"Ochrana památek – Sborník Klubu Za starou Prahu"

Rok 1956: – redaktoři: Ing. Dr. J. Vaněček a Dr. J. Brožová	88
---	----

Rok 1957: – redaktor Dr. J. Brožová	stran 128
Rok 1958: – redaktor Dr. J. Brožová	86
Rok 1959: – redaktor Josef Trojan	136
Rok 1960: – redaktor Vlasta Šverhartová	160
Rok 1961: – redaktor Eduard Šimek	68

"Zprávy Klubu Za starou Prahu"

/pouze rozmnožovaná netištěná vydání/

Listopad 1963	12
Duben 1964	16
Říjen 1964	18
Prosinec 1965	11
Listopad 1966	20

"Zprávy Klubu Za starou Prahu"

/tisk ofsetem/

Rok 1970 – Redakční kruh:	Miloš Endler Ing. Jiří Novák Ing. František Petroušek	134
Rok 1972 – Redakční kruh:	Miloš Endler Ing. Jiří Novák Ing. František Petroušek	132
Rok 1978 – Redakční kruh:	Dr. Oldřich Hora Dr. Zdeněk Dušek Ing. František Petroušek	86
Rok 1980 – Redakční kruh:	Dr. Oldřich Hora Dr. Zdeněk Dušek Ing. František Petroušek	110
Rok 1982 – Redakční kruh:	Dr. Oldřich Hora Dr. Zdeněk Dušek Ing. František Petroušek	144

Z přehledu vyplývá, že sledovat publikační činnost Klubu Za starou Prahu za více než osm desetiletí znamená zabývat se dějinami památkové péče v našem hlavním městě Praze a uvědomit si, které hodnoty byly mnohdy za mimořádně těžkých podmínek zachráněny. Proto by bylo jistě vhodné, aby i do budoucna byly publikace Klubu i ve veřejných knihovnách zachovány a mohly se s nimi seznamovat příští generace a hledat v této činnosti podněty pro svou vlastní práci.

Za paní Bohumilou Špálovou

Zemřela koncem března 1982 po delší těžké nemoci v úctyhodném věku 92 let. Od doby, kdy se Klub Za starou Prahu přestěhoval z Josefské ulice do menší Malostranské mostecké věže – bylo to tuším roku 1928 – stala se paní Špálová, bydlící v domě čp. 56, bývalém solním úřadě pod uvedenou věží, trvalou strážkyní klubovního majetku i pořádku. Byla opravdovým "factotum" Klubu, držitelkou klíčů od klubovních místností, pečovatelkou o čistotu i otop v době úředních hodin v klubovní kanceláři i zasedací síni, pokud se tu konaly pravidelné čtrnáctidenní schůze domácí rady. Byla spolehlivou a pohotovou informátorkou o klubovních akcích, působila při klubovních přednáškách i vycházkách a fungovala i jako doručovatelka. Po desetiletí nebo lépe po celé půlstoletí, až do vzácně vysokého věku, nezištně pomáhala Klubu při jeho agendě i záslužném osvětovém působení. Za její asistence prošly klubovní doménou generace uměleckých historiků, architektů a ochranitelů pražských památek, poznala nesčetné osobnosti, kterým bylo dáno státi se členy domácí rady i řadu těch, kteří Klub podporovali či jen stáli v jeho řadách. Zнала dobře jejich rodinné poměry i osudy a ráda vypomohla i v jejich soukromých záležitostech. Spokojovala se pravidelným nevelkým honorářem z klubovní pokladny, neboť byla skromná a plně chápala poslání Klubu. Vždyť sama bydlela v starodávném renesančním domě s nevelkou rohovou místností s překrásným výhledem přímo do osy Karlova mostu, v bytě stísněném, který by však nevyměnila za nic na světě. Bydlela tu se svým manželem, výborným obuvnickým mistrem, který měl dílnu v Karmelitské ulici v jednom z těch nových domů, které vznikly po neblahém vytvoření průlomu "U Klíčů". Byl to zdatný řemeslník, který uměl podle individuálních přání zákazníka zhotovit elegantní i solidní obuv. Občas pomáhal své manželce v jejich klubovních úvazcích a tak se její

"dědek", jak mu říkala, objevoval i na klubovních přednáškách a vycházkách. Bohužel dávno předešel svou manželku "na cestě všeho těla", jak praví Kosmas a ona se pak už těšila z dětí, které jí z tohoto těžkého manželství zůstaly. Péče o jejich výchovu i existenční zabezpečení neoslabila však její povinnosti ke Klubu, který její rodině uvolnil prostor v zazděných arkádách domu a tím zlepšil bytové podmínky. To ji do určité míry ještě více připoutalo ke Klubu a vím, že i po mém odchodu z domácí rady roku 1958 dlouho působila k jeho prospěchu. Jak úzký kontakt zachovávala i s bývalými členy domácí rady, svědčí to, že ještě v důchodu ve věku 90 let navštívila mé dvě přednášky a živě se zajímala jak o jejich obsah, tak i o mé zdraví a jak žiji. S paní Bohumilou Špálovou odešla osobnost nerozlučně, po více jak půlstoletí spjatá s působením Klubu, osobnost, která byla v mnohém nápomocna v hladkém průběhu klubovní činnosti. Za to jí náleží naše vděčná vzpomínka.

Emanuel Poche

Zpráva o činnosti Klubu Za starou Prahu za rok 1981 - 1982

Činnost Klubu Za starou Prahu se v minulých dvou letech zaměřovala na sledování investičních záměrů, které pod pojmem ochrany památek ohrožovaly nejen historické objekty, ale i vlastní prostředí přímo v památkové rezervaci.

Byla to především akce na "sanaci Čertovky", prosazovaná pracovníky OPBH Praha 1. Spočívala převážně v rozsáhlé mikropilotáži obou břehů a v torkretování zdíva přilehlých objektů s maximálním nasazením těžké mechanizace n.p. Geoindustria. Čertovka měla být na několik let vysušena a pilotáž se měla zahájit, aniž byl proveden podrobný statický, stavebně technický, inženýrsko-geodetický a hydrogeologický průzkum. Většina přilehlých budov je založena na dubových pilotech a při vysušení koryta by pochopitelně nastalo jejich uhnívání. Základy budov by tak ztratily přirozenou oporu. Navíc je nejisté, co by se stalo s petřfšnskými prameny, které se povodím Čertovky stahují do Vltavy. Klub podal energický protest přímo k rukám primátora hlavního města Prahy, který si vyžádal, aby o výsledku projednání byl podrobně informován.

Na zákrok Klubu převzala investorství Výstavba hlavního města Prahy – Výstavba účelových staveb a po projednání původního záměru byl rozsah prací podstatně snížen. K opravě břehů a základů bude použita klasická technologie na základě řádného statického stavu. Stanovisko Klubu Za starou Prahu podpořil předseda Komise státní památkové péče NVP s. Antonín Otradovec, za jehož účinné pomoci bylo dosaženo pozitivních výsledků, které jsou předpokladem řádného zajištění investorské, projektové a realizační přípravy.

Podobným a stejně závažným případem byla Vinohradská tržnice. Národní podnik Ovoce a zelenina Praha usiloval o její demolici a výstavbu nové šestipodlažní budovy. Z investičního záměru vyšlo najevo, že pět pater mělo být určeno pro kanceláře a počítalo se dokonce i s garážemi v prvním podlaží. Technický stav tržnice je však dobrý, vykazuje jen stopy zcela zanedbávané údržby fasád a interiéru, kde nebyly po dlouhou dobu prováděny žádné úpravy k zlepšení a zkulturnění prodeje. Ocelová konstrukce střechy není narušena a je stejného typu jako všechny podobné stavby z počátku století i objekty bývalých holešovických jatek, které byly rekonstruovány k tržnímu prodeji čerstvého zboží. Vinohradská tržnice byla po velkém úsilí zachráněna a bude dobře sloužit vinohradským občanům, jako již opravená Smíchovská tržnice a v příštích letech i adaptovaná tržnice Staroměstská.

Závažnou otázkou, kterou se technická komise za vedení Ing. Zdeňka Fuky, CSc. zabývala, je posouzení stability národní kulturní památky Vyšehrad z hlediska geotechnického, zejména stability skály nad Vltavou.

Zde se vyskytují oblasti nahromaděných sutí a zvětralin, které nejsou stabilní a jsou lokalizovány na dvě zóny, na kterých hrozí sesuvné pohyby a to jeden plošný a jeden proudový. Skalní vrstvy odlučnosti nutně vyžadují zpevnění, neboť se nalézají v labilní poloze a staré kotevní trny z předválečného období jsou již korozí vyřazeny z funkce. Rozkladem skalního útvaru je ohrožena doprava na nábřeží a základy stavebních objektů, zejména tzv. "Libušiny lázně". Technická komise zajistila odbornou expertizu vrcholných vědeckých odborných institucí, které tento stav v plném rozsahu potvrzují a nabízí veškerou odbornou pomoc k záchraně tohoto mimořádně vzácného areálu. Je však třeba řešit s tímto vážným problémem i úpravu celého vyšehradského prostoru, včetně Slavína, neboť po vybudování Paláce kultury se zde zvýšila návštěvnost.

Předmětem mnoha jednání byla i otázka televizního vysílače na Petříně. Bylo dosaženo úspěchu, že pro lokalitu nového vysílače 226 m vysokého byl zvolen prostor starého židovského hřbitova u Fibichovy ulice na Žižkově, odkud pokryje celé území města signálem I. i II. programu a zabezpečí také šíření některých rozhlasových programů ve středočeské aglomeraci i jako sběrač mobilních televizních přenosů z 52 míst Prahy a 11 z českých krajů.

Nyní je třeba, aby po uvolnění petřínské věže byla zajištěna její generální oprava a byla vrácena původnímu účelu – jako rozhledna pro Pražany i návštěvníky našeho hlavního města. S rekonstrukcí rozhledny navrhujeme i rehabilitaci petřínských sadů, zejména lanové dráhy a rekonstrukce Nebozízku, které by přispěly k rekreaci a zlepšení životního prostředí. V tomto smyslu jednali členové předsednictva Klubu s primátorem hlavního města Prahy s. Ing. Františkem Štafou, který projevil velký zájem o rehabilitaci Petřína, včetně obnovy lanové dráhy a Nebozízku.

Technická komise Klubu Za starou Prahu za vedení Ing. Zdeňka Fuky, CSc., provedla rovněž podrobný průzkum neutěšeného stavu románského kostela sv. Maří Magdaleny v Praze 6 – Přední Kopanině. Zjistila, že na kostele se projevuje řada rozsáhlých statických poruch: jsou to zejména průběžné trhliny v obvodním zdivu rotundy, na západním průčelí věže a uvnitř v klenebních konstrukcích. V opukovém zdivu na vnějším líci se projevuje v některých místech značný stupeň strukturálního rozpadu kamene i maltového pojidla.

Velmi závažnou skutečností je narušení základového a přízemního zdiva vlhkostí, vzlínající do značné výšky nad podlahu v obdobích občasného zatopení kostela srážkovými vodami z okolí, zejména z blízkého zemědělského podniku těsně nad kostelem.

Hlavní příčiny deformací vycházejí zřejmě z nedostatečné hloubky založení v jílových zeminách a z nerovnoměrného sedání jednotlivých částí stavby s rozdílnou hmotností, což vyvolává značné rozdíly v kontaktním

namáhání základové spáry. Nepříznivě působí i vliv blízkých hrobů.

Technická komise Klubu zpracovala podrobnou expertizu s návrhem na statické zabezpečení, kterou Klub zaslal vedoucím představitelům NVP, sekretariátu pro věci církevní NVP, ONV 6, Pražskému středisku státní památkové péče a ochrany přírody, MNV v Přední Kopanině a církevnímu správci objektu a doporučil, aby se přikročilo neprodleně k přípravě celé záchranné akce. Současně nabídl investorovi a památkovým orgánům odbornou a technickou pomoc při přípravě a realizaci k záchraně této vzácné kulturní památky z 12. století – dokladu stavitelské a umělecké dovednosti našich dávných předků.

Členové Klubu Za starou Prahu provedli prohlídku kaple v bývalé osadě Háje v Praze 4, kde dnes vyrůstá nové sídliště Jižní Město. Kaplička je posledním zbytkem někdejší vesnické zástavby vsky Háje a pevně lokalizuje její zaniklou náves. Její drobná hmota působí i v dnešním porušeném stavu velmi zajímavě a ušlechtilě, zvláště půvabná je její bizarní věžička. Klub proto navrhl obnovit a zapojit tento jediný poutavý prvek místní lidové architektury i s nejbližším přírodním rámcem do uniformity nového sídliště jako dialektickou vazbu mezi minulostí, přítomností i budoucností a současně jako připomínku pro budoucí generace, že kořeny velkokapacitní současné výstavby tkví v místech drobného venkovského osídlení na vzdáleném okraji historické metropole. Klub nabídl pomoc při realizaci a na vlastní náklad odvezl a deponoval sochu sv. Jana Nepomuckého se souhlasem investora ve svých prostorách po dobu rekonstrukce.

Členové domácí rady Klubu Za starou Prahu projednali rovněž opravu střechy kostela Nejsvětější Trojice ve Spálené ulici, který byl sice dobře s velkými finančními náklady zabezpečen národním podnikem Vodní stavby /pod kostelem prochází ražba tunelu metra trasy B/, ale poškozenou krytinou zatékalo do krovů a kopule, kde byly již promáčeny velmi cenné fresky. Zjistili, že krov není dosud zasažen houbou. Iniciativním zásahem Klubu byla střecha v únoru 1982 opravena. Je to jeden z příkladů, kdy provedením včasné opravy lze zabránit velkým škodám. Investor metra poskytl materiál a pokrývači ochotné ruce, takže náklad nepřesáhl ani pět tisíc korun.

Stále nevyřešenou a přitom naléhavou problematikou zůstávají zahradní a vyhlídkové restaurace. Kromě již uvedené tradiční restaurace na Nebozízku, kde byl provoz na desetiletí umrtven, stejný osud stihl i známou Šlechtovu restauraci ve Stromovce, postiženou před dvěma léty. Jde o starý barokní letohrádek, přestavěný počátkem 19. století v tehdy módní novogotice architektem Gruberem. Celá desetiletí sloužil tento objekt jako zahradní restaurace v době, kdy zde končila Praha a prosperoval dobře ještě před válkou. Všechny snahy o obnovu však narážejí na zásadní stanovisko vedení RaJ. Provoz zahradních restaurací je prý sezonní a nevyplácí se. A tak krásný objekt ve Stromovce bude ateliérem státních restaurátorských dílen,

kteří stavbu upraví pro své účely. Tím bude ovšem tento historický objekt znehodnocen.

Dalším problémem je nábřežní restaurace Mánes. Budova je v současné době ve zchátralém stavu a prakticky nevyužita. Okolí je doslova zarděno staveništním vybavením Národního divadla, které sahá až do řečiště a v dohledné době nebude odstraněno. Posezení v zahradní restauraci přímo nad jezem bylo kdysi velmi atraktivní a přitahovalo tisíce návštěvníků. I když se s obnovou kavárny uvažuje, je místo na jižním cípu Slovanského ostrova pro Pražany ztraceno; s provozem zahradní restaurace se nepočítá.

Úsilí Klubu Za starou Prahu zaměřené na aktivní pomoc a spolupráci přináší kladné výsledky i v záchraně cenného lapidaria na historických odděleních Olšanských hřbitovů. Pčinili se o to členové, kteří od roku 1974 pracují o volných sobotách a odpracovali již přes 10 000 hodin. Dříve nezanedbanější II. hřbitov je již z větší části parkově upraven s lavičkami, kde v letních měsících nalézají Pražané klid a odpočinek. Členové Klubu přispěli svojí prací k úpravě hrobu k uložení tělesných pozůstatků Bernarda Bolzana po jejich antropologicko-lékařském výzkumu. Klubu se dostalo za tuto činnost velmi čestného uznání Památníku národního písemnictví, který věnoval našim členům, kteří se na této akci podíleli, studii MUDr. Emanuela Vlčka, DrSc. o antropologicko-lékařském výzkumu pozůstatků tohoto vynikajícího učenice.

V roce 1982 upravili naši členové prostor 8. oddělení s hrobem vynikajícího pražského lékaře a zakladatele české mykologie prof. MUDr. Vincence Julia Krombholze, od jehož narození uplynulo 19. prosince 1982 dvě stě let. Jmenovaný byl od r. 1812 nejprve profesorem teoretické chirurgie na pražské univerzitě, později řádným profesorem veřejného lékařství, profesorem speciální patologie a terapie, primářem všeobecné nemocnice a v letech 1830 - 31 byl zvolen rektorem University Karlovy.

I když nebyla dosud zahájena rehabilitace historických částí Olšanského hřbitova, bylo dosaženo úspěchu v rozhodnutí obvodního hygienika, podle kterého mohou být II. - V. hřbitovy využívány jako uložistiště urn. Uvažované řešení je v souladu se záměrem zachování Olšanských hřbitovů jako významné vnitroměstské zeleně se zachováním historicky a památkově významných míst. Z tohoto důvodu je možné i další proplácení poplatků za propůjčení hřbových míst.

Přes řadu úspěchů ve výstavbě i památkové péči zůstává však stále mnoho negativních jevů, se kterými nemůžeme být rozhodně spokojeni.

Stále dochází k nenahraditelným ztrátám různých drobných architektur, uměleckých kování, plastických ozdob, kovaných mříží a svítidel. Kolik mramorem obkládaných vestibulů bylo již poničeno necitelným zasekáváním elektrického vedení, kolik dveří již vyměnila domovní správa a do kamenného ostění nechala zasekat bakelitové zvonky přišroubované na dřevěnou či

bakelitovou destičku. Je možné vyměňovat bez stavebního povolení každým rokem několik set domovních dveří, když plechový "inovovaný" výrobek přijde na deset až dvanáct tisíc korun, což reprezentuje průměrné celoroční nájemné jednoho vinohradského činžáku? Vždyť právě takový architektonický detail dokresluje uliční ráz a slohovým odstínem vyzařuje atmosféru své doby jako doklad výtvarného cítění a řemeslné zručnosti. Je možné uchránit součásti architektury před řáděním vandalů nebo sběratelů kuriozit, zvláště na starých částech Olšanských hřbitovů? Máme ponechat bez jakéhokoliv dozoru cenné plastiky na Karlově mostě, kde vandalové způsobují každoročně škody za několik desítek tisíc a stačí zaměstnávat restaurátory galerií ulamováním prstů nebo pozlacených atributů barokních plastik nebo svévolným shazováním ozdobných váz na dno Vltavy? To vše není jistě jen starostí památkářů, ale mělo by se stát zájmem všech Pražanů.

Z vnitřní agendy je nutno konstatovat, že domácí rada dostává mnoho dopisů nejen od svých členů a Pražanů, ale i od mimopražských občanů, ve kterých nás žádají o různé informace o památkových objektech, o pomoc v soukromých záležitostech, o bydlištích nebo hrobech významných osobností, nebo vyslovují uznání za práce našich členů na Olšanských hřbitovech. Všechny dotazy se snaží domácí rada zodpovědět a i v jiných otázkách podle našich možností vyhovět.

Musíme rovněž s povděkem konstatovat, že naše dopisy a memoranda se setkávají s pozorností stranických, státních a veřejných orgánů. Naše memoranda se však neomezují na pouhá upozornění, ale jsou vždy spojována s konkrétními návrhy na zlepšení stavu nebo odvrácení škod, které by vznikly nevhodnými zásahy na památkových objektech. V tom je třeba spatřovat náš přínos v záchraně památek.

Po celou dobu byl udržován úzký kontakt s orgány Národního výboru hlavního města Prahy, s odborem kultury, hlavním architektem hlavního města Prahy a Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody. 15. října 1981 přijal primátor hlavního města Prahy s. Ing. František Štafa za přítomnosti svého náměstka s. Josefa Hájka členy předsednictva Klubu Za starou Prahu – prof. Ing. arch. Dr. Emanuela Hrušku, DrSc., Dr. Oldřicha Horu, Dr. Zdeňka Duška a Ing. Františka Petrouška. Ve velmi srdečném rozhovoru, který přesáhl plánovanou dobu, přednesli zástupci Klubu problémy Prahy a s. primátor je informoval o záměrech do dalších let. V následujících dnech se zúčastnil náměstek primátora hl. města Prahy s. Josef Hájek besedy se členy domácí rady Klubu.

V rámci kulturní činnosti byly pořádány přednášky "Hovory o Praze", zvláštní přednášky pro mladé členy a zájezdy, z nichž jeden – devítidenní – byl opět do Vysokých Tater. V roce 1982 byly uskutečněny v rámci cyklu "Počátky českého státu" vycházky s výklady nejpřednějších našich odborníků: "Sídlo prvních přemyslovských knížat – Levý Hradec", kterou řídil

Dr. Pavel Sankot, vědecký pracovník Středočeského muzea v Roztokách, "Slovanské hradiště v Budči", kterou řídil Dr. Zdeněk Váňa, vědecký pracovník Archeologického ústavu ČSAV, "Stará Boleslav", kterou řídil Jan Pauly, člen domácí rady Klubu Za starou Prahu a "Nejstarší Přemyslovci ve světle antropologicko-lékařského výzkumu" v chrámu sv. Jiří na Pražském hradě, kterou řídil MUDr. Emanuel Vlček, DrSc., vědecký pracovník Národního muzea.

Stručný výčet činnosti dokumentuje, že náplň práce byla rozsáhlá a mohla být splněna jen za vydatné pomoci našeho členstva, jež z velké části dotuje základní členský příspěvek darem tuto částku, převyšujícím. Umožnilo to uhradit zvýšené administrativní výdaje a vydání "Zpráv" v úhledné úpravě.

Závěrem děkuje předsednictvo a domácí rada Klubu Za starou Prahu všem členům, kteří pracují o volných sobotách na Olšanských hřbitovech i ostatním, kteří jakýmkoliv způsobem napomáhají v naší činnosti.

**Domácí rada
Klubu Za starou Prahu
v roce 1982**

- Předseda:** Prof. Ing. arch. Dr. Emanuel Hruška, DrSc.
Čestný člen Klubu Za starou Prahu
- Místopředsedové:** JUDr. Oldřich Hora,
Čestný člen Klubu Za starou Prahu
PhDr. Josef Mayer
- Členové domácí rady:** Doc. PhDr. Oldřich J. Blažíček, DrSc.
JUDr. Zdeněk Dušek
Ing. Zdeněk Fuka, CSc.
Josef Hrubeš
Ing. arch. Josef Hýzler
Ing. Dr. Jan Kloub
JUDr. Zdeněk Kropáček
Ing. Miloš Kruml
PhDr. Anna Masaryková
Ing. Zdeněk Mertl
Ing. Jiří Novák
Jan Pauly
Ing. František Petroušek
JUDr. Ivo Politzer
Stav. Roman Porteš
Prof. PhDr. Hugo Rokyta, CSc.
Čestný člen Klubu Za starou Prahu
Ing. arch. Jiřina Savova
Karel Smělý
PhDr. Helga Turková
František Zelenka
- Náhradníci:** Jiřina Klenková
Ing. Miloš Kolínský
Ing. arch. Jaroslav Lácha
Ing. arch. Zdeněk Meisner
Milan Patka
PhDr. Miloš Pistorius
František Řezníček
PhDr. Josef Štulc
- Revizoři účtů:** JUDr. Jan Cejp
JUDr. Josef Pelnář
Josef Veselý

Národní umělec Jaroslav Seifert, Čestný člen Klubu Za starou Prahu	
Závrať jara	5
Zasloužilý umělec Adolf Branald	
Strážci odkazu	7
PhDr. Miloš Pistorius	
Sto let od narození Pavla Janáka	9
JUDr. Oldřich Hora	
Budoucnost pro minulost	12
Ing. Zdeněk Fuka, CSc.	
Minulost a perspektivy staroslavného Vyšehradu	20
Josef Hrubeš – Milan Patka	
Petřín a otázka jeho regenerace	24
Ing. Zdeněk Fuka, CSc. – Ing. arch. Josef Hyzler	
Přínos Klubu Za starou Prahu k otázce připravované regenerace Čertovky	29
Prof. Ing. arch. Dr. Emanuel Hruška, DrSc.	
K dočasné restituci prostoru Staroměstského náměstí	32
Ing. arch. Josef Hyzler	
Nejstarší podoba zříceného klášterního kostela sv. Františka	35
JUDr. Zdeněk Dušek	
Strahovský tunel	36
Ing. arch. Josef Hyzler	
Úsilí Klubu Za starou Prahu o úpravu hrobu Bernarda Bolzana	38
Doc. PhDr. Oldřich J. Blažíček, DrSc.	
Praha a český barok	43
PhDr. Anna Masaryková	
Co všechno je Letná	47
Ing. Zdeněk Budínka	
Translatio memorandi pontis catenarii Podolsko – Stádlec	56
Ing. František Petroušek	
Od map a plánů k plastickým modelům Prahy	61
JUDr. Ivo Politzer	
Z minulosti dopravy v Praze	70

Ing. Miloš Kruml	Paradoxy urbanismu /K historickému pozadí pražské "asanace"/	74
Dr. Otakar Frankenberger	Nehmotné památky	79
JUDr. Ivo Politzer	Příspěvek ke zlepšení životního prostředí	81
Prof. Ing. arch. Dr. Emanuel Hruška, DrSc.	Od památkové péče k ochraně a tvorbě životního prostředí	84
PhDr. Miloš Pistorius	K výstavě Jansových akvarelů Prahy před rokem 1900 ze sbírek městského muzea	114
PhDr. Helga Turková	Dva neznámé Langweilovy modely v knihovně Národního muzea	116
JUDr. Oldřich Hora – PhDr. Helga Turková	K jubilejním stým "Hovorům o Praze"	120
JUDr. Zdeněk Kropáček	Publikační činnost Klubu Za starou Prahu	129
In memoriam		
PhDr. Emanuel Poche, DrSc.	Za paní Bohumilou Špálovou	132
	Zpráva o činnosti Klubu Za starou Prahu v roce 1981-82	134
	Domácí rada Klubu Za starou Prahu pro funkční období 1982	140

Digitalizace - www.digiBooks.cz

Z P R Á V Y
KLUBU ZA STAROU PRAHU

Redakční kruh: Dr. Oldřich Hora, Dr. Zdeněk Dušek
Ing. František Petroušek

Výtvarná spolupráce: Ing. Vojtěch Kubašta, akad. malíř
obálka Miloš Endler, akad. malíř

Tisk ofsetem: Vojenský zeměpisný ústav
Praha 1982